

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce si klade za úkol analyzovat dochované listiny pražského biskupa Tobiáše a na základě této analýzy přijít s několika závěry ohledně biskupské kanceláře. Studie je z části založena na mé bakalářské práci¹, která byla v rozšířené verzi vydána po částech ve dvou sbornících². V bakalářské práci jsem se pokusil provést analýzu Tobiášových listin, dochovaných v originále. Vycházel jsem téměř výhradně z listin biskupa, proto jsou sice v práci uvedeny i závěry, které se nyní potvrdily i na základě širšího rozboru listin, některá konstatování se však ukázala v souvislosti s dalšími listinami jako příliš ukvapená.

V současné diplomové práci jsem rozšířil jednak originály Tobiášových listin o písemnosti, které dnes známe jen z opisu a navíc, protože diplomatika je přeci jen komplexní věda, byla potřeba rozšířit zkoumání písemností i o listiny jiných vydavatelů. Zejména při posuzování otázky biskupské kanceláře bylo nutné rozšířit zkoumání o dosavadní poznatky a analýzu listiny (nejen) z prostředí Tobiášových předchůdců a následníků. Tím se okruh písemností, které bylo potřeba prostudovat, velmi rozšířil. Diplomovou práci doplňuje kritická edice Tobiášových listin, sestavena podle pravidel Českého diplomatáře.

Na úvod se shrneme několik obecných faktů ohledně listin biskupa Tobiáše. Biskup Tobiáš pocházel z významného panského rodu Benešoviců s erbem se zavínutou střelou, podle čehož je v literatuře běžně nazýván jako Tobiáš z Benešova, nebo častěji podle hradu Bechyně, který později získal, jako Tobiáš z Bechyně. Úřad pražského biskupa zastával v letech 1278 – 1296.³ Z tohoto více než sedmnáctiletého pontifikátu známe v současnosti téměř 60 listin znějící na jeho jméno. Na první pohled se číslo zdá být poměrně vysoké a nijak zásadně odlišné od listinné produkce jeho současníků či nejbližších předchůdců – např. u Tobiášova předchůdce biskupa Jana III. dnes známe více než 60 listin⁴ z jeho dvacetiletého episkopátu, u Tobiášova současníka, olomouckého biskupa Dětricha, více než 90 listin.⁵ Musíme ovšem vzít v potaz, že více než dvacet listin biskupa Tobiáše jsou indulgenční listiny, které biskup vydal (nebo spoluvydal) na koncilu ve Wüzburgu v březnu

¹ Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáše*, Brno 2006 (Bakalářská diplomová práce FF MU). Vzhledem k tomu, že některé části mé bakalářské práce jsem shledal využitelnými i nyní, ze své práce jsme je převzal. Pokládám ovšem za zbytečné v těchto místech odkazovat na svou předešlou práci, protože se jedná v zásadě o popisy a překlady jednotlivých listin.

² Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáše ve sféře spirituální správy*, in: Historie 2007, sborník prací z 13. celostátní studentské vědecké konference konané 6. a 7. prosince 2007 v Praze, ed: Mlada Holá et alii, Praha 2008, s. 35-63 a Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáše ve sféře temporální správy*, in: Ad laetitiam, studenti doc. Vladimíru Vašků k 75. narozeninám, eds: Martina Kotlíková, Jaroslava Plosová, Brno 2008, s. 81-93.

³ Bližší především Kadlec, J.: *Bischof Thobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit 1278-1296*, in: Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 119-172.

⁴ Viz CDB V a VI, kde je v prolegomenech uveden soupis jeho známých listin.

⁵ Jejich soupis, ovšem neúplný, přináší Šebánek, J.: *Studie o kanceláři Dětricha, biskupa Olomouckého (1281-1302)*, ČMM 50, 1926, s. 173-185. Viz také Smolová, M.: *Edice listin olomouckého biskupa Dětricha (1284-1302)*, Brno 2009 (magisterská diplomová práce FF MU).

roku 1287, a protože tyto listiny zřejmě nesouvisí blíže s našim diplomatickým prostředím, počet listin vydaných u nás se tím sníží. K celkovému obrazu emise Tobiášových listin může ale na druhou stranu přispět několik redakcí Tobiášovy formulářové sbírky. V této sbírce se dochovalo více než 270 písemností, z nichž sice ne všechny jsou skutečné listiny a ne všechny vydal biskup Tobiáš, ale i tak zde máme rozhodně reálnější obraz biskupovy listinné produkce, než bychom si mohli vytvořit pouze na základě listin dochovaných.⁶

Pro přehled si dochované Tobiášovy listiny shrneme v následující tabulce.

Nr.	Datum a místo vydání listiny	Regest	Edice a regesta
1.	1279, 10. červenec, Praha	Biskup Tobiáš potvrzuje na žádost probošta Petra, děkana Kunona a celé vyšehradské kapituly Friedricha z Vratislavi farářem kostela v Budči u Prahy	CDB VI/1, č. 57
2.	1279, 8. září, Praha	T. prohlašuje prodej vsi Želčín od vyšehradského kanovníka Dominika (de Turri) pro kapitolu vyšehradskou	CDB VI/1, č. 68
3.	1280, 7. únor Kojetín	T. a Budiš, opat hradištský, dochází ke kompromisu ohledně hranic mezi biskupským městem Kojetínem a vsí Bezěměřov, patřící klášteru	CDB VI/1 č. 90
4.	1280, -	T. spolu s dalšími biskupy a arcibiskupy uděluje odputky všem, kteří ve stanovené svátky navštíví klášter v Eisebergu	CDB VI/1, č. 117
5.	1281, 10. srpen Praha	T. rozhoduje spor o dědictví vsi Hrušovany mezi chotětovským klášterem a knězem Holofernem.	CDB IV/1, č. 159
6.	1281, 29. září Praha	T. potvrzuje na žádost waldsasského opata Jana Sigfrieda z Paulsdorfu (Pavlikova), syna Konráda z Paulsdorfu, farářem a správcem v Plané	CDB VI/1, č. 176
7.	1282, 22. říjen, Praha	T. mění se souhlasem probošta Gotfrieda, děkana Řehoře a celé kapituly s opatem Jaroslavem a klášterem vilémovským statky ve vsi Markovice s patronátním právem kostela sv. Jiří za ves Sulice	CDB VI/1, č. 241
8.	1283, 28. květen, Praha	T. prodává Jindřichovi z Příběnic (z Rožmberka) tři vsi, dvě jménem Řepeč a Bečici	RBM II, č. 1293
9.	1284, 20. listopad, Praha	T. potvrzuje na žádost opata Jaroslava a kláštera ve Vilémově kněze Čéče správcem a farářem kostela v Markovicích	RBM II, č. 1331
10.	1285, 18. únor, Praha	T. nařizuje pod trestem exkomunikace všem výběřím desátků, aby nevybírali desátky z Břevnovského kláštera, který je ab antiquo těchto desátků zproštěn	RBM II, č. 1234
11.	1285, 27. říjen, Praha	T. uděluje 40 dní odpustků všem, kteří navštíví ve stanovené svátky špitál sv. Kateřiny v Bambergu	RBM II, č. 2721
12.	1286, 4. leden, Praha	T. vidímuje augustiniánům eremitům bulu Klimanta IV. o povolení pobytu ve městech a na hradech v Německu (CDB V/3, č. 1414, CDB V/3, č. 1415)	RBM II, č. 1364
13.	1286, 8. srpen Praha	T. souhlasí s darováním kostela sv. Tomáše i s patronátním právem, pozemkem a hřbitovem řádu augustiniánu eremitů učiněné opatem a konventem břevnovského kláštera	RBM II, č. 1389
14.	1287, 11. března, Würzburg	T. uděluje odpustky všem, kteří navštíví ve stanovené svátky klášter v Ottobeuern	RBM II, č. 2722
15.	1287, 11. března Würzburg	T. uděluje odpustky pro klášter Niedermünster (v řezenské diecéti)	-

⁶ Edice jednotlivých zlomků zpracovali Novák, J. B.: *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, Praha 1903 (dále FTB); Šebesta, E.: *Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, Praha 1905; Dobiáš, J.: *Zlomky nového rukopisu formuláře biskupa pražského Tobiáše*, in: *Sborník prací věnovaných prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1931, s 79 n.; Hlaváček, I.: *Nový zlomek formuláře Tobiáše z Bechyně*, ČsČH VI, 1958, s. 545 n.

16.	1287, 11. březen Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky pro klášter v Mariabughausen (v Bamberku)	-
17.	1287, 11. březen Würzburg	T. a Dětrich uděluje odpustky cisterciačkám v Eisenbergu	-
18.	1287, 13. březen Würzburg	T., Dětrich a další (arci)biskupové udělují odpustky klášteru Mariabughausen ve Würzburgské diecézi	Lang, Reg. Boica IV. 333 Reg. Episc. Constant. I, Nr. 2657 Kehr, UB I. č. 495
19	1287, 15. březen Würzburg	T. a Dětrich udílí odpustky kostelu v Merseburku	Hessel, Regesten, č. 2196
20	1287, 15. březen Würzburg	Různí (arci)biskupové, mezi nimi T. a Dětrich, udělují odpustky klášteru sv. kříže v Eisenberku	Hessel, Regesten, č. 2195 Kehr, UB I, č. 497.
21	1287, 15. březen Würzburg	T. udílí odpustky řádu něm. rytířů v Merseburku a kapli sv. Alžběty tamtéž	Hess. UB I/1, č. 172
22	1287, 16. březen, Würzburg	T. a Dětrich udílí odpustky benedikt. klášteru sv. Petra v Erfurtu	Stiffer v kloster, s. 326, č. 566
23	1287, 17. březen, Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky kostelu p. Marie a sv. Havla v Pappenheimu (v Bavorsku)	Mon – Boica XLIX, č. 155
24	1287, 17. březen, Würzburg	T. uděluje odpustky cisterciačkám od p. Marie v Grimmě (Sasko)	Kehr, UB I, č. 499 CDS II/XV, č. 13
25	1287, 17. březen, Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky klášteru Niedermünster v Řezně	RBM II 1402
26	1287, 18. březen, Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky pro kostel v Míšni	Schickel, Reg. I. č. 1422 Kehr, UB I, č. 501 CDS II/1, č. 275.
27	1287, 19. březen, Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky kanovníkům od sv. Pavla v Halberstadtu	Kehr UB I, č 502 Schmidt, UB des Paulstiftes, č. 63.
28	1287, 23. březen, Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky pro klášter v Mariengredenu (v Mohuči)	Kehr, UB I, č. 504 Böhmer, Act Imp. sel. II 705, č. 1005 Vgl: Reg Episc. Constant. I, č. 2662.
29	1287, [13 - 26. březen], Würzburg	T. uděluje odpustky pro klášter ve Fuldě	Hessel, Reg. II, č. 2208 Kehr, UB II, č. 506 Hartzeim, Concilia Germ III. 736
30	1287, [13 - 26. březen], Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky pro klášter v Grimmě	Schickel, I. č. 1421
31	[1287, 13 - 26. březen], Würzburg	T. a Dětrich udělují odpustky Johanitům v Margentheimu	Hessel, reg. II, č. 2209
32	[1287, 13 – 26. březen], Würzburg	T., Dětrich a pasovský Bernard udělují odpustky klášteru sv. Tomáše v Lipsku	Schickel, č. 1361
33	1287, 26. září Praha	T. dává svědectví o řádném zplození Petra Angeliho (potvrzení de legitimo thoro), které potřebuje, protože se ucházel o uprázdněnou prebendu v sadské kapitule	RBM III, č. 53 RBM IV, č. 1867
34	1287, 18. prosinec, Praha	T. vidimuje listinu pro Zderaz	RBM II, č 1425
35	1288, 28. leden Praha	T. potvrzuje na žádost Václava II založení kláštra aug. v Domažlicích, avšak s upozorněním, že do jejich fce nenáleží tamní fara	RBM II, č. 1432 (sub anno 1288) FTB 132
36	1288, 9. březen, Praha	T. konfirmuje na žádost Václava II. křížovníkům s červenou hvězdou od sv. Františka v Praze ves Kynšperk s patronátním právem tamního kostela	FTB, č. 154
37	1288, 12. (13.)	T. dovoluje kladrubskému klášteru kvůli jeho hmotné nouzi obsadit	RBM II, č. 1438

	březen Praha	faru v Touškově svými mnichy a využívat zisků z této fary ve prospěch kláštera, dokud nepominou uvedené těžké časy	
38	1290, 12. únor, Praha	T. připojuje k pražskému děkanství ves Polerady, kterou mu v závěti zanechal Bohuslav z Hory	RBM II, č 1491 FTB č. 149
39	1290, 20. březen, Praha	T. na žádost Alberta ze Stropnice potvrzuje darování vsi Boršov s patronátním právem tamního kostela klášteru v Vyšším Brodě.	RBM II, č 1496
40	1290, 20. březen, Praha	T. na žádost Jindřicha z Rožmberka a Alberta ze Stropnice potvrzuje darování patronátních práv kostelů ve vsích Rožmberk nad Vltavou a Horní Stropnice klášteru ve Vyšším Brodě	RBM II, č 1495 FTB č. 185
41	1290, 16. listopad, Praha	T. na žádost vyšebrodského opata [Oty] podřizuje lid, který náležel kostelu v Boršově nově k farnímu kostelu v [Kamenném] Újezdu. Vyšší Brod chtěl totiž v Boršově vybudovat grangia	RBM II, č 1520
42	1291, 6. květen, Praha	T. uděluje 40 dní odpustků všem, kteří ve stanovené svátky navštíví kostel sv. Tomáše v Praze	RBM II, č 1541
43	1291, 4. srpen, Praha	T. uděluje 40 dní odpustků pro sv. Tomáše u mostu v Praze	RBM II, č 1549
44	1291, 18. prosinec, Praha	T. se zaručuje mohučskému arcibiskupovi Grhardovi [III. z Eppsteinu] za vyplacení slíbené částky za účast na korunovaci Václava II.	-
45	1291, 20. prosinec, Praha	T. na žádost královny Jitky ustanovuje kněze Stěpána farářem v Lysé [nad Labem]	RBM II, č 1558
46	1292, 29. prosinec, Praha	T. na žádost Marie z Hardeka a jejího syna Oldřicha z Hradce potvrzuje donaci patronátního práva templářům v Uhřetěvsi	RBM II, č 1597
47	1293, 22. duben, Praha	T. uděluje klášteru ve Vyšším Brodě odpustky (40 dní těžkých hříchů, rok lehkých)	RBM II, č 1608
48	1293, 9. červen Praha	T. potvrzuje německým rytířům v Řepíně patronátní právo kostela v Polné a tři vesnice (dvě	RBM IV, 1890 Shickel, 1756
49	1293, 6. srpen, Praha	T. na žádost Fridricha a konventu špitálu křížovníků u mostu v Praze potvrzuje a ustanovuje kněze Jakuba farářem a správcem kostela v Sedlci	RBM II, č 2744
50	1294, 26. duben, Praha	T. potvrzuje držbu mlýna na Labi vedle Nymburka řádu křížovníků na Zderaze	RBM II, č 1641
51	1294, 30. květen	T. vidímuje bulu papeže Alexandra IV.	RBM II, č 1647
52	1295, 30. červen, Praha	Jan, Krakovský biskup udílí odpustky pro břevnovský klášter <i>T. konsensní formule</i>	RBM II, č 1691
53	1295, 17. červenec	T. potvrzuje Waldsassu darování patronátního práva v Radešíně, učiněné Václavem II 1294, 9. června	-
54	1295, 16. srpen, Praha	T. rozhoduje, že kostel v Krtech má být filiálním ke kostelu v Blatnu	RBM II, č 2750
55	1295, 14. srpen Praha	T. pro kostel sv. Štěpána v Litoměřicích	RBM II, č. 1489
56	1295, 2. listopad Praha	T. potvrzuje rozsudek ve sporu o masný krám v Kolíně	RBM II, č. 1679
57	1295, - Praha	T. potvrzuje odpustky pro klášter zderazský. Konsensní formule na odpustkové listině RBM II, č. 1704.	-
58	1288, 8. října – 1296, 1. březen, Praha	T. vidímuje křížovníkům s červenou hvězdou od Sv. Ducha v Klatovech listinu Václava II.	-
59	1278 – 1296, 1. březen	T. vidímuje křížovníkům s červenou hvězdou od sv. Františka v Praze ochranné privilegium papeže Řehoře IX. (CDB III/1, č. 160)	-

Pro potřeby této práce rozdělíme veškerou biskupskou produkci listin na dvě skupiny. Do první zařadíme listiny, které biskup vydává ze své funkce duchovního správce diecéze (*litterae in spiritualibus*), do druhé skupiny pak budou náležet listiny ze sféry temporální, kde biskup vystupuje jako feudál a správce svých statků (*litterae in temporalibus*).

2. Analýza písařských rukou v listinách biskupa Tobiáše

V celém souboru dochovaných Tobiášových písemností můžeme identifikovat 23 písařských rukou, které v práci označíme diplomatickými zkratkami Thobias 1-23⁷. Mnohé z nich se v listinách objevují pouze jednou či dvakrát, navíc Tobiášových listinách nezaznamenáme žádnou dominantní ruku pro delší časové období. Listiny biskupa Tobiáše tak z písařského hlediska představují výjimku v rámci biskupských listin v našem prostředí – v listinách pražských biskupů Jana III. a Řehoře, stejně jako olomouckých biskupů Bruna, či Dětřicha, máme vždy doloženou alespoň jednu dominantní ruku, kterou lze bezpečně zachytit v delším časovém rozmezí.⁸

Na následujících řádcích se pokusíme popsat jednotlivé písaře, zachytitelné na listinách biskupa Tobiáše, abychom si vytvořili základ pro stylistickou analýzu jednotlivých písemností. Bez rozboru písařských rukou by totiž analýza slohu biskupových listin mohla být velmi zavádějící. V této části práce vycházíme jednak z vlastního výzkumu, ale především z práce z práce Dalibora Havla⁹, ve které postihnul písařské prostředí a kulturu v českých zemích na přelomu 13. a 14. století. Protože se autor nezaměřil pouze na určité prostředí, ale na celou listinnou produkci ve stanoveném období, mohl uvést písaře listin do širších souvislostí. Díky tomu přináší v práci cenné postřehy, které nebyly dříve v literatuře známé.

Na úvod musíme ještě upozornit na jeden problém. Ze starší literatury je nejkomplexnější analýza písařů Tobiášových listin publikovaná v práci Rostislava Nového¹⁰. Z této studie čerpali pak mnozí badatelé¹¹, kteří poměrně nekriticky přijali výsledky jeho práce; ty jsou ovšem podle mého názoru nepřesné. Rostislav Nový ve své době znal 22 originálů Tobiášových listin, ve kterých identifikoval 11 písařů a ty označil diplomatickými siglami T 1 – T 11.¹² Nejvíce listin, celkem 13, přisoudil podle něj kancelářskému písaři, kterému dal označení T 11. Jak uvidíme dále, listiny, které přisoudil svému T 11, jsou psány hned několika různými písaři (zde je značíme zkratkami T 1, T 4, T 5, T 11, T 12, T 15, T 16, T 17 a T 21) a i v několika dalších případech se Nový podle mne dopustil chyby v identifikaci. S nastíněným problémem souvisí ovšem daleko podstatnější skutečnost, kterou se sice budeme zabývat v dalších kapitolách, ovšem již na tomto místě

⁷ Dále v textu budou písaři označeni zkráceně T 1 – T 23.

⁸ V kanceláři biskupa Jana III. se jedná o písaře J III 6, který psal jeho listiny v letech 1259-1278 (Srov. Havel, D.: *Listinné písmo v českých zemích na přelomu XIII. a XIV. století*, Brno 2008, s. 72-73, kde jej autor v souvislosti s Tobiášovou kanceláří značí siglou T 2; srov. dále CDB V/4, s. 25.); u biskupa Řehoře se jedná o písaře, kterého Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 77-78 značí zkratkou T 16, protože rovněž působil v kanceláři biskupa Tobiáše. V Řehořových listinách je postihnutelný v letech 1297-1301; u biskupa Bruna je dominantní písař označen B 1, jedná se o notáře Konráda, viz CDB V/4, s. 27-28; u biskupa Dětřicha dominantní ruku nalezneme v Havlově práci pod zkratkou D 15, písař psal Dětřichovy listiny v letech 1289-1301. Viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 85-86.

⁹ Havel, D.: *Listinné písmo*, viz pozn. 2 v této kapitole.

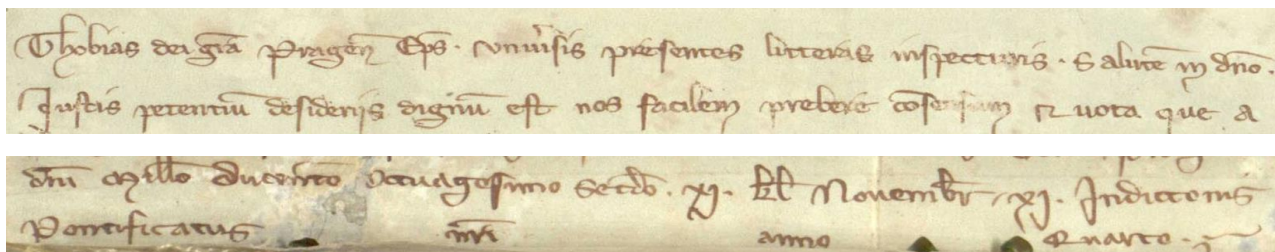
¹⁰ Nový, R.: *Listiny pražských biskupů XI.-XVI. století*, Diplomático-správní rozbor, Praha 1961.

¹¹ Např. Kadlec, J.: *Církevní správa do poloviny 14. století*, in: *Česká církev v dějinách*, ed. Jaroslav V. Polc, Praha 1999, s. 59-60, nebo Krejčíková, J.: *Společenská funkce listiny v českém státě v době cizí nadvlády (1278-1283)*, Brno 1982 (netištěná kandidátská disertační práce FF UJEP Brno), s. 146-150.

¹² Jejich soupis uvedl v několika tabulkách, viz Nový, R.: *Listiny*, s. 73 a 81.

pokládáme za nutné ji zmínit. Rostislav Nový totiž na základě listin (resp. jejich jednotlivých formulí) jeho domnělého písaře T 1 definoval i jeho individuální styl, a na základě této definice se pak snažil určit i prostředí vzniku dalších listin, zejména těch, které jsou dnes dochovány pouze v opisech. Dochází pak i k obecně formulovaným závěrům ohledně biskupské kanceláře. Protože však, jak uvidíme, žádný písař T 1 tak, jak jej definoval Nový, neexistoval, nemůžeme nekriticky přijímat ani závěry diplomatické, které Nový ve své práci prezentoval.

T 1.

Ruku písaře T 1 rozpoznáme v celkem třech dochovaných Tobíášových originálech z let 1279-1283. Jedná se jednak o vůbec první v originále dochovanou Tobíášovu listinu na ustanovení Fridricha z Vratislavi farářem ke kostelu v Budči u Prahy z 10. července 1279¹³ a dále o dvě listiny z oblasti temporální správy – z 22. října 1282 na směnu zboží s vilémovským klášterem¹⁴ a z 28. května 1283 na prodej vesnic Jindřichovi z Rožmberka¹⁵. Jak ukázal Dalibor Havel¹⁶, tento písař sice mizí z biskupských listin v roce 1283, ovšem později se opět objevuje jako autor čtyř listin krále Václava II. z let 1291-1295¹⁷. Písař T 1 byl autorem i šesti indorzátů na listinách, jejichž vydavatelem či příjemcem byl král Václav II., které psal buď sám, nebo byly psány dalšími písaři královské kanceláře, přičemž všechny listiny mají společné jediné – byly uloženy v tzv. svatováclavském archivu. Bohužel nevíme kdy přesně, ani proč písař T 1 opouští biskupovu kancelář a objevuje se v kanceláři českého krále. Jeho působení jak u Tobíáše, tak krále Václava bude pravděpodobně souviset s vlastní písařskou osobností, ve které můžeme vyzorovat značnou míru profesionality, jak v užitém písmu, celkové úpravě dokumentu, či vlastní stylizaci listin.¹⁸

Jeho písmo můžeme charakterizovat jako diplomatickou polokurzívu. Vedle písma je pak v rámci Tobíášových listin signifikantním znakem tohoto písaře celková úprava napsaného textu. Jak vidíme na přiloženém obrázku, písař T 1 v případě svých tří listin roztáhnul poslední řádek tak, aby

¹³ CDB VI/1, č. 57, s. 103.

¹⁴ CDB VI/1, č. 241, s. 295.

¹⁵ RBM II, č. 1293, s. 557.

¹⁶ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 60-61; Havel, D.: *Paleografický příspěvek k tzv. svatováclavskému archivu na konci 13. století*, SPFFBU C 50, 2003, s. 75-87, zejména s. 76-78.

¹⁷ RBM II č. 1551, s. 666; č. 1553, s. 667; č. 1663, s. 714; č. 1700, s. 730.

¹⁸ Preciznost písaře můžeme sledovat i v indorzátech, které jsou v porovnání s poznámkami jiných písařů daleko obsáhlejší. Viz Havel, D.: *Paleografický příspěvek*, s. 82, názorně pak obrazové přílohy s. 85-87.

závěrečné slovo na řádku končilo s pravým okrajem psaného textu. Tímto písař mohl docílit ochrany psaného textu před možným zfalšováním resp. dopsáním dalších údajů, navíc tento způsob úpravy textu je i na pohled velmi úhledný. Ve známých Tobiášových listinách se uvedeným způsobem již listiny neupravovaly, výjimku tvoří pouze dvě listiny z 29. září 1281 pro Sigfrieda z Paulsdorfu¹⁹ a z 26. dubna 1294 pro zderazský klášter²⁰. V ostatních biskupových listinách písaři text listiny končili tak, jak jim na pergamenu vyšel, přičemž za ním často kreslili čáry, tečky, či jiná znamení, která naznačovala konec textu. U Tobiáše je tak roztažení posledního řádku poměrně neobvyklý způsob úpravy textu listin. Pravidelně tento styl úpravy nalezneme v písemnostech papežské kanceláře a nepravidelně např. v kanceláři královské²¹, či u jiných biskupů. Prohlédneme-li listiny Tobiášova předchůdce Jana III., zjistíme, že ani v jedné z jeho listin (ať už kancelářských či příjemeckých) tuto úpravu textu nenalezneme. Písař T 1 tak do kanceláře přináší v tomto smyslu novum, ovšem po ukončení jeho činnosti po roce 1283 (soudíme tak z poslední dochované listiny, kde identifikujeme jeho ruku) další písaři tuto formu úpravy listiny již nepoužívají (až na písaře T 17, autora výše zmíněné listiny z roku 1294; druhý případ listiny s naznačenou úpravou spadá do doby působení písaře T1 v biskupské kanceláři).

Co se týče dosavadních studií k této ruce, Rostislav Nový všechny tři listiny přisoudil svému písaři T 11²², což byl podle něj kancelářský písař biskupa Tobiáše, který byl autorem celkem 13 biskupových listin. Domnívám se však, že Nový ne zcela přesně zhodnotil písařské ruce Tobiášových listin a tak svému písaři T 11 připsal více listin, než ve skutečnosti napsal.²³ Protože tento písař, jak jsme ukázali, působil v devadesátých letech 13. století v kanceláři královské, museli se s ním vypořádat i Ivan Řeholka a Ludmila Sulitková ve své práci k panovnické kanceláři Václava II. a Václava III.²⁴ U tohoto písaře, kterého v práci označili V II 19, uvádí, že to byla osobnost velmi blízká k protonotáři Petru Angeli, a že jím byl do značné míry ovlivněn.²⁵ Autoři ovšem přihlíželi jen k listinám panovnickým a tak o písařově působení v biskupské kanceláři již koncem 70. a na počátku 80. let nevěděli. Závislost písaře T 11 na protonotáři Petru Angeli tak je zcela vyloučena, protože M. Petr se objevuje v listinách našeho prostředí až začátkem 90. let. 13. století.²⁶ Konečně i Sáša Dušková se vyslovila ohledně tohoto písaře. V několika svých pracích jej označila zkratkou T 1, vychází tak ze starší práce Nového, kde se autor věnoval písaři v souvislosti s nejstarším zlomkem urbáře pražského biskupství. V jeho další práci pak tohoto písaře nalezneme

¹⁹ CDB VI/1, č. 176, s. 229.

²⁰ RBM II, č. 1641, s. 704.

²¹ Zejména v listinách krále Václava II. je tento způsob ukončování textu převládající. Viz Pojsl, M. – Řeholka, I. – Sulitková, L.: *Panovnická kancelář posledních přemyslovců Václava II. a Václava III.*, SAP 24 1974, s. 262.

²² Nový, R.: *Listiny*, s. 73.

²³ Srov. úvod této kapitoly.

²⁴ Pojsl, M. – Řeholka, I. – Sulitková, L.: *Panovnická kancelář*, s. 269.

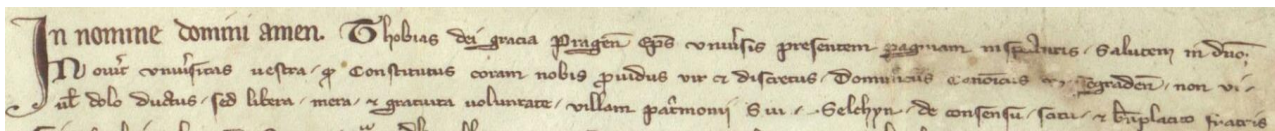
²⁵ *Tamtéž*.

²⁶ Ke stejnému závěru došel i Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 61.

pod výše uvedenou siglou T 11. Ovšem na rozdíl od Nového vedle uvedených třech listin, které uvádíme, přisuzuje Dušková tomuto písaři již pouze tři listiny z roku 1290.²⁷ Dokonce pak vyslovila myšlenku, že se jedná o biskupova (neznámého) notáře.²⁸ Ve své kandidátské práci se zabývala rukou písaře T1 i Jarmila Krejčíková. Ta v souvislosti s listinou z roku 1279 uvádí, že její „písař a současně diktátor je nejagilnější a zřetelně vedoucí postavou kanceláře Tobiáše z Bechyně po celou dobu jeho episkopátu“.²⁹ Nakonec se rukou písaře T 1 zabýval Dalibor Havel. Ten jej uvádí pod zkratkou V 16 s ohledem na jeho působnost v královské kanceláři a přisuzuje mu pouze tři listiny z let 1279-1283, stejně jako my v této práci.³⁰

Co tedy o písaři můžeme říci? Protože písař T1 byl autorem několika biskupských listin pro různé příjemce, můžeme o něm s jistotou hovořit jako o stálém písaři biskupské kanceláře. Objevuje se hned v první dochované Tobiášově listině, ovšem v kanceláři Tobiášova předchůdce Jana III. jej nezachytíme. Proto tak můžeme soudit, že jako písař začal T 1 působit až v kanceláři biskupa Tobiáše pravděpodobně někdy po biskupově uvedení do úřadu na přelomu let 1278/79.

T2.

Písař T 2 je autorem jediné Tobiášovy listiny z 8. září 1279, ve které biskup dosvědčuje prodej vsi Želčín vyšehradské kapitule od jejího kanovníka Dominika (de Turri).³¹ S určitostí můžeme říct, že se nejedná o písaře biskupa Tobiáše, můžeme jej totiž velmi snadno ztotožnit s písařem kapituly vyšehradské, jehož ruka je patrná na 11 listinách nejrozličnějších vydavatelů. Tyto listiny pak spojuje prostředí vyšehradské kapituly, která jako celek, nebo její jednotliví členové, figurují jako vydavatelé či příjemci na listinách psaných písařem T 2.³²

Ze starší literatury k této ruce můžeme zmínit práci Rostislava Nového, který správně písaře řadí do prostředí vyšehradské kapituly a přidělil mu označení T 1.³³ Nový ruku písaře T 2 našel kromě Tobiášovy listiny v dalších pěti písemnostech.³⁴ Dalibor Havel pak rozšířil listiny

²⁷ Vyplyvá to z jejich dvou prací k formulářové sbírce biskupa Tobiáše. Viz Dušková, S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů*, SPFFBU C 12, 1965, s. 53-71 a Dušková, S.: *Neznámá křížovnická listina ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně*, SPFFBU E 10, 1965, s. 303-311.

²⁸ Dušková, S.: *Neznámá křížovnická listina*, s. 308.

²⁹ Krejčíková, J.: *Společenská funkce listiny*, s. 147.

³⁰ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 60-61.

³¹ CDB VI/1, č. 68, s. 115-116.

³² Jedná se o listiny: CDB V/2, č. 503, 751, 776, 874, CDB VI/1, č. 59, 68, 69, 77, 80, 95.

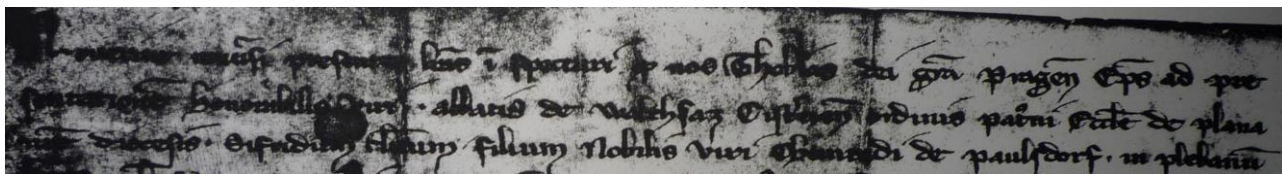
³³ Nový, R.: *Listiny*, s. 81-82.

³⁴ Nový, R.: *Listiny*, s. 82 a pozn. 304 a 305 na s. 117. Jedná se o listiny: CDB VI/1, č. 58 (jedná se o dvě listiny ve shodné záležitosti), č. 69, č. 78 a č. 81.

psané písařem T 2, kterého označil W 1, oproti Novému o dalších pět kusů.³⁵

Jak vidíme na obrázku, listina obsahuje v rámci Tobiášových listin poněkud neobvyklou úpravu úvodní invokace, u které je užita obdoba zvětšeného písma. V žádné z dalších Tobiášových listin se s podobnou úpravou textu již nesetkáme. Pokud z tohoto hlediska posoudíme listiny psané písařem T 2, zjistíme, že tam, kde se v jeho listinách objeví invokace, je upravena shodným způsobem, jako v případě listiny biskupa Tobiáše.³⁶

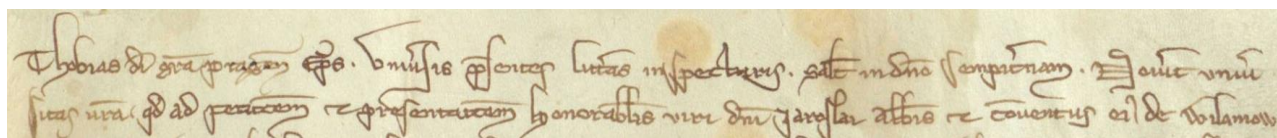
T3

Písař T 3 je autorem jediné písemnosti, a to Tobiášova potvrzení faráře Sigfrieda z Paulsdorfu ke kostelu v Plané.³⁷ Starší literatura písaře listiny nezná, popsal jej až Dalibor Havel, který ho označil ve svém systému zkratkou T 1. V CDB VI písaře pak autoři označil siglou T 3.

Listina je nápadná svou vnější úpravou, kterou jsme pospali u listin psaných písařem T1. I tento písař roztáhl poslední řádek textu listiny k oběma okrajům.

T4

Tento písař je vlastně jediným pojítkem mezi listinami biskupa Tobiáše a jeho předchůdců z hlediska písařských rukou. Písař T 4 je autorem pouze jediné Tobiášovy listiny z 20. listopadu 1284, ve které biskup ustanovuje kněze Viléma farářem ke kostelu v Markovicích³⁸. Vedle této Tobiášovy listiny písařovo velmi charakteristické písmo rozeznáme v 16 listinách biskupa Jana III. (v CDB označen J III 6) a dokonce i jedné listiny Mikuláše z Újezda (v CDB označen N 7).³⁹ Beze vší pochybnosti se tak musí jednat alespoň za episkopátu biskupa Jana III. o kancelářského písaře, můžeme dokonce uvažovat i o jeho funkci jako stylizátora Janových listin.⁴⁰ Sáša Dušková jej ztotožňuje s biskupovým notářem Petrem Perlíkem, kterého známe z DPM formulí na listinách

³⁵ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 89-90. Kromě Novým nalezených listin písaře T 2 mu přisuzuje navíc tyto: CDB V/2, č. 503, č. 751, č. 776, č. 874 a CDB VI/1, č. 94.

³⁶ Platí to pro obě listiny CDB VI/1, č. 58, dále pro č. 69. Ostatní listiny psané písařem T 2 invokaci nemají.

³⁷ CDB VI/1, č. 176, s. 229.

³⁸ RBM II, č. 1331, s. 575.

³⁹ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 72-73, kde autor přináší soupis všech listin psaných písařem T 4.

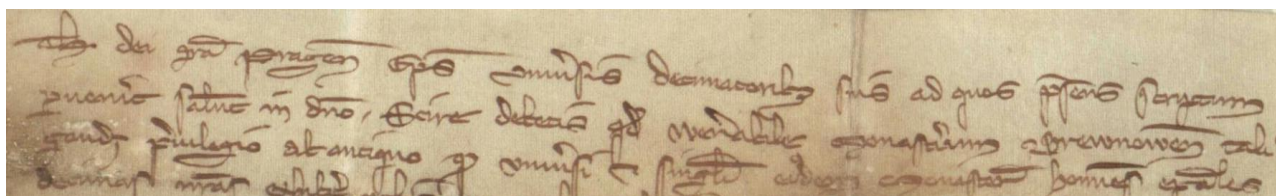
⁴⁰ Srov. u příslušných listin psaných písařem J III 6 v CDB V záhlavní poznámky.

biskupa Jana III.⁴¹ Představuje-li ruka písaře T 4 kontinuitu mezi kanceláří biskupa Jana III. a Tobiáše, je poněkud zarážející, že je známe z Tobiášových listin až k roku 1284, kdy píše svou jedinou známou Tobiášovu listinu a dále písařsky zcela mizí. V období 1279-1283 se totiž uplatnil výše uvedený písař T 1, jehož ruka je v uvedeném období zcela dominantní. Proč tomu tak bylo však zatím nedokážeme říci.

Písař T4 má velice charakteristické písmo, které se již blíží v některých aspektech kurzívnímu písmu (spojení liter s a l ve jméně Iaroslai, viz obrázek), ovšem v zásadě se stále jedná o diplomatickou polokurzívu. Typické jsou pro tohoto písaře rozmáchlé tahy u řady liter, které jsou patrné z přiloženého obrázku.

Z dosavadní literatury se k písaři v Tobiášově kanceláři vyjádřil Rostislav Nový, který se domníval, že se jedná o stejného písaře, jako námi definovaný písař T 1, kterému dále přisoudil řadu dalších listin. Písaře tedy značí siglou T 11.⁴² Na jiném místě pak uvádí, že písmo „nese výrazné znaky staršího písařského ductu.“⁴³ Dalibor Havel pak správně ztotožnil písaře T 4 s písařem J III 6 z listin biskupa Jana III, resp. N 7 z listiny biskupa Mikuláše, a označil jej siglou T 2.⁴⁴

T5

Jediný dochovaný Tobiášův mandát z 19. února 1285⁴⁵ pro břevnovský klášter je rovněž sepsán jedinečnou rukou. Je to písmo nepřiliš úhledné a nalezneme v něm řadu již kurzívních prvků, zejména svazování jednotlivých liter a funkční smyčky. Od dosavadních dochovaných Tobiášových listin, které bychom mohli charakterizovat jako diplomatickou polokurzívu, se tak písmo písaře T 5 poměrně odlišuje. Rostislav Nový ovšem i tuto listinu přisoudil písaři T 11 a určil tak listinu jako kancelářskou.⁴⁶ Naopak Sáša Dušková píše, že ruka písaře je s největší pravděpodobností provenience příjemecké, i když své tvrzení nijak nepodkládá.⁴⁷ Rukou písaře T 5 se pochopitelně zabýval i Dalibor Havel, který jej značí jako ojedinělého písaře siglou T 3.⁴⁸

⁴¹ Dušková, S.: *Formulář*, s. 59.

⁴² Nový, R.: *Listiny*, s. 73.

⁴³ *Tamtéž*, s. 19.

⁴⁴ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 72-73.

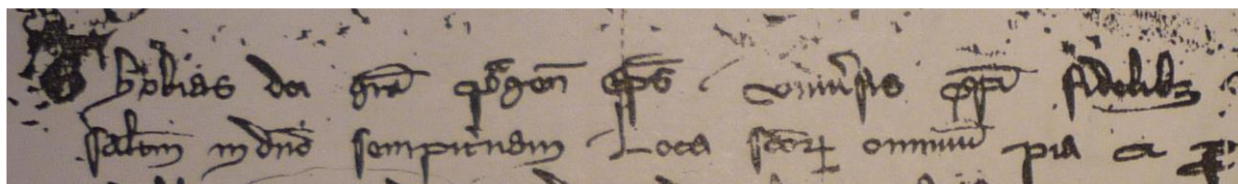
⁴⁵ RBM II, č. 1234, s. 533

⁴⁶ Nový, R.: *Listiny*, s. 73.

⁴⁷ Dušková, S.: *Formulář*, s. 65, pozn. 68.

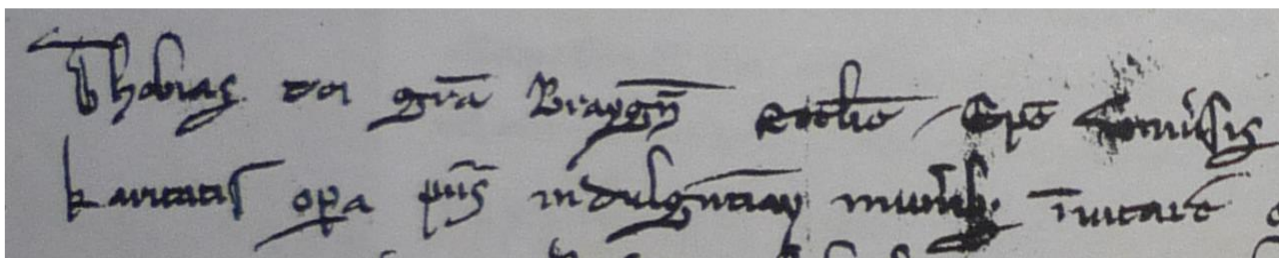
⁴⁸ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 74.

T6

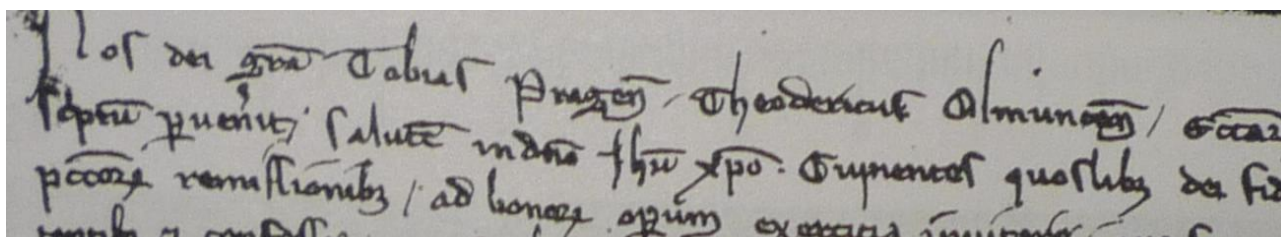
Opět se jedná o písaře, který se v Tobiášových listinách objevuje pouze v jediném případě. Jedná se o indulgenční listinu pro špitál sv. Kateřiny v Bamberku z 27. října 1285.⁴⁹ Rostislav Nový ani Sáša Dušková originál neznají, resp. jej neměli k dispozici. Dalibor Havel písaře označil T 4.⁵⁰ Styl písma tohoto písaře T 6 je obdobný, jako u předešlého písaře T 5, má velmi podobné rysy, ovšem nemůžeme zde hovořit o jediné ruce, celkový obraz písma obou písařů je odlišný.

T7

Tento písař je autorem jediné Tobiášovy písemnosti, totiž odpustkové listiny pro klášter Ottobeuern, která byla vydána 11. března ve Würzburgu⁵¹, kde se v té době biskup Tobiáš účastnil tamního církevního koncilu. Rostislav Nový originál nezná, ale správně vyvozuje, že listina není zcela jistě kancelářského původu, již vzhledem k tomu, že písař zkomolil v intitulaci uvedené označení pražské diecéze (viz příložený obrázek).⁵² Dalibor Havel pak písaře značí siglou T 5.⁵³

T 8

Listina, ve které pražský biskup Tobiáš a olomoucký biskup Dětrich udělují odpustky

⁴⁹ RBM II, č. 2721, s. 1189.

⁵⁰ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 74.

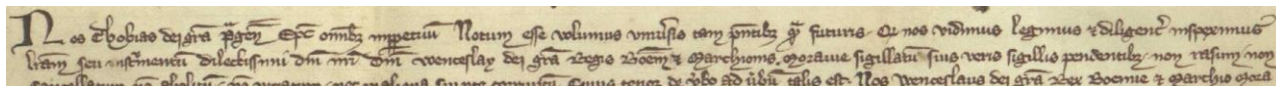
⁵¹ RBM II, č. 2722, s. 1189.

⁵² Nový, R.: *Listiny*, s. 77-78 a s. 116, pozn. 279.

⁵³ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 74.

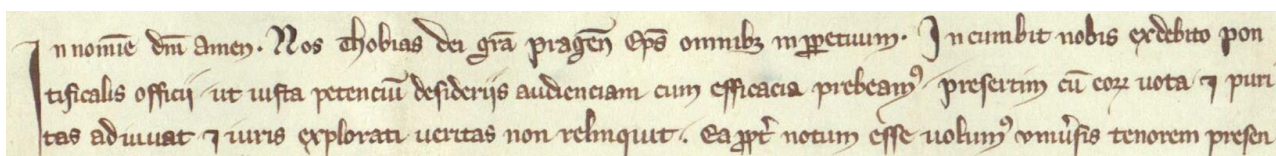
benediktinkám při kostele Panny Marie v Řezně⁵⁴ je napsána ojedinělou rukou, kterou Dalibor Havel označil siglou T 7.⁵⁵ Oba písaře řezenských odpustkových listin neznáme z jiných listin, ovšem protože víme, že, biskup Tobiáš vydal řadu dalších odpustkových listin na würzburgském koncilu, nemůžeme zatím tvrdit, že se skutečně jedná o ojedinělé písaře. V každém případě ale můžeme zatím předpokládat, že písaři obou známých odpustkových listin fungovali na koncilu ad hoc a nesouvisí ani s prostředím vydavatelským, ani příjemeckým.

T 9

Ruka písaře T 9 je v rámci Tobiášových listin jedinečná. Známe ji pouze z jediné listiny, vidimus listiny krále Václava II.⁵⁶ Rostislav Nový, stejně jako Dalibor Havel hovoří o ojedinělé písařské ruce, Nový ji označil T3⁵⁷, Havel T7⁵⁸. Z tohoto hlediska nemožné říci další informace o této ruce.

T10

Toto poměrně nevšední, až minuskulní písmo písaře T 10 nalezneme v biskupových písemnostech pouze jednou, a to v listině z 9. března 1288 na potvrzení patronátního práva kostela v Kynšperku ve prospěch špitálu svatého Františka u mostu v Praze.⁵⁹ Ruka vykazuje značné shody s písmem písaře T 11, odmyslíme-li si ovšem poněkud knižní formu písma písaře T 10. Rostislav Nový písaře označil T 4, jedná se podle něj o neznámou písařskou ruku.⁶⁰ Sáša Dušková pak považuje písaře za příjemeckého, i když neudává konkrétní důvod svého tvrzení.⁶¹ Dalibor Havel písaře označil siglou T 8.⁶²

⁵⁴ RBM nezná, listina uložena v BayHStA München, KU Regensburg – Niedrmünster, 86

⁵⁵ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 74.

⁵⁶ RBM II, č. 1425, s. 615.

⁵⁷ Nový, R.: *Listiny*, s. 81

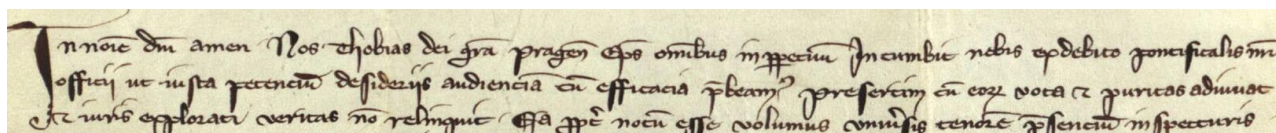
⁵⁸ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 74.

⁵⁹ RBM listinu nezná, ve shodném znění ji však známe z formulářové sbírky biskupa Tobiáše, viz FTB č. 145, s. 115.

⁶⁰ Nový, R. *Listiny*, s. 81.

⁶¹ Dušková, S.: *Formulář*, s. 55.

⁶² Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 75.

Ruku, označenou zkratkou T 11, můžeme identifikovat v celkem třech originálech biskupa Tobiáše. Jedná se jednak o listinu z 12. února 1290⁶³ na připojení vsi Polerady k pražskému děkanství a pak o dvě listiny z 20. března stejného roku⁶⁴, v obou případech konfirmace patronátního práva. Z toho titulu, že písař byl autorem více listin pro různé příjemce můžeme stanovit, že listiny jsou původu kancelářského a i písař T 11 by tak měl být písařem biskupské kanceláře. Poněkud zarážející ovšem je, že T 11 všechny tři své (dnes známé) listiny napsal v průběhu jediného měsíce. O starší literatuře k této ruce jsme vlastně již mnohé pověděli u písaře T 1, se kterým jej dříve autoři ztotožňovali. Přes to ale i zde literaturu uvedeme s větším zaměřením na ruku T 11. Rostislav Nový všechny tři listiny přisoudil svému kancelářskému písaři, kterého v práci o biskupské kanceláři označil T 11.⁶⁵ V předchozí studii o nejstarším urbáři tomuto písaři přisoudil siglu T 1, ovšem z výčtu listin, které k této ruce uvádí, vyplývá, že se jedná o téhož písaře, kterému později jen změnil označení na T 11.⁶⁶ Sáša Dušková pak sice nesouhlasí, že Novým stanovený kancelářský písař T 11 byl autorem všech listin, které u jeho ruky uvádí, přes to se však s Novým shoduje ve ztotožnění této ruky s mým písařem T1.⁶⁷ Až Dalibor Havel přišel s názorem, že ruku T1 a T11 nelze ztotožnit.⁶⁸

Vedle uvedených tří listin byl tento písař prokazatelně autorem marginálních přípisků na nejstarším urbáři pražského biskupství.⁶⁹ Rostislav Nový datoval vznik urbáře mezi léta 1283-1284. Vznik však pro nás není momentálně až tak podstatný, důležitější bude zjištění, kdy své přípisky do urbáře zapsal náš písař T 11. V práci Nový uvádí, že přípisky psané T11 by měly být provedené patrně po roce 1290 a aktové zápisy na foliu 2^v byly vepsány kolem roku 1295.⁷⁰ Více se touto problematikou budeme zabývat v závěrečné kapitole. Vedle toho Dušková připustila za pravděpodobné, že T 11 byl i autorem původního jádra formulářové sbírky biskupa Tobiáše, které vzniklo podle ní mezi léty 1288-1290.⁷¹

⁶³ RBM II, č. 1491, s. 642-643.

⁶⁴ RBM II, č. 1495, s. 644; č. 1496, s. 644.

⁶⁵ Nový, R.: *Listiny*, s. 73.

⁶⁶ Nový, R.: *Nejstarší český urbář z let 1283-1284*, ČsČH VIII, 1960, s. 211-212.

⁶⁷ Dušková, S.: *Formulář*, s. 69, pozn. 18.

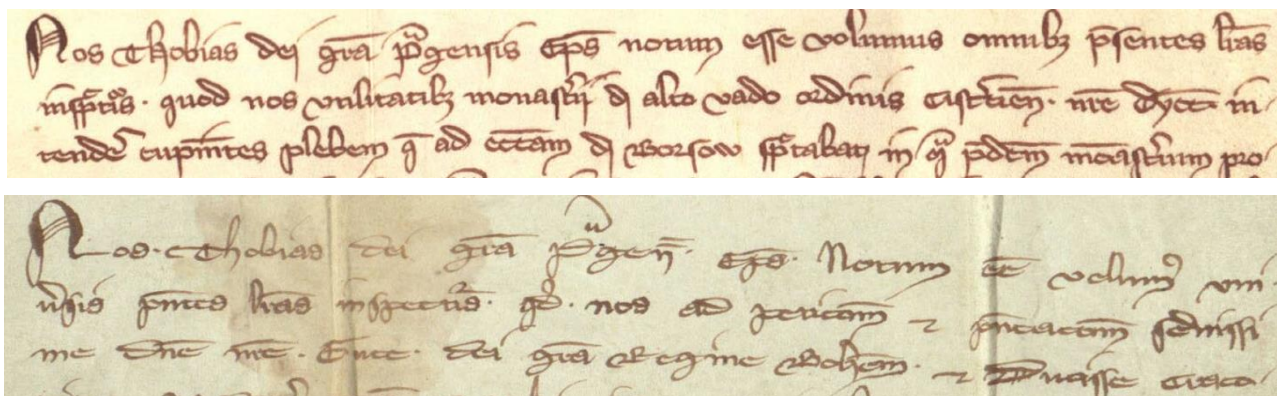
⁶⁸ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 75. Písaře značí zkratkou T 9.

⁶⁹ Viz Nový, R.: *Nejstarší český urbář*, s. 212. Jeho závěr přijímá i Dušková, S.: *Formulář*, s. 57.

⁷⁰ Nový, R.: *Nejstarší český urbář*, s. 214-215.

⁷¹ Dušková, S.: *Formulář*, s. 58.

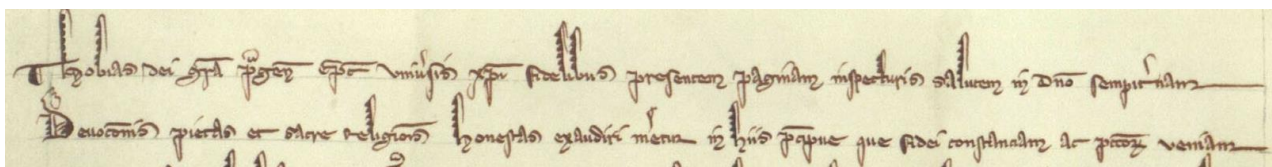
T12

Písař T 12 je, ač to na první pohled nevypadá, autorem obou listin, jejichž ukázky výše otiskujeme. První listina je dána 16. listopadu 1290 a Tobiáš v ní podržuje farníky, kteří náleželi původně ke kostelu v Boršově nově ke kostelu v Kamenném Újezdě⁷². Ve druhé listině z 20. prosince 1291 Tobiáš potvrzuje Štěpána, kaplana královny Guty, farářem u kostela v Lysé nad Labem.⁷³ K tomu, že se jedná o jediného písaře, který užil ve druhé listině poněkud zběžnější styl písma, můžeme dojít již při důkladnějším přehlédnutí počátku listiny – iniciála N ve slově nos má naprosto totožný tvar a formu. Ovšem nejen tato iniciála; v podstatě všechny litery jsou psány shodně (to se týká jak způsobu psaní, tak formy), pouze, jak již bylo uvedeno, v případě listiny druhé užil písař podstatně zběžnější formy svého písma (z uvedených ukázek si povšimneme např. liter g, zkratky a ve slově Pragensis apod.).

Tyto písaře správně ztotožnil ve své práci až Dalibor Havel⁷⁴, u Rostislava Nového tohoto jediného písaře nalezneme skrytého pod dvěma siglami: v případě listiny z listopadu 1290 pod značkou T 5 (jako neznámá písařská ruka) a v případě listiny z roku 1291 pod siglou T 11 (kancelářský písař). Nový však v podstatě připouští že písma obou listin jsou velmi podobná, neuvažuje však o ztotožnění písařů.⁷⁵

T 13

Tento písař je autorem celkem dvou listin, v obou případech se jedná o indulgenční listiny pro

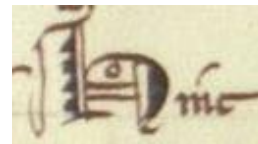
⁷² RBM II, č. 1520, s. 44.

⁷³ RBM II, č. 1558, s. 669.

⁷⁴ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 75.

⁷⁵ Nový, R.: *Listiny*, s. 82.

augustiniány eremity od svatého Tomáše v Praze. Dřívější byla vydána 6. května 1291⁷⁶, druhá pak 4. srpna 1291⁷⁷ v Praze. Na první pohled se jedná o písmo odlišné, při bližším prozkoumání však zjistíme, že obě listiny napsala stejná ruka, pouze v případě druhé listiny je písmo vyvedeno o poznání více zdobněji. Jedná se především o ozdobení dříků s horní dotažnicovou délkou, které jsou značně prodlouženy a ozdobeny. Stejně tak i iniciály slov, které uvozují jednotlivé formule (arengu, dispozici a dataci) jsou vyvedeny velmi zdobně. V listinách Tobíášových se s takto zdobeně napsanou listinou jinde nesetkáme. Pokud bychom však prošli další odpustkové listiny pro augustiniány z dřívějších let, narazíme na několik listin, ze kterých si náš písař T 13 mohl vzít inspiraci. Jedná se o soubor listin, které byly napsány stejnou rukou neznámého písaře na koncilu ve Würzburgu mezi 14. a 18. březnem 1287. Všechny jsou to indulgence nejružnějších biskupů pro augustiniány, všechny mají navíc i shodné znění. Co se týče písma, v uvedených indulgenčních listinách nalezneme naprosto shodné grafické ozdoby jako v listině našeho písaře T 13. Vedle prodloužených a ozdobených dříků si například můžeme povšimnout iniciál, které jsou dle mého názoru přímo obkresleny z würzburgských listin (srov. na obrázku iniciály ve slově *hinc*; vlevo listiny würzburgské, vpravo Tobíášova).

Protože odpustkové listiny byly uloženy v archivu augustiniánů u sv. Tomáše, jako naznačují i indorzáty listin a protože jsme ukázali, že písař T 13 zcela jistě použil k sepsání jedné své odpustkové listiny (jak ze stylistické, tak grafické stránky) právě tyto odpustkové listiny, mohli bychom uvažovat, že minimálně pozdější listina tohoto písaře vznikla u příjemce, tedy u augustiniánů. Protože druhá Tobíášova indulgence pro augustiniány je psána stejnou rukou, můžeme tak snad uvažovat, že i ta vznikla u příjemce a písař T 13 je příjemeckého původu.

Ze starší literatury k této ruce se vyjádřil Rostislav Nový. Ten však považuje každou listinu za dílo jiného písaře. Písaři první odpustkové listiny přisoudil siglu T 6, písaři druhé listiny T 7.⁷⁸ Autora obou listin pak ztotožňuje Dalibor Havel, který mu připsal označení T 11.⁷⁹

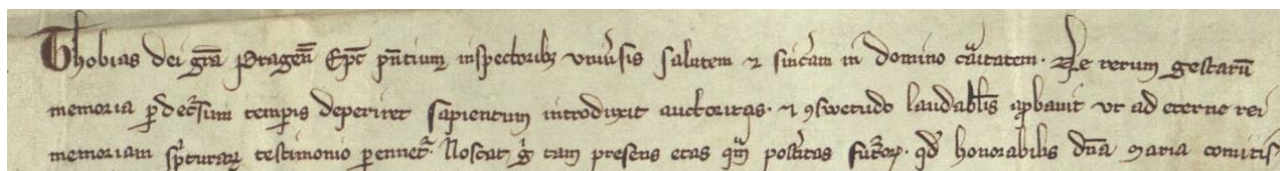
⁷⁶ RBM II, č. 1541, s. 664.

⁷⁷ RBM II, č. 1549, s. 666.

⁷⁸ Nový, R.: *Listiny*, s. 81.

⁷⁹ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 76.

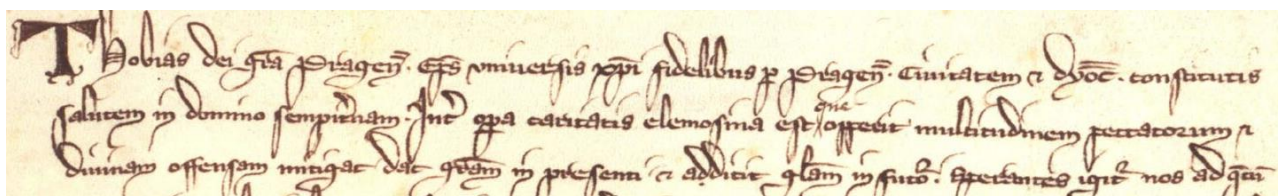
T 14

Písař T 14 je autorem pouze jediné listiny biskupa Tobiáše z 29. prosince 1292, ve které potvrzuje donaci patronátního práva kostela ve Stodůlkách u Prahy komendě Templářů v Uhřetěboři. Písmo můžeme jednoduše zařadit do kategorie diplomatické polokurzívy, běžně užívané v Tobiášových listinách. Nemůžeme tak jednoznačně na základě písma označit provenienci této listiny.

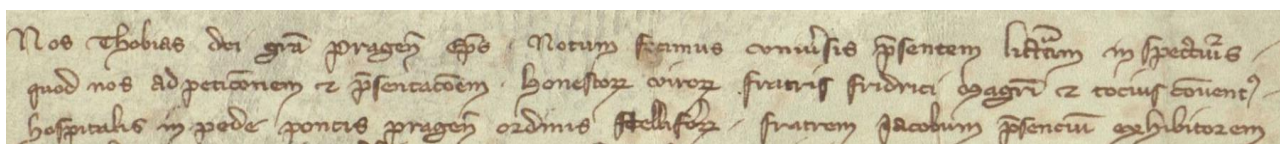
Dalibor Havel označil písaře zkratkou T 12⁸⁰, Rostislav Nový T 8⁸¹, oba hovoří o ojedinělé písařské ruce. Nový však pokládá provenienci listiny za příjemeckou. Dokládá to ovšem především na základě diplomatické analýzy, takže jeho názor okomentujeme na příslušném místě.

T 15

I tato indulgence pro klášter ve Vyšším Brodě⁸² je psána jedinečnou rukou písaře T 15. Nový jej však považuje za svého písaře T 11, listinu i písaře tak přiřadil k biskupské kanceláři.⁸³ Dalibor Havel však ukázal, že ruku ztotožnit nelze, písaře považuje za ojedinělého a označil jej zkratkou T 13.⁸⁴

T 16

Ruku písaře T 16 nalezneme v dochovaných Tobiášových písemnostech pouze jednou, a to v listině z 6. srpna 1293, ve které potvrzuje a ustanovuje faráře ke kostelu v Sedlci jeho třech

⁸⁰ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 76.

⁸¹ Nový, R.: *Listiny*, s. 81.

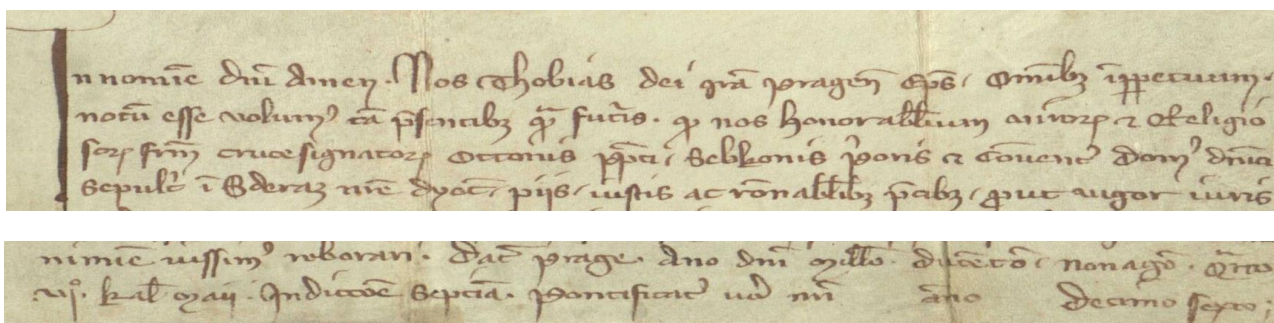
⁸² RBM II, č. 1608, s. 691. Odpustková listina byla vydána 22. dubna 1293.

⁸³ Nový, R.: *Listiny*, s. 73.

⁸⁴ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 76.

filiálních kostelech na základě žádosti křížovníků s červenou hvězdou od sv. Františka v Praze⁸⁵. Vedle této písemnosti je pak ruka písaře T 16 známá i z listiny mosteckého rychtáře Petra pro uvedené křížovníky⁸⁶. Na základě shodného příjemce (a odlišného vydavatele) Dalibor Havel považuje písaře za příjemeckého a označil jej zkratkou F 1. Musíme však upozornit, že časový rozdíl mezi oběma listinami je téměř devět let, což vzhledem k tomu, že písaři mohli přecházet z jednoho diplomatického prostředí do druhého, nemusí znamenat, že Tobiášova listina byla sepsaná u křížovníků. Rostislav Nový pak listinu přisoudil svému kancelářskému písaři T 11.

T 17

Písař T 17 je autorem jediné Tobiášovy listiny z 26. dubna 1294 pro křížovníky-božehrobce na Zderaze.⁸⁷ Ruku písaře však můžeme nalézt v řadě listin nejrozumnějších vydavatelů. Ještě před Tobiášovou listinou napsal jednu listinu z 24. září 1292, jejíž vydavatelem je vyšehradská kapitula.⁸⁸ Od roku 1298 ruku pravidelně nacházíme v listinách krále Václava II., můžeme tudíž tohoto písaře považovat minimálně od této doby za písaře královské kanceláře.⁸⁹ Dalibor Havel upozornil na blízkou příbuznost tohoto písaře s mistrem Petrem Angeli. Tohoto písaře tedy musíme zařadit do okruhu vyšehradské kapituly, což potvrzuje i jeho první známá listina, vydaná právě uvedenou kapitulou. Blíže se problematice budeme věnovat v příslušné kapitole, kde grafickou stránku listiny dáme do souvislosti s analýzou stylizace uvedené listiny. Rostislav Nový písaře považuje za kancelářského, ztotožnil jej se svým písařem a notářem T 11.⁹⁰

⁸⁵ RBM II, č. 2744, s. 1199-1200.

⁸⁶ Edice listiny není, dnes uložena v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, i. č. 123, sg. ŘKř 328.

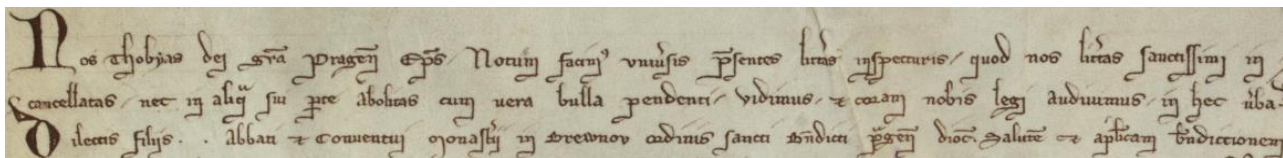
⁸⁷ RBM II, č. 1641.

⁸⁸ RBM II, č. 1589.

⁸⁹ Soupis listin psaných písařem T 17 viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 47-48.

⁹⁰ Nový, R.: *Listiny*, s. 73.

T 18

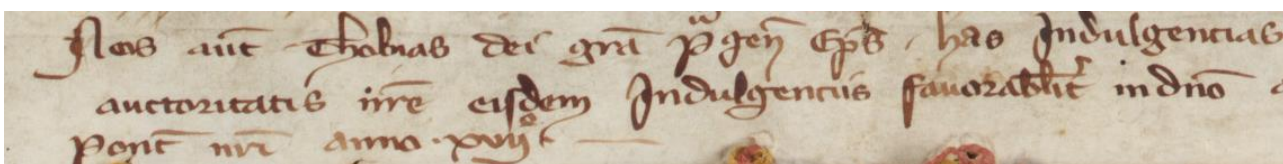

Opět jedinečnou rukou v Tobiášových listinách je sepsán vidimus listiny papeže Alexandra IV. pro břevnovský klášter.⁹¹ Ruka je v rámci Tobiášových listin jedinečná mj. tím, že na rozdíl od většiny ostatních Tobiášových listin, které jsou psány v té době obvyklou diplomatickou polokurzívou, u této nalezneme zřejmé reminiscence na papežskou kuriální minuskulu. Této jistě „anachronie“ si povšiml Rostislav Nový, který pak podotýká, že v listinách břevnovského kláštera se kuriální minuskule držela až do přelomu 13. a 14. století.⁹² Nový pak mluví o ojedinělém písaři, kterého označil zkratkou T 9.⁹³ Stejně tak i Dalibor Havel označil písaře za ojedinělého, přisoudil mu označení T 14.⁹⁴

T 19

Písař T 19 je postihnutelný v našem prostředí pouze v jediném případě – psal konsensní přípisek na odpustkové listině krakovského biskupa Jana pro břevnovský klášter z 18. června 1295.⁹⁵ Z dosavadní literatury popsal písaře pouze Dalibor Havel, který jej označil zkratkou T 18.⁹⁶

T 20

Písař T 19 představuje z písařského hlediska jedinou kontinuitu mezi kanceláří biskupa Tobiáše a jeho nástupců. Jeho ruka je postihnutelná v kanceláři biskupa Tobiáše od roku 1295, kdy píše dva konsensní přípisky na odpustkové listiny cizích biskupů.⁹⁷ Dále se písař uplatnil v kanceláři biskupa Řehoře jako autor osmi známých listin a konečně i v kanceláři biskupa Jana IV.,

⁹¹ RBM II, č. 1647.

⁹² Nový, R.: *Listiny*, s. 22

⁹³ *Tamtéž*, s. 81

⁹⁴ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 76

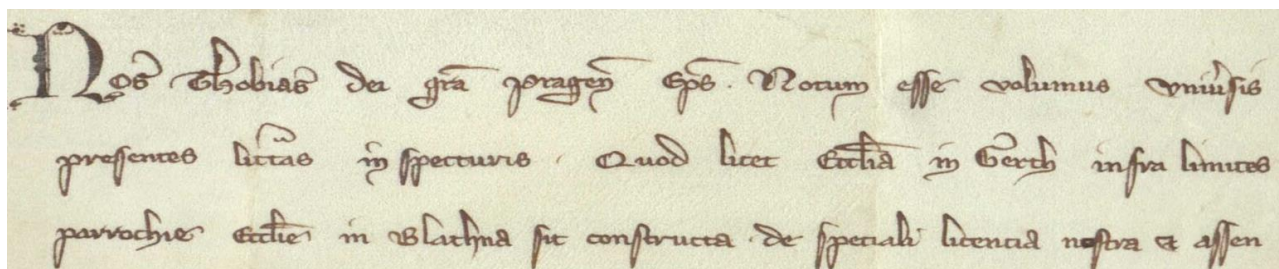
⁹⁵ RBM II, č. 1691, s. 726. Samotný konsensus byl připsán na listinu 30. května 1295.

⁹⁶ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 78.

⁹⁷ Jedná se o konsensy na listinách pro kostel sv. Štěpána v Litoměřicích (RBM II, č. 1489, s. 642) a pro zderazský klášter (RBM listinu nezná, uložena v NA Praha, AZK, i. č. 1620, sig. ŘKřb Zderaz – 28).

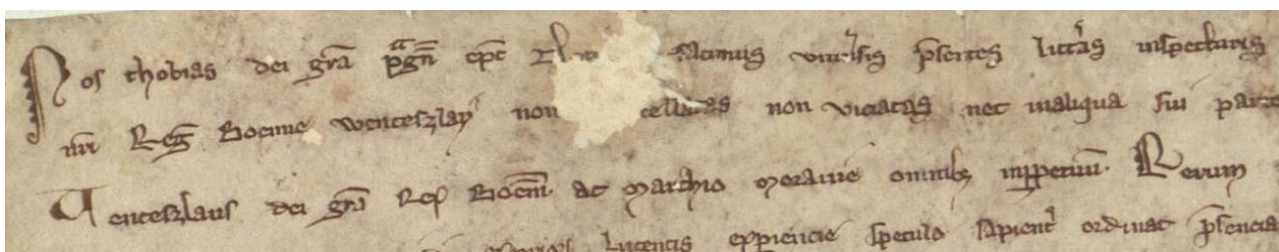
kde do roku 1310 píše 13 listin.⁹⁸ Dalibor Havel označil písaře zkratkou T 16, Rostislav Nový ani jednu z Tobiášových listin, psaných tímto písařem, neznal.

T 21

Písař T 21 je v rámci Tobiášových listin znám pouze z jediného případu, a to z listiny z 16. září 1295.⁹⁹ Vedle uvedeného případu ruku tohoto písaře nalezneme ještě v listině z 25. května 1295, v které Bertram z Esberku, vekopreceptor templářů oznamuje prodej vesnice Vodochody, učiněné Ekkonem, komturem templářů v Čejkovicích a Uhříněvsi, biskupu Tobiášovi za 220 hřiven stříbra pražské váhy.¹⁰⁰ Obě listiny spojuje pouze osoba biskupa Tobiáše, v jedné listině vystupuje jako vydavatel, ve druhé jako příjemce. Písaře listin tedy vzhledem k těmto okolnostem musíme považovat za kancelářského. Stejného názoru je i Dalibor Havel, který jej označil siglou T 15 a řadí jej do prostředí biskupské kanceláře.¹⁰¹ Rostislav Nový písaře sice také považuje za kancelářského, ovšem proto, že jej označil za svého kancelářského písaře T 11. Dalibor Havel dále řadí styl písaře T 21 do druhé generace vyšehradské notářské školy, pokouší se určit i bližší vztah k písaři T 19.¹⁰²

T 22

Písaře na obrázku uvedené listiny jsme označili siglou T 22. Jedná se o nedatovaný vidimus listiny krále Václava II. pro špitál sv. Ducha v Klatovech z 8. října 1288¹⁰³. Vedle vidimusu biskupa Tobiáše byla králova listina vidimována ještě jednou, tentokrát Litoldem, strahovským

⁹⁸ Soupis listin psaných rukou písaře T 20 viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 77-78.

⁹⁹ RBM II, č. 2750, s. 1201.

¹⁰⁰ RBM II, č. 1688, s. 725-726.

¹⁰¹ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 76.

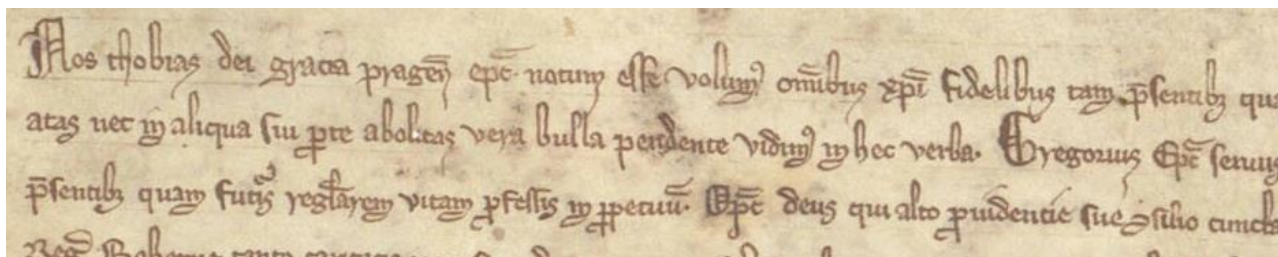
¹⁰² *Tamtéž*, tabulka na s. 138, kde uvádí podrobné vztahy mezi jednotlivými písaři druhé vyšehradské školy.

¹⁰³ RBM II, č. 2726, s. 1190-1191

opatem, Tomášem, kvardiánem minoritů u sv. Jakuba v Praze a Vilémem, převorem dominikánů u sv. Klimenta. Jejich listina je rovněž nedatovaná, sepsána byla touž rukou písaře T 22, který psal i biskupovu listinu. Protože se jedná o jedinečnou ruku v rámci listin Tobiášových a psala pro stejného příjemce i listinu jiného vydavatele, můžeme ji označit za příjemeckou.

Ke stejnému závěru ohledně provenience písaře dospěl i Rostislav Nový, který upozornil na grafickou shodu obou listin¹⁰⁴. Nový tomuto písaři udělil siglu T 2. Se ztotožněním písařů obou listin souhlasí i Dalibor Havel, který rovněž řadí písaře do křížovnického prostředí v Klatovech a opatřil jej zkratkou KL 1.¹⁰⁵

T 23

A konečně posledního známého písaře listin biskupa Tobiáše označíme zkratkou T 23. Písař je autorem jediné Tobiášovy listiny, nedatovaného vidimusu buly papeže Řehoře IX. pro špitál svatého Františka v Praze.¹⁰⁶ Z literatury k této ruce můžeme zmínit pouze práci Dalibora Havla, který písaři připsal siglu T 17.¹⁰⁷

Tímto jsme zhodnotili písaře na jednotlivých listinách pražského biskupa Tobiáše. Můžeme tak potvrdit, co jsme již v úvodu naznačili – v Tobiášových listinách se uplatnilo značné množství písařů a žádný z nich nebyl dominantní v delším časovém období. Pouze písaři T 1 a T 11 se uplatnili na třech listinách, písaři T 4 a T 20 pak představují kontinuitu mezi kanceláři biskupa Tobiáše a jeho předchůdců, resp. následovníků. Ostatní písaři píší jednu až dvě (známé) Tobiášovy listiny. Z toho titulu je v mnoha případech nemožné na základě grafické stránky určit provenienci listiny či alespoň zjistit cokoliv bližšího o písaři. Otázka provenience bude jedním z hlavních předmětů následujících kapitol, kde se grafickou stránku listin pokusíme dát do souvislosti s jejich stránkou stylistickou. Dříve, než přistoupíme k diplomatické analýze Tobiášových listin, věnujeme ještě několik řádků druhému z vnějších znaků listiny, totiž biskupské pečeti.

¹⁰⁴ Nový, R.: *Listiny*, s. 22, 86.

¹⁰⁵ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 99.

¹⁰⁶ RBM listinu nezná, uložena v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, sig. Řkř 55c, i. č. 81.

¹⁰⁷ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 78.

3. Pečeti biskupa Tobiáše

Biskup Tobiáš užívá v průběhu svého pontifikátu dva typy pečetních typářů své velké pečeti. Oba typy jsou si navzájem velmi podobné - jsou oválně špičatého tvaru pontifikálního typu, a navazují svým motivem i formou na pečeti Tobiášových předchůdců.¹⁰⁸

Typ I.

První typ Tobiášovy pečeti¹⁰⁹ je oválně špičatého tvaru.¹¹⁰ V pečetním poli rozeznáme stojící postavu biskupa, oděnou do roucha, na hlavě má posazenou mitru, v levé ruce drží berlu a pravou rukou žehná. V jednoduchou linkou odděleném prostoru pro opis čteme:

+ S. THOBIE DEI GRACIA PRAGENSIS EPISCOPI

Tuto pečeť užívá biskup Tobiáš již na své první dochované listině z 10. července 1279¹¹¹. První typ Tobiášovy pečeti pak nalezneme v jeho dochovaných listinách naposledy v konfirmaci patronátního práva z 9. března 1288¹¹².

Typ II.

Druhý typ Tobiášovy pečeti¹¹³ se od typu I tvarem ani motivem nijak neliší. Opět se jedná o oválně špičatou pečeť, stejně jako v typu I i zde je v pečetním poli vyobrazena stojící postava biskupa, oděná v (biskupské) roucho (bez pallia), mající na hlavě mitru, v levé ruce třímá berlu a pravou rukou žehná. Provedení figury je však od typu I odlišné. Vyobrazená postava je detailněji vyrytá, zejména na dolní části roucha je zřetelné jemné vyrytí vzoru. I uspořádání obrazu se v typu II poněkud odlišuje, biskupovy nohy v dolní části zasahují do pečetního opisu, na rozdíl od typu I, kde nohy sahají pouze do oddělovací linky a nikoliv do opisu. V typu II se zvětšila i berla, která nyní zasahuje stočeným zakončením do opisu mezi S a THOBIE. Samotný opis je pak na rozdíl od typu I oddělen dvojitou linkou. Znění opisu však zůstalo stejné, pouze se jednotlivá slova oddělují dvojtečkami:

+ S THOBIE:DEI:GRACIA:PRAGENSIS:EPISCOPI

Tento nový typ pečeti se objevuje poprvé v našem dochovaném materiálu přivěšený na

¹⁰⁸ Srov. Nový, R.: *Pečeti pražských a olomouckých biskupů* (Studie ze sfragistiky přemyslovského období), SAP X, 1960, s. 183-188.

¹⁰⁹ Z literatury k tomuto typu můžeme jmenovat např. Šebánek, J.: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských 1.*, Inventář pergamenů z let 1078-1471, Brno 1932, s. 68, č. 364; Nový, R.: *Pečeti*, s. 187-188; Krejčíková, J. – Krejčík, T.: *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987, s. 347, obr. 27.

¹¹⁰ Podle Rostislava Nového má rozměr 65x43 mm (Nový, R.: *Pečeti*, s. 188) Karel Maráz však v rámci svého výzkumu pečeti naměřil rozměr 42x70 mm.

¹¹¹ CDB VI/1, č. 57, s. 103.

¹¹² NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, i. č. 94, sg. ŘKř 304. Listina se dochovala i ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše, FTB, č. 145, s. 115.

¹¹³ Literatura k tomuto typu pečeti je sporadičtější, jmenovat můžeme jen práci Nového, R.: *Pečeti*, s. 188.

listině z 18. prosince 1287.¹¹⁴ Jedná se sice jen o fragment, ale některé její specifické části (jako dvojitá linka, fragmenty rukávu biskupského roucha či poloha písmen A a G ve slově PRAGENSIS) bezpečně ukazují, že se jedná již o druhý typ Tobiášovy pečeti. Tuto pečeť užívá Tobiáš zřejmě až do své smrti v roce 1296, naposledy ji zaznamenáme přivěšenou na listině z 16. srpna 1295¹¹⁵.

Pozorný čtenář si jistě z výkladu povšimnul jisté „anachronie“ v přivěšování pečeti na přelomu let 1287/8. Rostislav Nový sice správně uvádí, že poprvé je nový typ pečeti (typ II) na dochovaných Tobiášových listinách přivěšen k biskupově vidimusu z 18. prosince 1287. Nevšiml si však již, že k listině z 9. března 1288 je jasně přivěšen ještě první typ Tobiášovy pečeti. Samotná listina je bez pochyby pravá – vedle skutečnosti, že ji známe i z pozdějších vidimusů biskupa Řehoře¹¹⁶ i Jana IV.¹¹⁷ je navíc znění listiny uvedeno ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše¹¹⁸. Pečeť nenese žádné znaky toho, že by byla k listině přenesena z jiné listiny, navíc to zcela odporuje faktu, že biskup musel vědět o této listině a musel ji současně nechat zpečetit – na aversu je totiž otištěn i jeho osobní sekret. A tak i pečeť je bez pochyby pravá. Musíme tedy zřejmě přijmout fakt, že na přelomu let 1287/8 biskup disponoval dvěma pečetními typy, které se nejspíš užívaly společně. Proč tomu tak bylo nevíme. Nemůžeme ani s jistotou tvrdit, jak dlouho k této konfuzi docházelo, jestli to bylo pouze v jednom případě, nebo i ve více. Jisté je jen to, že od 10. ledna 1289 Tobiáš přivěšuje svou pečeť typu II na listinu Kazimíra Bytomského¹¹⁹ a od té doby používá již tento typář na všech dochovaných listinách. Že takové užívání více pečetních typů v jednom období nebylo v té době neobvyklé se můžeme přesvědčit např. u Tobiášova současníka, olomouckého biskupa Dětricha.¹²⁰

Ve většině případů jsou biskupovy pečeti přivěšeny k listině na různobarevných hedvábných nitích. Pouze v pěti známých případech pečeť visí na pergamenových proužcích: na dvou listinách je pečeť biskupa zavěšena, na třech pak přivěšena. Zavěšení pečeti nalezneme jednak na odpustkové listině biskupa vydané na würzburgském koncilu 11. března 1287¹²¹ a dále na rovněž odpustkové listině krakovského biskupa Jana z 18. června 1295, na kterou biskup Tobiáš nechal napsat svůj konsensus.¹²² Přivěšení pečeti na pergamenový proužek je častější, známe je opět z odpustkové listiny vydané na koncilu ve Würzburgu ze 17. března 1287¹²³ a dále pak z Tobiášova

¹¹⁴ RBM II, č. 1425, s. 615.

¹¹⁵ RBM II, č. 2750, s. 1201.

¹¹⁶ RBM II, č. 1784, s. 768

¹¹⁷ RBM II, č. 1912, s. 822

¹¹⁸ FTB č. 145.

¹¹⁹ RBM II, č. 1466. Fotografie pečeti na listině otiskl Šusta, J., *Soumrak přemyslovců a jejich dědictví*, ČD II/1, Praha 1935, s. 323.

¹²⁰ Viz Nový, R.: *Pečeti*, s. 195-197.

¹²¹ RBM II, č. 2722, s. 1189. Originál listiny jsem neviděl, způsob připevnění pečeti jsem zjistil z fotografie z aparátu českého diplomatáře. Na fotografii je jasně vidět, že pečeť je zavěšena na pergamenu, ovšem již není zřejmé, zda pečeť jako taková se pečeť na listině dochovala či nikoliv.

¹²² RBM II, č. 1691, s. 726.

¹²³ RBM listinu nezná, uložena v BayHStA München, KU Regensburg-Niedermünster 86.

mandátu pro břevnovský klášter z 19. února 1285¹²⁴ a z vidimusu papežské listiny rovněž pro Břevnov z 30. května 1294¹²⁵. Ani na mandátu, ani na vidimusu se ovšem biskupova pečeť nedochovala, zbyly po ní jen pergamenové proužky.

Biskup Tobiáš pochopitelně používá svou pečeť na všech svých listinách a to od počátku svého pontifikátu. Většinou jsou Tobiášovy listiny vydány pouze pod autoritou jeho biskupské pečeti. V několika málo případech se však setkáme na jeho listinách s pečeti jiných osobností či institucí. Jedná se předně o pečeť biskupské kapituly, která je přivěšena vedle Tobiášovy pečeti na celkem třech dochovaných listinách. Ve dvou případech jde o listiny na směnu, resp. prodej biskupských statků, kde pro tyto majetkové dispozice biskup dosáhl souhlasu své kapituly a ta vedle biskupa, patrně z důvodu potvrzení jejího souhlasu, přivěšuje i svou pečeť.¹²⁶ Tento způsob spolupečetění v listinách na majetkové dispozice není neobvyklý, známe jej i z listin Janových¹²⁷ a souvisí se správou temporálií pražského biskupství.¹²⁸ Poslední listina, na které je přivěšena i pečeť vyšehradské kapituly je Tobiášův vidimus buly papeže Alexandra IV. z 30. května 1295, o které jsme již hovořili v souvislosti s přivěšením pečeti na pergamenové proužky.¹²⁹

Vedle kapitulní pečeti se na Tobiášových listinách objevují další pečeti nejrůznějších osob či institucí. Pochopitelně tam, kde Tobiáš figuruje jako spoluvydavatel listin, jsou k těmto písemnostem přivěšeny pečeti všech vydavatelů. Jedná se zejména o indulgenční listiny vydané na koncilu ve Würzburgu¹³⁰ a dále na indulgenci z roku 1280¹³¹. Podobným případem jsou i indulgence cizích vydavatelů, ke kterým Tobiáš nechává připsat konsensus. I zde vedle pečeti vydavatele či vydavatelů nechává přivěsit jako ověření konsensu svou pečeť.¹³²

Poněkud neobvyklý případ spolupečetění nalezneme v listině z 29. prosince 1292¹³³ na potvrzení donace patronátního práva, ve které Marie z Hardeka a její syn Oldřich II. z Hradce darují patronát a další výnosy a statky ve prospěch templářů v Uhříněvsi. Vedle Tobiášovy pečeti jsou k listině přivěšeny i pečeti obou donátorů, jak Marie, tak jejího syna.¹³⁴ Je to jediný případ v konfirmačních listinách pražského biskupa, kdy jsou k listině přivěšeny i pečeti donátorů patronátního práva. Protože se jedná o jedinečný případ pečetění, nemáme zde dostatečný srovnávací materiál pro vyvození důvodu formy zpečetění – ostatní dochované konfirmace jsou

¹²⁴ RBM II, č. 1234, s. 533.

¹²⁵ RBM II, č. 1647, s. 706; v úplnosti listina otištěna v CDM V, č. 7, s. 6.

¹²⁶ CDB VI/1, č. 241, s. 295 a RBM II, č. 1293, s. 557.

¹²⁷ Např. CDB VI/2, č. 559, s. 126-127.

¹²⁸ Ke vztahu pražské kapituly k temporálním viz Hledíková, Z.: *Pražská metropolitní kapitula, její samospráva a postavení do doby husitské*, SH 19, 1972, s. 5-48, pro období biskupa Tobiáše zejména s. 7-13.

¹²⁹ RBM II, č. 1647, s. 706; CDM V, č. 7, s. 6.

¹³⁰ Srov. předešlou kap.

¹³¹ CDB VI/1, č. 117, s. 166.

¹³² RBM II, č. 1691, s. 726; č. 1489, s. 642.

¹³³ RBM II, č. 1597, s. 686-687.

¹³⁴ Pečeti Marie z Hardeka a jejího syna Oldřicha viz Sedláček, A.: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*, svazek 5, vyd. Vladimír Růžek, Praha 2003, č. 96/3, s. 222 a č. 250/7, s. 376

vydány pouze pod autoritou biskupské pečeti. Přeci se však můžeme vzhledem k této okolnosti domnívat, že iniciativa přivěšení pečeti donátorů ke konfirmační listině vzešla z nějakého důvodu od nich samotných, a právě donátoři chtěli, aby jejich pečeti na listině byly přivěšeny. Je to však pouhá spekulace a bude potřeba porovnat i konfirmační listiny z jiného prostředí pro konstatování přesvědčivého důvodu.

Vedle své velké pečeti užíval biskup Tobiáš i pečeť malou – sekretní. Je na ní vyobrazena hlava svatého Václava s knížecí čepicí, nad ní je vyryta vysvětlující legenda – S. WENCESLAUS. Celý motiv uzavírá do kruhu jemný perlovec, který vytvořil prostor pro opis pečeti. Ten zní:

+ S. SECRETORVM

Jestliže jsme uvedli, že biskup Tobiáš navázal typem i formou velké pečeti na pečeť svého předchůdce, i zde musíme toto tvrzení zopakovat. Sekretní pečeť totiž v prostředí pražských biskupů začal užívat až biskup Jan III., z dřívější doby je neznáme¹³⁵ a tak biskup Tobiáš i v tomto ohledu jednoznačně navázal na úzus svého předchůdce.

Sekretní pečeť biskupa Tobiáše je přitištěna na rubu téměř všech jeho dochovaných pečeti. Výjimku tvoří pouze pečeť na vidmusu z prosince 1287¹³⁶ a dále pečeti, které nechal Tobiáš přivěsit jako ověření svých konsenzů na odpustkových listinách cizích biskupů.

¹³⁵ Nový, R.: *Pečeti*, s. 187.

¹³⁶ RBM II, č. 1425, s. 615.

4. Listiny in spiritualibus

V této a pak následující kapitole se pokusíme analyzovat jednotlivé listiny biskupa Tobiáše z hlediska stylistického. Některé předpoklady pro diplomatickou analýzu listin jsme si vytvořili v předešlých dvou kapitolách, kde jsme se zabývali vnějšími znaky Tobiášových písemností – písmem a pečeti. Protože diplomatická práce musí být samozřejmě komplexní, jednotlivé závěry, uvedené v předešlých kapitolách, budeme dále rozvádět v širších souvislostech, resp. z nich budeme v mnoha ohledech vycházet.

Listiny jsme v úvodní kapitole rozdělili do dvou skupin – listiny in spiritualibus a listiny in temporalibus, které jsou dále v práci rozčleněny do dalších podskupin podle obsahu. Toto dělení umožňuje sledovat jednotlivé skupiny listin nejen z hlediska stylizace jednotlivých kusů, ale i posoudit tyto skupiny jako celek. V mnohých skupinách, jak dále ukážeme, je stylizace jednotlivých listin podobná, a to nejen v rámci Tobiášových listin, ale i v širším rozsahu. Budeme tak sledovat nejen listiny biskupa Tobiáše, ale pokusíme se i zjistit, jakým způsobem se jednotlivé listiny či skupiny listin v kanceláři pražských biskupů vyvíjely, jakým způsobem byly mezi sebou ovlivněny a tím se dotkneme tématu biskupské kanceláře obecně.

4. 1. Konfirmace ad beneficia ecclesiastica.

Do skupiny listin, označené jako konfirmace ad beneficia ecclesiastica, můžeme zařadit soubor písemností, ve kterých biskupové ze svého úřadu a funkce potvrzují (konfirmují) a ustanovují rozličné osoby k církevním úřadům – beneficiím. Z episkopátu biskupa Tobiáše se dochovalo celkem pět listin, které do této kategorie můžeme zařadit. Jedná se výhradně o konfirmování a ustavování farářů ke kostelům a i u dalších pražských biskupů do poloviny 14. století tento typ konfirmací převládá. Vedle investitury farářů však v pozdější době nalezneme i odlišné případy konfirmací, především potvrzování vikářů. V následující kapitole se pokusíme vyložit vývoj tohoto typu listin v kanceláři biskupa Tobiáše, čímž se dotkneme i formování kanceláře jako takové. Budeme sledovat i vliv konfirmací Tobiášových předchůdců, stejně jako jejich vývoj v pozdějších letech. V několika ohledech se dotkneme i formulářových sbírek pražských biskupů. Dále budeme pro zjednodušení hovořit o těchto listinách jako o konfirmacích farářů.

4. 1. 1. Přehled konfirmačních listin a jejich zasazení do dobového kontextu

Při posuzování listin z diplomatického hlediska je podstatná nejen jejich podrobná textová či grafická analýza, ale i rozbor její věcně právní (resp. správní) stránky.¹³⁷ Ten nám totiž může ukázat další souvislosti vzniku a formování listiny jako právního (či správního) dokumentu a tím také alespoň zčásti osvětlit fungování kanceláře, tedy instituce, ve které větší část listin (alespoň v prostředí pražských biskupů) vzniká. V následující kapitole se proto pokusíme vyložit a analyzovat právně-historickou podstatu Tobiášových konfirmací, a to jednak pro výše uvedené důvody, jednak i kvůli přehledu – několik listin v této i v následujících kapitolách totiž dosud nebyly v literatuře analyzovány, některé byly podle mého názoru vyloženy nepřesně či dokonce mylně.

Chronologicky první Tobiášovou listinou na konfirmaci faráře je hned vůbec jeho první dochovaná listina z 10. července 1279 (v dalším textu ji označíme písmenem A).¹³⁸ V listině se dočteme, že vyšehradská kapitula, jmenovitě probošt Petr a děkan Chuno, požádali biskupa, aby z důvodu uprázdněného farního benefícia v kostele v Budči u Prahy potvrdil farářem podjáhna Fridricha z Vratislavi. Kostel v Budči náležel v té době ke kolaci vyšehradské kapituly - ta tam tedy držela patronátní právo. Biskup Tobiáš v dispozici listiny souhlasí s jejich žádostí a prezentovaného Fridricha ustanovuje ze své biskupské pravomoci farářem a svěřuje mu spiritualia náležící kostelu. Kostel v Budči získala Vyšehradská kapitula od Přemysla Otakara II., jak ukazuje listina z 15. července roku 1262.¹³⁹ V ní král píše, že na žádost jeho kaplana Přisnobora, scholastika pražského a rovněž vyšehradského kanovníka, daroval vyšehradské kapitule patronátní právo tohoto kostela a dále ustanovuje, že zisky z kostela mají sloužit podpoře vyšehradských kanovníků.

V pořadí druhá dochovaná konfirmace faráře byla vydaná 29. září 1281 (B).¹⁴⁰ Biskup Tobiáš na žádost a prezentaci waldsasského opata Jana ustanovuje klerika Sifrieda z Paulsdorfu (Pavlíkova), syna šlechtice Konráda z Paulsdorfu, správcem a farářem kostela v Plané, který náležel do pražské diecéze, ale patronátní právo tam držel zmíněný opat Jan. Tomuto nově ustanovenému faráři svěřuje spiritualia náležící kostelu. Patronátní právo kostela v Plané získali waldsasští cisterciáci od krále Václava I. v roce 1251, jak ukazuje listina z 13. března téhož roku.¹⁴¹

20. listopadu 1284 je vydaná další konfirmace, ve které biskup potvrzuje a ustanovuje kněze Čéče (*Checho*) správcem a farářem kostela v Markovicích na žádost opata Jaroslava a konventu kláštera ve Vilémově, kteří v Markovicích drží patronátní právo (C).¹⁴² Dále je v listině

¹³⁷ Ohledně metodologie viz např. Nový, R.: *Listiny*, s. 154-155, nebo Šebánek, J. – Dušková, S.: *Česká listina doby přemyslovské*, Díl první (Listina nižších feudálů duchovních – listina feudálů světských), SAP VI, 1956, s. 137.

¹³⁸ CDB VI/1, č. 57, s. 103.

¹³⁹ CDB V/1, č. 343, s. 511-512.

¹⁴⁰ CDB VI/1, č. 176, s. 229

¹⁴¹ CDB IV/1, č. 207, s. 370-371. Listina je dochovaná v konfirmaci krále Přemysla Otakara II. Z 12. září 1275 (CDB V/2, č. 729, s. 475-478).

¹⁴² RBM II, č. 1331, s. 575.

ustanoveno, že s Tobiášovým souhlasem opat a konvent pronajímají novému markovickému faráři, dokud bude úřad jemu svěřený zastávat, všechny výnosy desátků ze vsi Zehuby, které jim ab antiquo náleží a za to jim bude farář Čěč odvádět každoročně na svátek apoštolů Petra a Pavla, čili 29. června, tři libry vosku. Stanovené množství vosku, který měl markovický farář odvádět, je však napsáno na razuře pozdější rukou. Ta vykazuje zřejmé knižní prvky, a tak se můžeme domnívat, že množství vosku bylo upraveno (jestli bylo zvýšeno či sníženo nevíme) až později, buď ve vilémovském klášteře, nebo samotným farářem. Proč byl poplatek změněn však říci momentálně nedokážeme.

Statky ve vsi Markovice spolu s patronátním právem tamního kostela sv. Jiří získal klášter od pražského biskupa Tobiáše výměnou za ves Sulice v roce 1282, kdy byla 22. října téhož roku vystavena listina na tuto směnu.¹⁴³ Z listiny vyplývá, že klášter získal jen určité (nespecifikované) statky (*bona*) v Markovicích, ne celou ves. Důležitý je v této souvislosti obdržení patronátního práva kostela svatého Jiří.¹⁴⁴ Co se týče vsi Zehuby, o ní se prvně prameny zmiňují právě v této listině, z dřívější doby o ní nemáme žádné informace¹⁴⁵.

Předposlední známá konfirmační listina biskupa Tobiáše je datována 20. prosincem 1291.¹⁴⁶ V ní se dočteme, že biskup ustanovil na žádost královny Jitky jejího kaplana, kněze Štěpána, správcem a farářem v kostele v Lysé, kde královna držela patronátní právo, potvrdil jemu zmíněný kostel a svěřil mu péče o duše tamtéž. O Lysé nad Labem máme sice několik informací i z let dřívějších (např. první písemná zmínka pochází již z Kosmovy kroniky¹⁴⁷), avšak soustavnější písemné prameny se zachovaly až od roku 1291. Proto nevíme kdy, ani z jakého důvodu, ale jistě někdy před tímto rokem připadla Lysá ke komornímu zboží českých královen. V roce 1291 se vlivem královny Jitky ráz Lysé zcela proměnil. Na základě staršího osídlení nechala 4. března 1291 ves nově vysadit na základě emfiteutického systému, což měl provést její *servitor* Rudlin.¹⁴⁸ Nejspíše v této době byla v Lysé nad Labem založena i fara s farním kostelem sv. Jana Křtitele. Pro nově založenou faru bylo potřeba jednak vybrat a nechat potvrdit nového faráře, jednak ji i hmotně zabezpečit. O ustanovení prvního faráře při tamním farním kostele nás informuje uvedená Tobiášova listina z prosince roku 1291. Vidíme, že si královna jako faráře vybrala osobu jí zřejmě blízkou, jejího kaplana Štěpána, kterého následně potvrdil po řádném procesu biskup Tobiáš.

¹⁴³ CDB VI/1, č. 241, s. 295.

¹⁴⁴ Blíže k potvrzení faráře i donace patronátního práva viz Sameš, Č.: *Klášter Vilémovský*, Časopis společnosti přátel starožitností československých, roč. XLII 1934, s. 23-24. Autor v souvislosti s jedním formulářem z FTB (č. 195, s. 154 v Novákově edici) vyslovil domněnku, že mezi opatem Jaroslavem a biskupem Tobiášem panoval přátelský poměr.

¹⁴⁵ Viz Profous, A. – Svoboda, J.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, Díl IV. S-Ž, Praha 1957, s. 769.

¹⁴⁶ RBM II, č. 1558, s. 669.

¹⁴⁷ *Cosmae Pragensis chronica Boemorum*, MGH SS, Nova series II, ed. B. Bretholz, Berolini 1923, s. 77.

¹⁴⁸ RBM II, č. 1534, s. 661. Podrobněji k lokaci vsi Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III (Kolín – Miro), Praha 1998, s. 728-729.

Zbývalo ještě tohoto faráře i celou faru zabezpečit. I o tom se nám dochoval doklad v podobě Jitčiny listiny z 1. srpna 1293, ve které daruje faře řadu vsí a výnosů z nich.¹⁴⁹

Poslední dochovaná confirmace pražského biskupa Tobiáše pochází z 6. srpna 1293.¹⁵⁰ Biskup v ní ustanovuje na žádost mistra Friedricha¹⁵¹ a konventu špitálu křížovníků u paty pražského mostu jejich spolubratra Jakuba farářem a správcem kostela v Sedlci (u Karlových Varů), kde špitál společně se třemi filiálními kostely v *Kunegswerd*, Nové Roli a Lokti držel patronátní právo, z biskupské pravomoci jemu kostel se všemi náležitostmi potvrzuje a svěruje mu rovněž péči o duše, čili spiritualia. V této listině se nutně musíme zastavit u identifikace obce, která je v listině uvedena jako *Kunegswerd*. Josef Emler ve svých regestech označil tuto lokaci jako Königsberg čili Kynšperk nad Ohří. Vycházel zřejmě jednak z podobnosti jmen *Kunegswerd* a německou variantou Kynšperku, jednak možná i z dorzální poznámky na listině, ve které se uvádí mezi jednotlivými názvy lokací jméno Königsberg. Se shodnou interpretací přišla v pozdější době řada historiků i badatelů, mimo jiné J. V. Šimák ve svých dějinách kolonizace¹⁵², P. V. Bělohlávek v Dějinách českých křížovníků s červenou hvězdou¹⁵³, ale i v nedávné době např. autoři třetího svazku českého diplomataře¹⁵⁴, či Karel Kuča¹⁵⁵. Je ovšem ztotožnění *Kunegswerd* s Kynšperkem správné? Z celé řady listin, které budeme analyzovat i v této práci vyplývá, že mezi léty 1288-1313 vedli dlouhý spor o patronátní právo kostela v Kynšperku pražští křížovníci s klášteřem v německém Waldsassen, do kterého byli zainteresováni nejen král Václav i postupně několik pražských biskupů (Tobiáš, Řehoř i Jan IV.), ale dokonce i papež Kliment V. Už jen fakt, že o tento kostel (resp. jeho patronát) se vedl tak rozsáhlý spor může naznačovat jeho důležitost, která jaksí nekoresponduje s postavením kostela v *Kunegswerd* z analyzované listiny jako (pouhého) kostela filiálního. Poněkud pádnější argument k domněnce, že *Kunegswerd* z listiny není současný Kynšperk nám přináší jména farářů, o kterých se dočteme v několika dochovaných dokumentech k probíhajícímu sporu. K roku 1290 se ve dvou listinách uvádí farář Friedrich, který zastával jemu svěřený úřad již několik let a dosvědčuje, že patronátní právo jeho kostela drží již dlouhou dobu poklidně waldsasský klášter.¹⁵⁶ Spor o patronát se proměnil přímo v zápas kolem roku 1298, kdy jak waldsasský klášter, tak křížovníci prezentovali biskupu Řehořovi své kandidáty na post faráře v Kynšperku – za křížovníky kněze Arnolda, za cisterciáky Alberta.¹⁵⁷ Obě patronát nárokuje si strany tak učinily z toho důvodu, že dosavadní Kynšperský farář *Friedrich* zemřel a uprázdnilo se tak farní beneficium.

¹⁴⁹ RBM II, č. 1624, s. 697-698.

¹⁵⁰ RBM II, č. 2744, s. 1199-1200.

¹⁵¹ Bělohlávek, P. V.: *Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou I*, Praha 1930, s. 39 uvádí, že Fridrich byl mistrem křížovníků v letech 1296-1313. Listina ovšem ukazuje, že Fridrich byl mistrem řádu již minimálně od roku 1293.

¹⁵² Šimák, J. V.: *České dějiny I/V, Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938, s. 552.

¹⁵³ Bělohlávek, P. V.: *Dějiny*, s. 26 a s. 191, pozn. 32.

¹⁵⁴ Srov. záhlavní poznámky u listiny č. 270, s. 387 v CDB III/3.

¹⁵⁵ Kuča, K.: *Města III*, s. 323

¹⁵⁶ RBM IV, č. 1872, s. 742.

¹⁵⁷ RBM II, č. 1782, 766-767.

Z toho ovšem vyplývá, že farář Friedrich z roku 1290 i 1298 je pravděpodobně táž osoba, která zastávala úřad faráře v Kynšperku po téměř celé poslední desetiletí 13. století. Tím pádem se ovšem Jakub, který byl ustanoven farářem ke kostelu v Sedlci a mimo jiné i k filiálnímu v *Kunegswerd* v roce 1293 již jako farář do Kynšperku chtě nechtě nevejde. Další argument vychází z formulace samotných listin: v žádné z nich totiž nenajdeme jedinou zmínku, která by naznačovala, že kostel v Kynšperku by byl kostelem filiálním. Můžeme tak s jistotou říci, že Kynšperk nad Ohří a *Kunegswerd* z Tobiášovy listiny byly dvě rozdílné lokace. Dorzální poznámku na listině, která pochází z pera registrátora křížovnického archivu asi z 16. století, budeme tak muset nejspíše považovat za písařův omyl. Co je pak ovšem onen *Kunegswerd* zač? V dodatcích k Profousově Místních jmen v Čechách z pera Jana Svobody, Vladimíra Šmilauera a dalších se u příslušného hesla „Kynšperk“ dočteme, že (podle Svobody) je „podoba Kunigwerd písařská chyba, nebo záměna s nedalekými jm. Königswerth nebo Königswart, která tam už od středověku existovala.“¹⁵⁸ Poznámka zřejmě odkazuje na analyzovanou Tobiášovu listinu. Ukázali jsme, že o písařskou chybu nejde, protože v této listině nešlo o kostel v Kynšperku a tak můžeme přijmout druhou nabízenou variantu. Tento *Kunegswerd* (Königswerth) pak ztotožnili Beránek a Beránková ve svém inventáři k archivu křížovníků s červenou hvězdou s dnešní vsí Královské Poříčí.¹⁵⁹ K této interpretaci nahrává i samotná poloha této vsi, která leží nedaleko Sedlce, Nové Roli i Lokte (a ostatně i nedaleko Kynšperku). Můžeme tak definitivně potvrdit, že *Kunegswerd* není Kynšperk nad Ohří a jedná se o blízkou ves Královské Poříčí, kde se skutečně dochoval kostel z té doby.

4. 1. 2. Stylistický rozbor konfirmací farářů a formování těchto písemností v rámci kanceláře biskupa Tobiáše.

Z hlediska stylistického jsou všechny Tobiášovy konfirmace jako soubor velmi zajímavé, a to především pro vlastní formování biskupské kanceláře a jejich písemností. Pokud bychom porovnali písařskou stránku všech pěti originálů, zjistíme, že ani jeden nepsala stejná ruka. V části o písařích jsme jednotlivé ruce podrobně analyzovali, zde si je uvedeme jen v přehledu:

listina A	písař T1	známý z Tobiášových listin z let 1282 a 1283, objevuje se dále v devadesátých letech v kanceláři královské
listina B	písař T3	známý pouze z této listiny
listina C	písař T4	v Tobiášových listinách pouze jednou, ale jeho ruku nalezneme v mnoha listinách Tobiášova předchůdce Jana III. a dokonce i jedné listině biskupa Mikuláše

¹⁵⁸ Svoboda, J. – Šmilauer, V.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, Díl V, Dodatky k dílu Antonína Profouse*, Praha 1960, s. 218.

¹⁵⁹ Viz Beránek, K. – Beránková, V.: *Archiv křížovníků s červenou hvězdou v Praze, Inventář SÚA, díl I. Listiny 1233 - 1872*, Praha 1983, u příslušné listiny

listina D	písař T12	známý i z Tobiášovy listiny pro Vyšší Brod z roku 1291.
listina E	písař T16	autor listiny mosteckého rychtáře Petra pro křížovníky. ¹⁶⁰ Možná příjemecký písař. ¹⁶¹

Na listinách se tedy z hlediska písařského podílelo celkem pět osobností, z nichž některé můžeme bezesporu identifikovat jako biskupské písaře, někteří jsou známí pouze z jediné listiny. Ovšem i přes to, že každou z listin psal jiný písař, můžeme u některých pozorovat závažné stylistické shody. Pomineme zatím chronologicky první dvě Tobiášovy konfirmace a srovnáme ze stylistického hlediska zbylé tři originály z let 1284-1293. Pro účely formování těchto listin jako takových bude nyní pro nás podstatné především srovnání stylizace vlastního dispozičního jádra listin.

Nejstarší z uvedených tří konfirmací je listina C (vilémovská) z roku 1284. Základní formulář dispozice zní: *...quod ad petitionem et praesentationem* -držitele patronátu- -presentovaného budoucího faráře- *exhibitem praesentium* -kam (farní kostel-beneficiu)-, *in qua* -držitel patronátu- *ius obtinet patronatus, rectorem instituimus legitimum et plebanum ipsamque sibi auctoritate, qua fungimur, cum omnibus suis pertinentiis confirmamus...* Poté následuje specifické ustanovení listiny ohledně hmotného zabezpečení markovického faráře, tak jak jsme popsali v předešlé kapitole. Porovnáme-li tento formulář s listinou pro faráře Štěpána (D), zjistíme, že dispozice je do slova *confirmamus* zcela totožná, snad až na přehození *cum omnibus suis pertinentiis* hned za *ipsam(que) sibi* a změnu dispozičního slovesa *confirmamus* na jeho participiální formu *confirmantes*. Obměny jsou to však jen „kosmetické“, základní formulář zůstává totožný. Narozdíl od listiny vilémovské tato ovšem dále obsahuje pasáž o svěření péče o duše novému faráři (*et curam ei animarum ibidem prout ad nostrum spectat officium committentes*). Dispozice poslední dochované Tobiášovy konfirmační listiny z roku 1293 (E) kopíruje doslovně formulář listiny pro Štěpána (D), čili bez potvrzení péče o duše též listinu vilémovskou (C). Jedinou odlišností v dispozičním jádru je zmínka o filiálních kostelech, ve kterých také křížovníci disponovali patronátním právem, což ovšem nijak nemění podstatu formulace dispozice listiny. Můžeme tedy konstatovat, že formulář dispozičního jádra všech tří analyzovaných listin je velice podobný, ve dvou případech (D, E) pak zcela totožný. Ze všech stylistických obrátů zdůrazníme především formulaci konfirmační formule, která má ve všech listinách jednotnou formu *auctoritate, qua fungimur, confirmamus (confirmantes)*. Jedná se o velmi důležitou formuli, která vyjadřuje postavení pražského biskupa v rámci své funkce – biskup tímto vyjadřuje své pověření (dané mu konsekrací a uvedením do úřadu) tu kterou záležitost provést nebo potvrdit.¹⁶² S obdobnou

¹⁶⁰ RBM listinu nezná, uložena v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, i. č. 123, sg. Řkř 328.

¹⁶¹ Viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 97. Srov. co jsme uvedli o tomto písaři v příslušné kapitole.

¹⁶² K analýze této formulace a jejího významu viz Nový, R.: *Listiny*, s. 62-63.

formulací se setkáváme v řadě Tobiášových listin, ale i v písemnostech dalších církevních hodnostářů v té době.

Vedle zřejmé závislosti dispozic všech tří listin můžeme pozorovat v textu i další stylistické souvislosti. Žádná z analyzovaných listin neobsahuje ani naraci, ani arengu. Toto negativní zjištění by samo o sobě nemuselo být nijak směrodatné, ovšem v souvislosti se zjištěnou textovou závislostí všech listin v dispoziční části bychom mohli i absenci uvedených formulí považovat za stylistickou uniformitu konfirmací v tomto období. Uvedené konfirmace tak působí dojmem již velmi uniformní a zavedené biskupské písemnosti. Vedle uvedených textových i formálních shod zaznamenáme i jisté podobnosti v dalších částech konfirmací, zejména u D a E, které mají i celkovou strukturu shodnou – intitulace-promulgace-dispozice-koroborace-datace. Na rozdíl od nich obsahuje C i inskripci a salutaci, promulgace má oproti D a E jednodušší formu *Noverit universitas vestra*.

I přes uvedené odchylky můžeme konstatovat, že základní stylizace konfirmací C, D a E je v podstatě totožná. Jak tomu bylo u prvních dvou listin? První dochovaná konfirmace z roku 1279 (A) má na rozdíl od výše uvedených listin daleko komplikovanější skladbu. Obsahuje totiž i arengu¹⁶³ a naraci, které v pozdějších listinách chybí. V dispoziční části žádné výraznější shody s pozdějšími listinami z let 1284-1293 nejsou patrné. I konfirmační formule zde má jinou formu: *auctoritate nostra pontificali tenore praesentium ex certa scientia confirmamus*.

Konfirmace Sifrieda z Paulsdorfu farářem v Plané (B) je v porovnání s ostatními konfirmacemi naopak podstatně jednodušší. Listina sice již dispozicí připomíná pozdější konfirmace, je to však veskrze dáno shodnými obraty: *ad praesentationem* (koho, *patroni ecclesie de Plana*) ... *instituentes ipsum in eadem ecclesia rectorem legitimum et plebanum*. V ostatních pasážích se konfirmace od skupiny C, D a E odlišuje, mimo jiné opět i konfirmační částí, která má znění ...*in plebanum ... de iure vacantis tenore presencium duximus confirmandum*... Mezi konfirmacemi A a B a pozdějšími C, D a E tak nezachytíme výraznější podobnosti ve stylizaci, pomineme-li uvedené textové obraty v listině B, které ovšem, jak uvidíme dále, jsou zcela obvyklé pro většinu našich konfirmací ve 13. a 14. století.¹⁶⁴ Pokud ovšem srovnáme listiny A a B, překvapivě zde několik textových shod nalezneme. V obou listinách se faráři potvrzují spiritulala (*in eadem ecclesia sibi spiritualia porrigentes*); takovou formulaci již nenalezneme v žádné další Tobiášově konfirmaci. Další shody jsou již ryze stylizační a nesouvisejí s formulářem konfirmací:

A: ... *ad ecclesiam in Budech de iure vacantem, ut asserunt et ad eorum collationem*

¹⁶³ Arenga má znění *Iustis petentium desideriis dignum est nos facilem prebere consensum et vota, que a rationis tramite non discordant effectu prosequente complere*. Tuto arengu známe z mnoha písemností papežských. Viz Tangl, M.: *Die Päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200 – 1500*, Innsbruck 1894, s. 258.

¹⁶⁴ Srov. co o této listině píše Dušková, S.: *Formulář*, s. 66.

*rationabiliter pertinentem Fridericum de Wratislavia subdiaconum, exhibitorem praesentium nobis **duxerint praesentandum** ...*

B: ... *plebanum ipsius **ecclesiae de iure vacantis** tenore praesentium **duximus confirmandum** ...*

Uvedené textové schody by nebyly jistě nijak průkazné, nebýt další výrazné podobnosti, tentokrát v koroboraci. Ta má totiž v obou případech shodné znění a protože stejný typ koroborace zaznamenáme i u dalších listin Tobiáše z let 1279-1283, můžeme zde hovořit o jediném stylizátorovi, který diktoval nejen tyto dvě confirmace, ale i další listiny z uvedeného období. Důslednější analýzu této problematiky si ovšem necháme do další kapitoly, kde se pokusíme vyložit biskupské notáře a jejich styl jako takový.

Výzkum Tobiášových confirmací můžeme tedy uzavřít následovně: první dvě confirmace (A a B) jsou diktátem jediné osobnosti, kterou již zde poněkud apriorně označíme za biskupova notáře T 1. Od roku 1284 můžeme ve všech třech zbývajících confirmacích sledovat jednotnou formu sestavní dispozičního jádra listin, od roku 1291 jsou pak obě listiny formálně zcela totožné. Na základě textové analýzy těchto listin však zatím nelze stanovit, jestli jsou confirmace C, D a E dílem jediného člověka (pripomeňme, že každá je psána jinou rukou), nebo byly diktovány různými osobnostmi na základě stejného konceptu, listiny či formuláře. Této problematice se budeme věnovat vzápětí po analýze několika dalších confirmací Tobiášových předchůdců a následníků.

4. 1. 3. Formování confirmačních listin u Tobiášova předchůdce biskupa Jana III. a vliv jeho listin na Tobiášovu kancelář

Nyní, když jsme si ukázali formulace dispozic confirmací u biskupa Tobiáše, můžeme sledovat, jestli tyto listiny mají svůj původ nebo alespoň předobraz ve straších listinách pražských biskupů. V prostředí pražské diecéze můžeme vývoj confirmací ad beneficia ecclesiastica sledovat až od Tobiášova předchůdce biskupa Jana III - totiž až z doby jeho episkopátu se dochovaly listiny, které můžeme označit za confirmace farářů. Z jeho episkopátu jsou v současnosti známy čtyři listiny na potvrzení a ustanovení farářů (ovšem ne bez výhrad, jak uvidíme dále). Jedná se o listiny z 25. ledna 1269¹⁶⁵ (F), 9. března 1272¹⁶⁶ (G), 2. ledna 1274¹⁶⁷ (H) a 9. července téhož roku¹⁶⁸ (I). Všechny čtyři listiny jsou dílem písaře J III 6, který byl pravděpodobně i stylizátorem všech čtyř kusů.¹⁶⁹ Pouze listina H se dochovala ve dvou vyhotoveních, jednu psal uvedený J III 6, druhou pak vyšehradský písař, označený v CDB zkratkou W 1.¹⁷⁰ Osobnost písaře Janových confirmací zde

¹⁶⁵ CDB V/2, č. 576, s. 156.

¹⁶⁶ CDB V/2, č. 654, s. 282-283, list Přemysla Otakara II. CDB V/2, č. 653, s. 281.

¹⁶⁷ CDB V/2, č. 721, s. 377-378.

¹⁶⁸ CDB V/2, č. 751, s. 414-415.

¹⁶⁹ Srov. v CDB záhlavní poznámky u příslušných listin.

¹⁷⁰ Jedná se o písaře, kterého zde ne jiném místě značíme zkratkou T 2, psal totiž i jednu Tobiášovou listinu z roku

zdůrazňujeme mimo jiné proto, že se uplatnil (jak jsme již uvedli) i v kanceláři biskupa Tobiáše a to právě v jedné z jeho konfirmačních listin (C), což by mohlo být důležité pro posouzení návaznosti i kontinuity konfirmací v kanceláři biskupa Tobiáše. Navíc byl Janův písař J III 6 podle diplomatáře autorem formuláře těchto konfirmací.¹⁷¹

Vůbec první naše *dochovaná* konfirmační listina na potvrzení faráře byla vydána 25. ledna 1267 v Praze. (F)¹⁷² V listině čteme, že biskup Jan, nakloněn žádosti oseckého opata Dětřicha, potvrzuje scholárovi Fridrichovi na základě prezentace zmíněného opata a zároveň patrona kostela v Ostrově držení tohoto kostela, který byl neobsazen kvůli smrti předchozího faráře. V listině se ovšem dále dočteme, že waldsasský opat Gizilbert, nebo jeho pověřenec, bude spravovat tento kostel plným právem ve věcech spirituálních i temporálních do doby, než Fridrich dosáhne zákonného věku a bude tak moci sám řídit a spravovat řečený kostel. Po stylistické stránce se Janova listina od Tobiášových do značné míry odlišuje. Již na první pohled je znatelný rozdíl v oslovení faráře. U většiny Tobiášových listin je inskripce, pokud je vůbec uvedena, obecná, v této listině ale čteme naopak konkrétní adresu „...*dilecto in Christo filio Iohanni scolari, nato Lamberti, laici de Zualmen...*“ Celá listina je pak stylizovaná tak, že biskup přímo i v dispozici potvrzovaného faráře oslovuje, na rozdíl od Tobiášových listin, kde se o faráři hovoří ve třetí osobě. Na druhou stranu se již zde objevují stylistické obraty, které známe z pozdějších Tobiášových konfirmací: *ecclesiam de ... in qua abbas ius obtinet patronatus...ad praesentationem ipsius abbati auctoritate,*

1279.

¹⁷¹ Viz CDB V/4, s. 26.

¹⁷² CDB V/2, č. 576, s. 156. Jedná se o první dochovanou listinu, u které jednoznačně známe vydavatele a datum. Ve formuláři biskupa Tobiáše se dochovala řada dalších konfirmací, pochopitelně ale bez data. Vzhledem k tomu, že je v této sbírce uvedena i listina biskupa Mikuláše, ovšem pod jménem Tobiášovým, je možné, že i další formuláře pochází ze staršího období a tak není vyloučeno, že tyto konfirmace vznikaly již dříve. Navíc jsou ve FTB obsaženy dva z tohoto hlediska zajímavé formuláře. V obou biskup Tobiáš znovu potvrzuje faráře, kteří byli dříve řádně potvrzeni jeho předchůdcem biskupem Janem III. Ke znovupotvrzení dochází, protože v obou případech shořela konfirmační listina, která sloužila jako ověření řádného držení benefícia, a byla potřeba toto ověření obnovit. Ve formuláři uvedeném v Novákové edici pod číslem 208 se píše, že původní konfirmační listinu biskupa Jana III. nejmenovaný farář uložil na bezpečné místo, do kláštera menších bratří v Chebu. Ten však podle formuláře vyhořel i s celým městem a byla tak zničena i listina. Informace o požáru v Chebu se nám dochovaly k roku 1270, což by ovšem znamenalo, že listinu, pokud byla ovšem skutečná, nemohl vydat biskup Tobiáš, ale Jan III., čímž by se posunula zničená konfirmační listina vydavatelsky k biskupu Mikulášovi. Vzhledem k tomu, že ve FTB dochovala i jedna listina, která je sice připsána Tobiášovi, ale ve skutečnosti ji vydal právě biskup Mikuláš, nemusela by být tato možnost nepravděpodobná. Problém však je, zda požár uvedený ve formuláři můžeme považovat za požár z roku 1270, pokud tedy vůbec můžeme považovat formulář za vydanou listinu. Ve formuláři se totiž mluví o požáru v měsíci červenci, ovšem podle Gradla, *Geschichte des Egerlandes*, Bd 1, s. 101 požár vypukl 16. dubna (jeho práci jsem neviděl, odkaz na ni uvádí Novák v poznámce u edice formuláře). O druhém formuláři (FTB č. 212, s. 165) budeme mluvit v závěrečné kapitole, zde jen poznamenáme, že pokud by byl formulář skutečně vydaná listina, mohl ji vydat jak biskup Tobiáš, tak biskup Jan III., což by v druhém případě opět znamenalo, že původní konfirmační listinu mohl vydat již biskup Mikuláš. Veškeré výše uvedené hypotézy nejsou však bezpečně podloženy, a zřejmě ani nikdy nebudou. Z obrazu církevní správy, jak nám jej zprostředkovává diplomatický materiál, spíše vyplývá, že konfirmace farářů byly vydávány skutečně až od episkopátu biskupa Jana III. Dokazuje to mimo jiné i fakt, že z předešlé doby nemáme ani z jiných dochovaných materiálů žádnou zmínku o prezentaci. První doklad přináší až listina z 18. září 1268 (CDB V/2, č. 568, s. 144-145), ve které se řeší spor mezi křížovníky s červenou hvězdou v Praze a farářem Svatonciem ohledně patronátního práva kostela sv. Valentina v Praze. Pokud vím, až tato listina je prvním dokladem o prezentaci a kanonickém ustanovení faráře.

qua fungimur, confirmamus. Jedná se však o obraty známé i z jiných typů listin¹⁷³ a jsou za sebou řazeny v odlišném sledu než v listinách Tobiášových. V listině navíc není explicitně uvedeno, že má být Jan potvrzen farářem, listina „pouze“ potvrzuje *possessionem ecclesiae* prezentovanému faráři. V konfirmaci tedy vedle uvedených obratů (které jsou v podstatě obecné a nesouvisí více se vznikem formuláře konfirmací farářů) nenalezneme žádné bližší textové shody s Tobiášovými listinami.

Druhá listina na potvrzení faráře byla vydána 9. března 1272¹⁷⁴. Ze stylistického hlediska je listina v rámci dochovaných listin Janových i Tobiášových ojedinělá, což je však dáno samotným charakterem listiny, která spojuje jak konfirmaci faráře, tak patronátního práva. Nás zde bude zajímat jen druhá část, ve které biskup dává na žádost mistra Ludvíka a bratrů řádu německých rytířů svobodně a kanonicky knězi Heinrikovi, členu jejich konventu, *spiritualia iura* a ustanovil jej farářem a správcem v kostele svatého Benedikta v Praze. V listině se setkáme s několika obraty, známými z pozdějších konfirmací Tobiášových: *ad praesentationem et devotam instantiam ... honesto viro ... exhibitori presentium ... spiritualia concessimus, instituentes ipsum in eadem ecclesia plebanum legitimum et rectorem ac eam sibi auctoritate, qua fungimur, confirmantes*. Uvedené pasáže jsou v této listině užity jinak, než tomu je v listinách Tobiášových, ovšem jedná se již o stylistické obraty, které budou mít ohlas i u Tobiášových konfirmací farářů – zejména pasáž *instituentes ipsum plebanum legitimum et rectorem* se bude běžně užívat, jak jsme viděli, v téměř všech jeho dochovaných konfirmacích. Na rozdíl tedy od Janovy listiny F v této nalezneme stylistické fráze, které již nejsou jen obecné, budou se užívat pouze pro listiny na potvrzení benefícia v dalším období. Oproti pozdějším Tobiášovým konfirmacím (vyjma A) je tato Janova uvedena arengou, která zní: *Cum igitur iuste petencium desideriis dignum sit favorem benivolum impetriri et vota, que a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere*. Podobnou arengu známe i z Tobiášových listin, uplatnila se v konfirmaci A.¹⁷⁵

Další dochovanou konfirmací je listina z 2. ledna 1274.¹⁷⁶ V ní biskup Jan III. potvrzuje na žádost a prezentaci Miroslava, probošta kláštera v Chotěšově, kustoda téhož kláštera Hroznatu farářem a správcem kostela v Horních Sekyřanech, kde chotěšovský klášter držel patronátní právo. Formulace dispozičního jádra listiny zní: „...*quod ad petitionem et presentationem* -držitele patronátu- -budoucímu faráři- *ecclesiam de ... cum omnibus suis pertinenciis, i qua* -patron- *plenum ius obtinet patronatus, auctoritate, qua fungimur, ex certa sciencia confirmamus, investinetes eum donis spiritualibus et curam animarum sibi et regimen commitentes*“. I v případě této listiny si

¹⁷³ Uvedené obraty jsou časté pro biskupské konfirmace obecně, resp. tam, kde se jedná o patronátní právo.

¹⁷⁴ CDB V/2, č. 654, s. 282.

¹⁷⁵ V následující kapitole ukážeme, že písař J III 6 užíval ve svých listinách arengy z papežských písemností, které ovšem specificky upravoval. I v případě této listiny písař J III 6 užil papežskou arengu, kterou však mírně pozměnil. Srov. pozn. č. 159 v této kapitole.

¹⁷⁶ CDB V/2, č. 721, s. 377-378.

můžeme povšimnout, že celá řada obrátů v dispozičním jádru se shoduje s trojicí konfirmací Tobiášovou z let 1284-1293. Odlišnost však opět zaznamenáme ve stylizaci celého dokumentu: v Tobiášových listinách C, D a E ustanovuje biskup faráře ke kostelu (ak. a abl.), zde Jan kostel potvrzuje faráři (dat. a ak.). Navíc jsou jednotlivé formule jsou za sebou kladeny jinak. Výraznější rozdíl pak sledujeme v části *investientes donis spiritualibus*, která v ostatních Janových ani Tobiášových listinách není. Stejně tak se v Tobiášových konfirmacích nikde nehovoří o *regimen*, i když z listin vyplývá, že tato (duchovní) správa byla faráři potvrzena. Stejně jako u předešlé Janovy listiny si i zde můžeme všimnout ještě další diplomatické formule, a to arengy. Ta je zde přítomna ve formě „*Cum a nobis petitur, quod iustum est tam vigor iuris, quam ordo postulat rationis, ut ad exaudicionis gratiam favorabiliter admittamus.*“ Jedná se o arengu, která je převzata z papežských listů¹⁷⁷, ovšem do konfirmací farářů za biskupa Tobiáše se již nedostala. Přeci tuto arengu v Tobiášových listinách nacházíme, ale v jiném typu listin – budeme se jí tudíž zabývat v kapitole následující.

Poslední známá Janova konfirmace byla vydána 9. července 1274.¹⁷⁸ V listině čteme, že biskup Jan na žádost a prezentaci probošta Petra, děkana Kuneše a kapituly vyšehradské potvrzuje kostel svaté Marie v Praze vyšehradskému kanovníkovi Jordánovi a ustanovuje jej v tomto kostele farářem. Opět si zde uvedeme krátkou dispoziční listinu: „...*quod ad praesentationem* -držitele patronátu- -budoucímu faráři-, *exhibitori praesentium, ecclesiam ..., auctoritate, qua fungimur, confirmantes, instituimus eum ibidem rectorem legitimum et plebanum.*“ I zde vidíme, že formulář listiny, i když je stylizován odlišně, obsahuje tytéž výrazy jako v předchozí uvedené listině, tak v listinách Tobiášových. Rovněž i tato listina obsahuje shodnou arengu typu *Cum a nobis petitur...*, o které jsme hovořili výše.

Z provedené analýzy Janových konfirmací můžeme vyvodit následující závěry: V uvedených listinách jsme nikde nezaznamenali jednotný formulář dispozice ani celé listiny, který jsme zjistili u Tobiášových konfirmací z let 1284-1293. I přes to je však v listinách užita řada formulací a stylistických obrátů, které nacházíme i v pozdějších konfirmacích biskupa Tobiáše, především v letech 1284-1293. Chronologicky první dvě Tobiášovy listiny byly diktovány jedinou osobou a žádné výraznější shody s formulací Janových listin v nich nenalezneme. To platí především pro konfirmaci A, která má i jinou strukturu, listina B již obsahuje alespoň některé shodné prvky. Výraznější shody tak najdeme až v konfirmacích pozdějších, počínaje listinou C z roku 1284. Tuto konfirmaci psal písař T 4, který byl rovněž autorem všech konfirmačních listin Janových (jako J III 6), proto bychom mohli uvažovat v souvislosti s grafickou i stylistickou stránkou listin o jediném člověku, který uvedené konfirmační listiny psal i diktoval. V každém

¹⁷⁷ Touto arengou se budeme podrobně zabývat v následující kapitole, proto odkazujeme tam na příslušná místa.

¹⁷⁸ CDB V/2, č. 751, s. 414-415.

případě můžeme konstatovat, že listiny biskupa Jana na konfirmace Tobiáše mohly mít určitý vliv, především ve formulaci jednotlivých obrátů (*ad petitionem et presentationem; auctoritate, qua fungimur, confirmantes; instituimus rectorem legitimum et plebanum, curam ei animarum committentes*) - Janovy konfirmace tak mohly sloužit jako předobraz Tobiášových konfirmací, ale ne jako celé dokumenty, nýbrž v několika obracech, zřejmě nezbytných pro daný typ listin, které se u nás objevují v poměrně ustálené formě již u prvních dochovaných konfirmací farářů Jana III.

4. 1. 4. Konfirmační listiny Tobiášových následníků a jejich návaznost na konfirmace biskupa Tobiáše

Na předešlých řádcích jsme se pokusili postihnout vývoj biskupských konfirmací od jejich počátků v rámci pražské diecéze. Zjistili jsme, že od roku 1284, resp. 1291 existoval v rámci kanceláře biskupa Tobiáše jednotný formulář dispozice pro konfirmace farářů. Nelze pochopitelně s jistotou tvrdit, že všechny konfirmace z tohoto období byly tímto způsobem sestavovány; vždy musíme mít na paměti, že se nedochovaly všechny biskupské listiny a tak případný (i když nepravděpodobný) náleznost další konfirmace by mohl zjištěné závěry jednoduše vyvrátit, nebo potvrdit. Protože nemáme možnost předložený závěr podpořit dalšími listinami biskupa Tobiáše (opomineme zatím záměrně formulářovou sbírku biskupa), bude jistě zajímavé sledovat vývoj konfirmačních listin i v dalším období – pokud bychom totiž zjistili textovou závislost konfirmací Řehoře, resp. Jana IV. na listinách Tobiáše, mohli bychom se utvrdit v domněnce o jednotné stylizaci konfirmačních listin v našem prostředí a současně o vlivu Tobiášovy kanceláře na tuto instituci i v dalším období. Zamýšlenou analýzu provedla již ve stručnosti Sáša Dušková ve své práci o formuláři biskupa Tobiáše.¹⁷⁹ Tam se věnovala konfirmačním listinám do roku 1310, my v práci zkoumání rozšíříme o další relevantní písemnosti.¹⁸⁰

Z episkopátu Tobiášova následníka v biskupském úřadě - biskupa Řehoře - se dochovaly pouze dvě listiny, které zaznamenávají potvrzení faráře k beneficiu. Jedná se jednak o originál z 30. ledna 1298¹⁸¹, ve kterém biskup Řehoř potvrzuje na základě prezentace mistra Fridricha, převora Jakuba a konventu křížovníků u paty pražského mostu klerika Arnolda farářem v Kynšperku nad Ohří. Listina je ze stylistického hlediska poněkud komplikovaná, odráží totiž spor o patronátní právo v Kynšperku mezi křížovníky a waldsaským klášterem. Možná z toho důvodu se žádná ze známých formulací v listině neuplatnila a tak v ní nenalezneme žádné ohlasy na konfirmace biskupa Tobiáše. Druhá Řehořova listina byla vydána 26. února roku 1300.¹⁸² Jde o potvrzení Vojslava,

¹⁷⁹ Dušková, S.: *Formulář*, s. 66-67.

¹⁸⁰ Navíc opomněla i jednu ze dvou konfirmačních listin biskupa Řehoře, uvedenou v RBM II, č. 1915, s. 753.

¹⁸¹ RBM II, č. 1782, s. 766.

¹⁸² RBM IV, č. 1915, s. 753.

pražského kanovníka ke kostelu v Řečici, kde patronátní právo držel sám biskup Řehoř. Ani tato listina svou formou nenavázala přímo na konfirmace biskupa Tobiáše, ovšem můžeme v ní sledovat obraty a formulace, které byly užity i konfirmacích Janových a Tobiášových (*auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum, prout ad nostrum spectat officium, commitentes*). Listina je dále odlišná i tím, že se v ní explicitně vyjmenovávají *possessiones ecclesiae*, které byly dány novému faráři s beneficiem. Konfirmace biskupa Řehoře tak zřejmě nijak přímo na Tobiášovy listiny nenavazují¹⁸³, i když je zde patrný jejich vliv alespoň v listině pozdější. Poněkud jiná situace nastává za úřadování posledního (resp. předposledního) pražského biskupa Jana IV.

První Janova dochovaná konfirmace byla vydána 22. června 1307¹⁸⁴. V listině biskup ustanovuje na základě žádosti a prezentace velmistra (*summus magister*) Fridricha¹⁸⁵ a řádu křížovníků v Praze jejich řádového bratra, kněze Lutolda, farářem v Kynšperku nad Ohří, kde řád držel patronátní právo. Formulace dispozice zní: ... *quod nos ad praesentationem et petitionem* – držitele patronátu – budoucího faráře – *exhibitorem praesentium, in ecclesia in Cunsperch, in qua idem honestus vir .. ius plenum obtinet patronatus, rectorem legitimum instituimus et plebanum, ipsam sibi cum omnibus suis pertinentiis auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum, prout ad nostrum spectat officium, commitentes...* Z hlediska stylizace dispozice vidíme téměř absolutní totožnost s listinami biskupa Tobiáše (resp. s listinami D a E, u listiny C jsme konstatovali drobné textové i věcné odchylky, které sice nemění nic na podstatě formuláře, nicméně textově je Janova konfirmace závislá především na D a E). Vedle dispozice může potvrdit návaznost konfirmace Janovy na Tobiášovy listiny i samotná její skladba: konfirmace obsahuje intitulaci a inskripci, na kterou je stejným způsobem navázána dispozice (*quod nos ad...*). Arenga i narace, podobně jako v Tobiášových konfirmacích chybí, stejně jako další diplomatické formule, které jsme nenalezli v žádných předešlých konfirmacích. Tato skutečnost nás ještě více může utvrdit v domněnce, že Janova listina je textově i skladbou závislá na Tobiášových konfirmacích, zejména na D a E. Již při tomto jediném pozitivním zjištění textové shody mezi konfirmacemi biskupa Tobiáše a Jana IV. bychom mohli uvažovat o návaznosti Janových konfirmací (a tím i kanceláře) na konfirmace Tobiáše. Další listiny si projdeme již jen ve stručnosti.

Stejný písař jako předešlou listinu psal i další Janovu konfirmaci z 21. února 1308.¹⁸⁶ V ní biskup sice nepotvrzuje faráře, ale vikáře, ovšem z hlediska správního šlo zřejmě o obdobný akt, jako ustanovení a potvrzení faráře.¹⁸⁷ Můžeme to usuzovat i ze znění konfirmační listiny, jejíž dispozice je opět (formálně) naprosto totožná s předešlou listinou Janovou a tak i s konfirmacemi

¹⁸³ Srov. Dušková, S.: *Formulář*, s. 67, která dochází ke shodnému závěru.

¹⁸⁴ RBM II, č. 2132, s. 918.

¹⁸⁵ Jedná se o vůbec první označení představeného křížovníků jako *summus magister*. Srov. pozn. 152 v této kapitole.

¹⁸⁶ RBM II, č. 2169, s. 935. Emler uvádí špatné datum 22. únor 1307.

¹⁸⁷ Dušková, S.: *Formulář*, s. 67 uvádí, že šlo o konfirmaci plebána, v konfirmaci se však hovoří o vikáři. Srov. příslušnou listinu

Tobiášovými. Formálně proto, že jde o ustanovení vikáře, ne faráře, a tak se změnily některé podrobnosti, především v ustanovovací části se dočteme, že biskup ustanovuje (*instituimus*) *vicarium perpetuum et rectorem*; toto ustanovení beze sporu vychází z konfirmací farářů, kde znění uvedené části se již od dob Jana III. ustálilo veskrze na *rectorem instituimus legitimum et plebanum*. Zcela shodný případ konfirmace vikáře ukazuje Janova listina z 5. února 1313.¹⁸⁸ Tu rovněž psal stejný písař jako předešlé dvě listiny a i textově jsou obě listiny totožné. Ze 14. února 1315 se pak dochovala další Janova listina na konfirmaci faráře.¹⁸⁹ I v tomto případě nám nezbývá než konstatovat, že listina, psaná opět stejným písařem, má i naprosto shodný formulář. Konfirmace farářů biskupa Jana IV. jsme sice sledovali pouze po rok 1315, ovšem i tak můžeme jednoznačně říci, že navázaly svou formou na listiny biskupa Tobiáše.

Na základě textově stylistické analýzy konfirmačních listin Tobiášových následníků v biskupském úřadě – tedy Řehoře a Jana IV. - můžeme konstatovat, že formulář listin, který se vytvořil v kanceláři biskupa Tobiáše přechází ve zcela shodné formě dále do listin pražského biskupa Jana IV.

4. 1. 5. Zdroj pro stylizaci konfirmačních listin a otázka formulářové sbírky biskupa Tobiáše.

Zjistili jsme, že formulář konfirmací ad beneficia ecclesiastica z období episkopátu biskupa Jana IV. se zcela shoduje se zněním konfirmací, které vydal biskup Tobiáš v letech 1291 a 1293 (D a E)¹⁹⁰ Musíme se tak pokusit vyřešit otázku, jakým způsobem se formulace konfirmačních listin biskupa Tobiáše přenesla do kanceláře Jana IV. a současně jaký byl zdroj těchto formulací v samotné kanceláři biskupa Tobiáše. Ze všeho nejdříve tak z uvedeného hlediska posoudíme Tobiášovu formulářovou sbírku. Nemáme zde však, vzhledem k rozsahu práce, příliš prostoru pro podrobnější analýzu, omezíme se tak pouze na konstatování několika závěrů, ke kterým můžeme dojít při studiu formulářové sbírky vzhledem ke konfirmacím ad beneficia. V této sbírce je obsaženo celkem sedm konfirmací farářů¹⁹¹. Ze stylistického hlediska se jedná o poměrně různorodé kusy, ani jeden z nich však nemá natolik shodný formulář s originály konfirmací biskupa Tobiáše, abychom mohli formuláře ve FTB považovat za zdroj pro sestavení Tobiášových konfirmací. Samozřejmě ve formulářích nacházíme shodné prvky ve stylizaci především dispozičního jádra konfirmací, ovšem jak jsme uvedli, Tobiášovy konfirmace D a E a všechny Janovy mají zcela shodnou i strukturu celé

¹⁸⁸ RBM III, č. 125, s. 53-54.

¹⁸⁹ RBM III, č. 243, s. 100.

¹⁹⁰ Srov. Dušková, S.: *Formulář*, s. 67, která uvádí naprostou shodu pouze u naší listiny E, my jsme však zjistili textovou jednotu i u listiny D.

¹⁹¹ Srov. Dušková, S.: *Formulář*, s. 67, kde uvádí čísla z FTB 2, 4, 105, 214 a 219. Číslo je 4 však potvrzení vysvěcení klerika Jakuba na podjáhna na základě žádosti a prezentace královského kaplana Alberta, faráře na Bezdězi.

listiny. Oproti Tobiášovým listinám však ve formulářích nacházíme řadu odkazů na konfirmace biskupa Jana III. Pokud bychom formuláře považovali za skutečné listiny, můžeme dojít ke dvěma závěrům: 1. Konfirmace mohly vzniknout v kanceláři biskupa Jana a ve FTB bylo jeho jméno změněno na Tobiášovo.

2. Listiny skutečně vydal biskup Tobiáš, diktoval je však někdo, kdo znal konfirmační listiny biskupa Jana. Vzhledem k tomu, že všechny Janovy konfirmace farářů psal písař J III 6/T 4, který pak působil i v kanceláři biskupa Tobiáše a psal i jednu z jeho konfirmací, mohli bychom uvažovat, že některé formuláře ve FTB mohl mít na svědomí právě tento písař a notář. Jejich vznik bychom tak mohli položit někdy před rok 1290, kdy byla zřejmě sepsána Tobiášova formulářová sbírka a současně, jak uvidíme dále, písař T 4 již v kanceláři velmi pravděpodobně nepůsobil.

Vraťme se však ke zdroji stylizace konfirmačních listin biskupa Tobiáše. Uvedli jsme, že FTB nemohla sloužit jako zdroj pro sestavení konfirmačních listin biskupa Tobiáše, musíme však upřesnit, že to platí jistě až pro listiny z devadesátých let 13. století, které mají jednotný formulář, který z FTB neznáme. Stylizátor těchto listin tak musel užít nějakého vzoru, který odpovídal konfirmačním listinám jednak v rámci dispozičního jádra, jednak v celé struktuře dokumentu.¹⁹² Uvedený závěr tedy otevírá dvě další otázky: jednak k čemu tedy sloužila formulářová sbírka, když ne jako zdroj formulace listin a jednak co sloužilo jako onen zdroj. Na první otázku se již pokusila odpovědět jednak Sáša Dušková¹⁹³, a především pak Milena Procházková ve své diplomové práci *K otázce formulářových sbírek pražských biskupů Tobiáše z Bechyně a Jana IV. Z Dražic*¹⁹⁴. Obě autorky dochází ve svých studiích ke stejným závěrům: FTB nesloužila ani jako kancelářská pomůcka, která by registrovala příšle i vydané listiny z kanceláře a plnila by tak úlohu register či kopiářů (ve FTB jsou totiž vynechána jména i data), ani nebyla předlohou při sestavování vlastních listin. Milena Procházková pak přichází s názorem, že FTB byla vytvořena jako sbírka příkladů, vymyšlených i skutečných, jak řešit určité situace, k nimž mohlo dojít v rámci biskupské správy. Podle autorky bylo totiž nutné mít příklady pro učení stylu i formulací pro právně rozmanité případy. Procházková tak v podstatě píše, že sbírka sloužila v jako cvičební pomůcka pro vzdělávání kancelářského personálu. K tomuto závěru se Sáša Dušková ve své práci staví poněkud skepticky, tvrdí, že je to závěr ukvapený.¹⁹⁵ Nenavrhuje však své řešení, píše jen, že bude potřeba vykonat ještě mnoho pro osvětlení společenské funkce této sbírky a její hodnotě jako historického

¹⁹² K obdobnému závěru došla i Sáša Dušková, která shodně se závěrem této práce uvádí, že prostředníkem stylizace konfirmací rozhodně nemohla být formulářová sbírka Tobiáše. Viz Dušková, S.: *Formulář*, s. 67.

¹⁹³ Dušková, S.: *Formulář*, s. 68.

¹⁹⁴ Procházková, M.: *K otázce formulářových sbírek pražských biskupů Tobiáše z Bechyně a Jana IV. Z Dražic*, Brno 1956 (magisterská diplomová práce na FF MU), s. 62–63.

¹⁹⁵ Ne v reakci na Procházkovou, jejíž závěry v práci nezmiňuje, ale na práci Santifaller (Die Verwendung des Liber Diurnus in den Privilegien der Päpste von den Anfängen bis zum Ende des 11. Jahrhunderts, *MIÖG* XLIX 1939, s. 227), který zkoumal papežské formulářové sbírky v souvislosti s papežskými privilegii a dospěl ke stejnému závěru jako Procházková v práci o FTB.

pramene.¹⁹⁶ Otázku funkce formulářové sbírky však ponecháme stranou, zaslouží si určitě mnohem podrobnější studii, na kterou zde není prostor (a ostatně ani čas).

Zbývá tak zodpovědět otázku zdroje pro sestavování samotných listin. Konfirmační listina sloužila farářům jako důkaz jeho řádného a kanonického ustavení ke kostelu.¹⁹⁷ Z toho důvodu mu byla zřejmě při jeho ustanovení biskupem předána a farář ji měl při sobě,¹⁹⁸ resp. byly uloženy na bezpečných místech (jak vyplývá z několika formulářů¹⁹⁹), nebo v archivech institucí, které v kostelech disponovaly patronátním právem (jak vyplývá z dorzálních poznámek příslušných listin²⁰⁰). V jednom z formulářů však narazíme na odlišné místo uložení této listiny. Byl jím dům biskupského notáře Petra, který podle formuláře vyhořel a biskup tak konfirmační listinu obnovil.²⁰¹ V každém případě uložení této jediné listiny u notáře může znamenat, že notář mohl mít k dispozici originály listin, na základě kterých mohl další podobné písemnosti sestavovat. Jedná se však o pouhý jediný doklad uložení konfirmační listiny u biskupského notáře, dochované listiny (a okolnosti) nasvědčují, že konfirmace již nebyly zřejmě fyzicky přítomny v okruhu biskupské kanceláře či (možném) jejím archívu. Uvedený doklad je, musíme říci bohužel, „pouhý“ formulář. Tento typ pramenů sice bezesporu odráží skutečné struktury a procesy v rámci správy (v tomto případě), ovšem nemusí již zaznamenat skutečně proběhlý, řekněme historický akt. Nelze se tak příliš spoléhat na znění formulářů ani na jejich vypovídací hodnotu. Můžeme tedy snad říci, že originály biskupských konfirmací pravděpodobně nemohly sloužit jako přímý zdroj pro stylizaci nových konfirmací a tak jejich zdroj budeme muset hledat jinde. Protože kancelář v době biskupa Tobiáše byla již nějaký čas fungující institucí, můžeme snad předpokládat, že se v ní postupně vytvořily nějaké kancelářské pomůcky či knihy. O některých bezpečně víme (např. formulářová sbírka či urbář pražského biskupství), není tedy existence další pomůcky vyloučena. Sáša Dušková předpokládá kancelářskou knihu, která byla založena v kanceláři biskupa Jana III. jeho notářem Petrem, která se udržela v biskupské kanceláři po celé XIII. století.²⁰² Mohla být tato hypotetická kancelářská kniha zdrojem pro sestavování Tobiášových listin, zejména v 90. letech, kdy jsme našli jednotný formulář konfirmací? Odpovězme hned, že mohla, musela by být ovšem aktualizována a někdy v průběhu Tobiášova episkopátu, nejspíš po roce 1284 (listina C) a jistě před rokem 1291 (listina D) v ní musel být uveden formulář konfirmace tak, jak jej známe z pozdějších Tobiášových či Janových listin.

¹⁹⁶ Dušková, S.: *Formulář*, s. 68

¹⁹⁷ Viz statuta Anošta z Pardubic z roku 1349. Hledíková, Z. - Polc, J. V.: *Pražské synody a koncily doby přemyslovské*, Praha 2002, s. 134.

¹⁹⁸ Nasvědčuje tomu řada formulářů známých z FTB, ve kterých se veskrze píše, že konfirmační listiny byly farářům předány poté, co byl biskupem ustanoven. Viz např. FTB č. 211, s. 164 (*litteras ... per ipsum predecessorem nostrum super hoc sibi dates ...*).

¹⁹⁹ Např. FTB č. 208, s. 162.

²⁰⁰ S názorem o uložení konfirmací v těchto institucích přišla Dušková, S.: *Formulář*, s. 67.

²⁰¹ FTB, č. 212, s. 165.

²⁰² Dušková, S.: *Neznámá křížovnická listina*, s. 308.

Druhou možnost navrhl v jiné souvislosti J. B. Novák a jeho myšlenku pak převzal i Rostislav Nový. Oba mají za to, že obdobná znění listin jsou následkem užívání konceptů, které by mohly být použity i dále pro sestavování jiných listin se stejným či podobným právním počinem. Ani existence konceptů (a jejich užívání pro sestavování nových listin), ani existence kancelářské knihy není jednoznačně prokazatelná. Můžeme tedy zatím říci, že konfirmace farářů byly sestavovány podle jednoho vzoru, kterým mohla být blíže neznámá kancelářská kniha, případně tímto vzorem mohly být koncepty biskupských listin. Touto otázkou se budeme zabývat v závěrečné kapitole, kde budeme mít širší podklady vyplývající z analýzy i dalších Tobiášových listin.

4. 1. 6. Konfirmační listiny v jiném prostředí a jejich souvislost s konfirmacemi biskupa Tobiáše.

Než vyslovíme konečné závěry této kapitoly, jen na okraj se zaměříme ještě ve stručnosti na některé konfirmace farářů v olomoucké diecézi. 16. září 1292 vydal biskup Dětrich listinu, ve které potvrzuje knězi Rudigerovi kostel sv. Václava ve vsi Kostelní Myslová.²⁰³ Z hlediska stylistického v Dětrichově listině objevíme zcela zřejmou závislost na konfirmaci biskupa Tobiáše z let 1284-1293. Pro srovnání uvedeme oba texty v iuxtapozici:

Dětrich	Tobiáš
Theodericus, Dei gracia Olomucensis ecclesie episcopus, notum facimus universis presentes litteras inspecturis, quod nos ad presentacionem et petitionem honorabili et religiosi viri domini Ch., abbatis monasterii Ierocensi, discretum virum Rudigerum, presbiterum, ordinis premonstratensis, exhibitoem presencium, in ecclesia parrochiali in Myslowe, in qua idem dominus abbas plenum ius optinet patronatus, vacante per mortem domini Alberti presbiteri, eiusdem ordinis premonstratensis, quondam ipsius ecclesie plebani, rectorem legitimum instituimus et plebanum, ipsam sibi cum omnibus iuribus suis et universis pertinenciis, auctoritate ordinaria confirmantes et ei curam animarum ibidem et ad ministracionem spiritualium et temporalium pro ut ad nostrum spectat officium committentes. In cuius rei testimonium presentes sibi dari mandavimus litteras sigilli nostri appensione munitas.	Nos Thobias, Dei gracia Pragensis episcopus, notum esse volumus universis presentes literas inspecturis, quod nos ad petitionem et presentacionem serenissime domine Gute, Dei gratia regine Bohemie et ducisse Cracovie et Sandomerie, necnon marchionisse Moravie, honestum virum presbiterum cuiusdam domine nostre capellanum Sthephanum, exhibitoem presencium, in ecclesia de Lysza, in qua eadem domina nostra ius obtinet patronatus, rectorem instituimus legitimum et plebanum, ipsam sibi cum omnibus suis pertinenciis auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum ibidem prout ad nostrum spectat officium committentes. In cuius rei testimonium presens scriptum fieri et sigilli nostri munimine fecimus communiri.

Je zřejmé, že až na upřesňující pasáž o okolnostech vakace fary a několika vsuvkách v potvrzovací části listiny je dispoziční jádro listin biskupa Dětricha i biskupa Tobiáše totožné. Navíc Tobiášova listina E má i shodnou promulgaci, pouze se změnou čísla ve slově *litterae* (*notum*

²⁰³ RBM II, č. 1593, s. 685.

facimus presentem litteram inspecturis) Některé části konfirmace však zřetelně ukazují na kancelář Děřichovu; jedná se jednak o stylizaci koroborace, která v Tobiášových listinách nemá obdoby a pak o samotnou konfirmační formuli, která jak jsme viděli výše, je u biskupa Tobiáše standardně (kromě listin psaných notářem T 1) formulovaná ve všech konfirmačních listinách *auctoritate, qua fungimur, confirmamus*, kdežto v Děřichově listině má formu *auctoritate ordinaria confirmamus*.²⁰⁴ Listina Děřichova vznikla zřejmě v jeho kanceláři²⁰⁵, ovšem ve stylizaci dispozice musíme konstatovat jasnou závislost na konfirmaci Tobiášovy. Obdobně formulované konfirmace farářů v olomoucké diecézi nacházíme i v dalším období. Děřichovým nástupcem v úřadu olomouckého biskupa se stal Jan VI. Z období jeho úřadu máme dnes k dispozici pouhou jednu konfirmaci faráře z roku 1305.²⁰⁶ Listina má již poněkud jiné složení, obsahuje vedle v Tobiášových listinách obvyklých formulí i naraci, ovšem v dalších částech se s formulářem konfirmací shoduje ve všech bodech (výjimku tvoří část dispozice, kde se již nezmiňuje budoucí farář, který je uveden v naraci), včetně stejného znění promulgace (*notum facimus universis presentes litteras inspecturis*), koroborace (*in cuius rei testimonium presentes litteras fieri et sigilli nostri munimine fecimus communiri*) i konfirmační formule (*auctoritate, qua fungimur*, viz výše). Otázkou, proč se v olomoucké diecézi objevuje stejné znění listin na potvrzení faráře se na tomto místě zabývat nebudeme. Bude totiž potřeba prostudovat z tohoto hlediska i další listiny nejen olomouckých biskupů, abychom mohli přijít s uspokojivými závěry.

4. 1. 7. Závěr

V tomto dílčím závěru si shrneme poznatky, které jsme získali při analýze konfirmací k beneficiu, a to především s ohledem na biskupskou kancelář. Konfirmace farářů jsou v prostředí pražské diecéze známy od konce 60. let 13. století, tedy z doby episkopátu biskupa Jana III. Konfirmace, vzniklé v jeho kanceláři měly vliv na vývoj tohoto typu listin u biskupa Tobiáše, zejména v některých formulacích a ustanoveních. Tobiášovou listinou z roku 1284 počíná u nás zachytitelný pevný formulář dispozičního jádra těchto listin, v konfirmaci z roku 1291 se pak objevil pevný formulář celé konfirmační listiny, který přešel téměř beze změn i do kanceláře pražského biskupa Jana IV. (u biskupa Řehoře jej nenajdeme). Myslím, že tedy můžeme hovořit o určité kontinuitě a přirozeném vývoji tohoto typu listin u nás v rámci již fungující biskupské kanceláře. Uvedli jsme rovněž, že jako prostředník stylizace jednotlivých konfirmací nemohla sloužit formulářová sbírka biskupa Tobiáše, obdobné znění bylo zřejmě zprostředkováno nějakými pomůckami, které byly k dispozici v biskupské kanceláři.

²⁰⁴ RBM II, č. 1593; CDM V, č. 125, s. 130

²⁰⁵ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 86.

²⁰⁶ RBM II, č. 2020; CDM V, č. 170, s. 179.

4. 2. Konfirmace donací (patronátních práv).

V této kapitole se budeme podrobněji zabývat listinami, kterými biskup Tobiáš potvrzuje donace patronátních práv, učiněné původními patrony ve prospěch patronů nových. V současné době známe celkem sedm konfirmací patronátních práv, které tak tvoří (po indulgencích) nejčastější typ biskupových listin. Souvisí to zřejmě s podstatou těchto listin, kdy se instituce patronátního práva v našich zemích začala více rozvíjet až ve druhé polovině 13. století, zejména pak (v okruhu pražské diecéze) právě za biskupa Tobiáše.²⁰⁷

4. 2. 1 Věcný rozbor Tobiášových konfirmací patronátních práv

Stejně jako v předešlé kapitole i zde provedeme nejprve analýzu jednotlivých konfirmací z hlediska právně-historického. První z Tobiášových donací patronátních práv pochází ze 13. srpna 1886 (A).²⁰⁸ Jedná se o listinu, ve které biskup potvrzuje na žádost opata Kristiána a konventu kláštera v Břevnově kostel svatého Tomáše s patronátním právem, místem ke stavbě (fundum) a hřbitovem augustiniánům eremitům. Tito augustiniáni se na Malé Straně usadili z iniciativy krále Václava II. v roce 1285.²⁰⁹ Král jim daroval kostelík svatého Tomáše cum areis sua a místem ke stavbě po zemřelém Konrádovi z Žatce.²¹⁰ Patronátní právo kostela však držel břevnovský klášter, jak vyplývá z listiny z 8. srpna 1286.²¹¹ V ní se dočteme, že opat a konvent kostel svatého *daroval* Tomáše na *žádost* krále Václava a se souhlasem biskupa Tobiáše. Problematikou darování uvedeného kostela se zabýval Václav Vaněček. Ten píše, že „často je ... královská dispozice nadáním královských klášterů zakryta textem, v němž jedná sama klášterní komunita na žádost, přání a někdy i prosbu krále, takže tu je zakladatelská dispozice dissimulována aktem zdánlivě dobrovolným.“ Darování kostela ze strany břevnovského kláštera na základě „žádosti“ krále Václava tak musíme zřejmě interpretovat tak, že Václav v podstatě břevnovskému klášteru nařídil věnovat augustiniánům zmíněné statky.²¹² Z Codexu Thomaeus se dozvíme, že tuto donaci potvrdil ze svého úřadu biskup Tobiáš.²¹³ Tímto způsobem se tedy augustiniáni usadili v Praze a získali své sídlo při kostele svatého Tomáše na Malé straně.

²⁰⁷ Viz např. Kadlec, J.: *Bischof Thobias*, s. 155-157, či Schlenz, J.: *Das Kirchenpatronat in Böhmen*. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung, Prag 1928, s. 32-77.

²⁰⁸ RBM II, č. 1389, s. 596 (s chybným datem 8. srpna 1286, srov. č. 1390); listina se dochovala i ve formě opisu v tomášském kodexu, plné znění viz Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag*. Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit Edition seines Urkundenbuches, Würzburg 1985, č. 4, s. 129.

²⁰⁹ Viz např. Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, s. 12.

²¹⁰ RBM II, č. 1349, s. 582.

²¹¹ RBM II, č. 1390, s. 597.

²¹² Viz Vaněček, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12-15. stol.)*, část první, Zakladatelská práva, Praha 1933, s. 43.

²¹³ RBM II, č. 1389, s. 596 ; v plném znění Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, č. 4, s. 129.

Další konfirmační listina biskupa Tobiáše je jedna z řady dochovaných listin, které dokumentují spor o patronátní právo kostela v Kynšperku nad Ohří, které mezi sebou vedli křížovníci v Praze a cisterciáci ve Waldsasseech. Spor vlastně zapříčinil (podle listin) král Václav II., který 28. června 1286 svou listinou daroval patronátní právo kostela v Kynšperku křížovníkům.²¹⁴ Biskup Tobiáš pak 9. března 1288 tuto donaci svou listinou potvrdil. Problém však nastal, když se o patronátní právo kostela přihlásili waldsasští cisterciáci. Z 27. února 1290 známe listinu děkana Sifrieda z Falknova, který dosvědčuje, že slyšel od kynšperského faráře Friedricha, že patronátní právo kostela v tomto čase pokojně drželi opati kláštera valdasaského. Zřejmě na základě stížnosti cisterciáků tak král Václav v srpnu stejného roku obnovuje waldsasskému klášteru patronátní právo kostela. Za úřadování biskupa Tobiáše již o tomto sporu dále z listin neslyšíme a tak si výsledky sporu shrneme jen ve stručnosti. V roce 1296 ještě biskup Řehoř potvrzuje odvolání patronátního práva ve prospěch cisterciáků, ovšem už v roce 1298 potvrzuje za faráře v kostele klerika Arnolda, kterého mu prezentovali pražští křížovníci.²¹⁵ V té době totiž došlo k tomu, že po smrti dosavadního kynšperského faráře Friedricha se o patronátní právo přihlásili jak křížovníci, tak waldsasský klášter. Řehořovým rozhodnutím ve prospěch křížovníků však spor zřejmě nekončí, protože si jednak křížovníci nechávají potvrdit donační listinu krále Václava i konfirmační listinu biskupa Tobiáše, a to ještě ve stejném roce od biskupa Řehoře, a pak v roce 1302 od biskupa Jana IV. (tedy chvíli po jeho nástupu do úřadu). Především se ale spor dostal i k papežské stolici. V listině ze 17. července 1307 papež Kliment V. píše, že jestliže byl farář Arnold kanonicky prezentován a potvrzen biskupem, má dále jako farář působit.²¹⁶ Konečná dohoda o patronátní právo mezi oběma stranami byla zlistiněna 17. května roku 1311 ve prospěch křížovníků.²¹⁷

20. března 1290 byly vydány hned dvě listiny potvrzující patronátní právo ve prospěch vyšebrodského kláštera. V prvním případě potvrzuje biskup Tobiáš donaci patronátního práva kostela v Boršově společně s celou vsí a se všemi právy a příslušenstvím ke kostelu i vsi náležícím, kterou daroval vyšebrodskému klášteru Albert ze Stropnice (C).²¹⁸ K donaci vsi Boršov a patronátního práva boršovského kostela se dnes dochovala skupina dvou listin.²¹⁹ První je již zmíněná konfirmační listina biskupa Tobiáše, druhá pak potvrzovací listina krále Václava II.²²⁰ V té se píše, že se ke králi dostavil Albert ze Stropnice s vyšebrodským opatem Otou, a žádal jej, aby ze své královské milosti stvrdil Albertovu donaci. Král tedy v dispozici listiny požadavkům Alberta vyhověl a donaci potvrdil. Proč došli k dvojímu potvrzení Albertovy donace se pokusil vysvětlit

²¹⁴ RBM II, č. 1386, s. 595.

²¹⁵ RBM II, č. 1782, s. 766-767.

²¹⁶ RBM II, č. 2097, s. 905.

²¹⁷ RBM II, č. 2132, s. 918-919.

²¹⁸ Pangerl, č. 36, s. 40-41.

²¹⁹ Resp se jedná o tři listiny, k uváděným totiž můžeme ještě připočít Tobiášovu listinu z listopadu 1290. Jí se však budeme věnovat v jiné kapitole.

²²⁰ RBM II, č. 1497, s. XX; Pangerl, č. 37, s. 41.

Jindřich Šebánek. Ten má za to, že protože Albert daroval klášteru nejen patronátní právo, ale i celou ves, došlo k potvrzení donace i ze strany krále.²²¹ Šebánek rovně logicky vyvozuje, že uvedená donace byla nejprve stvrzena Albertovou donační listinou, která se však nedochovala. I když je v listině krále Václava poměrně podrobně popsán proces při confirmaci, o žádné donační listině se zde nehovoří. Víme jen, že se ke králi dostavili oba hlavní účastníci donace, Albert a opat Ota, a Albert žádal krále Václava o potvrzení donace *tytulo testamenti et nomine donationis*. Z ostatních donací, ke kterým se donační listiny dochovaly, však můžeme analogicky vyvodit, že i tato donace byla provedena nejprve na základě Albertovy donační listiny (což může korespondovat i se závětí, která se v listině zmiňuje). Kdy byla ovšem tato donace učiněna, resp. kdy byla vydána eventuelní donační listina (a jak vlastně vůbec vypadala) již dnes říci nedokážeme. Další osudy vsi Boršov, související s biskupem Tobiášem nám popisuje listina z listopadu téhož roku²²², budeme se jí však věnovat na jiném místě.

Druhá listina z téhož dne potvrzuje donace patronátních práv kostelů v Rožmberku nad Vltavou a Stropnice, které ve prospěch vyšebrodského kláštera učinili Jindřich z Rožmberka a již zmíněný Albert ze Stropnice. Důkladnou analýzu listiny biskupa Tobiáše i příslušných donačních listin provedl již Jindřich Šebánek, proto odkazujeme na tomto místě na jeho práci.²²³

Další confirmace patronátního práva biskupa Tobiáše byla vydána 29. prosince 1292.²²⁴ V listině čteme, že vdova po panu Oldřichovi z Hradce a jejich stejnojmenný syn Oldřich II. z Hradce darovali templářům v Uhřetěvsi patronátní právo kostela ve Stodůlkách u Prahy společně s desátky ze dvora a třemi lány s dodatkem, že jestliže zmíněný dvůr změní majitele, i ten bude povinen templářům stanovený desátek nadále odvádět. V závěru narace pak Marie se synem žádají biskupa, aby jejich donaci ze svého úřadu potvrdil. Tobiáš tedy v dispozici listiny jejich žádosti vyhovuje a dále ustanovuje, že ze zisků kostela mají Templáři vydržovat také vikáře. 9. června 1293 vydal biskup Tobiáš listinu, ve které potvrzuje darování patronátního práva kostela v Polné řádu německých rytířů v Řepíně, společně se třemi vesnicemi, z nichž dvě se jmenují Jankov a třetí Záborná ve prospěch řádu německých rytířů v Řepně.²²⁵ A konečně poslední známá confirmace patronátního práva biskupa Tobiáše byla vydána 17. července 1295.²²⁶ V listině potvrzuje biskup donaci patronátního práva kostela v Radešově ve prospěch cisterciáků ve Waldsassech, které jim

²²¹ Šebánek, J.: *Listiny přímětické a jiné naše listiny na patronátní práva z doby přemyslovské*, SPFFBU C 3, 1956, s. 85.

²²² RBM II, č. 1520, s. 654-655.

²²³ Šebánek, J.: *Listiny přímětické*, s. 83-85.

²²⁴ RBM II, č. 1597, s. 686-687.

²²⁵ RBM IV, č. 1890, s. 746. Listina budí kvůli svému obsahu poněkud rozpaky. Vystupuje v ní totiž jako donátor jistý Jan, syn Zbyslava a jeho synové Vikard a Záviš. Vikard a Záviš skutečně měli otce Jana, který ovšem byl již podle listiny z roku 1282 mrtev a pohřben v Drobovicích. Ohledně analýzy věcné stránky viz Zaoral, P.: *Z nejstarší minulosti Polné*, in: 500 let privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné, Polná 1979, s. 16-18.

²²⁶ RBM listinu nezná, dochovala se v opise v Knize privilegií waldsasského kláštera, dnes uložena v StA Amberg, sign. Waldsassen L 17.

daroval listinou z 9. června 1294 český král Václav II.²²⁷ Obě listiny v závěru obsahují stejné ustanovení jako v konfirmaci patronátního práva ve Stodůlkách, totiž že se má ze zisků kostela vydržovat vikář.

4. 2. 2. Stylistická analýza Tobiášových konfirmací

První dochovaná Tobiášova konfirmace donace patronátního práva (A) je ze stylistického hlediska v porovnání s ostatními konfirmacemi jedinečná, protože je do značné míry závislá na donační listině břevnovského opata Kristiána, ve které dává patronát augustiniánům.²²⁸ Celá narace Tobiášovy listiny je totiž převzata téměř beze změn z dispoziční části listiny opata Kristiána. Jeho listina se sice dochovala v originále, ovšem je psána neznámou rukou, kterou nelze zařadit do žádného prostředí.²²⁹ Jestli byla listina biskupa Tobiáše psaná stejným člověkem z pochopitelných důvodů říci nemůžeme. Jelikož však Kristiánova listina nevznikla v kanceláři biskupa Tobiáše, nemůžeme znění narace Tobiášovy listiny za kancelářské považovat. Na naraci v listině Tobiášově navazuje krátká dispozice, ve které biskup vyhovuje a potvrzuje ze své funkce (*ratam et gratam habentes, auctoritate, qua fungimur, ex certa scientia confirmamus*) opatovu donaci. Jedná se o typickou formulaci v listinách pražských biskupů, kterou známe i z konfirmací farářů či z konsensních přípisků na indulgenčních listinách. Dispoziční část listiny se ničím nevymyká od obvyklých formulací v rámci biskupské kanceláře, takže pro určení provenience budeme muset analyzovat i další části listiny.

Konfirmace začíná v rámci Tobiášových listin obvyklým protokolem *Thobias, Dei gratia Pragensis episcopus, universis praesentes litteras inspcturis salutem in Domino sempiternam*. Shodně sestavenou úvodní část listiny nalezneme v řadě Tobiášových listin²³⁰, vedle těch pak i v listinách biskupa Jana III.²³¹ Na úvodní protokol navazuje arenga typu *Cum a nobis petitur* a promulgace ve znění *Ea propter univrsitati vestre tenore praesentium volumus esse notum*. O arenze budeme mluvit vzápětí, zde již můžeme poznamenat, že uvedený typ byl pevným stylistickým prvkem v rámci kanceláře biskupa Tobiáše, resp. jeho předchůdce Jana III.²³² Stejně tak i zcela shodné znění promulgace nalezneme v jedné z Tobiášových konfirmací (B), o které budeme hovořit dále. Mimo Tobiášovy listiny nacházíme uvedenou promulgaci ve stejném znění i v

²²⁷ Václavova listina RBM IV., č. 1893, s. 747; Gradl, *Monumenta Egrana*, č. 455, s. 168. Patronátní právo kostela spolu s dalšími statky cisterciákům potvrdil 28. prosince 1295 i papež Bonifác VIII. Viz Gradl, *Monumenta Egrana*, č. 473, s. 174.

²²⁸ RBM II, č. 1390, s. 597.

²²⁹ Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 91.

²³⁰ Např. v listině z 20. listopadu 1284, kterou psal písař T 4 (RBM II, č. 1331, s. 575)

²³¹ Např. CDB V/2, č. 654, s. 282-283.

²³² Viz Dušková, S.: *Formulář*, s. 58-59.

listinách biskupa Jana III., psaných (a diktovaných) jeho notářem J III 6.²³³ Oproti uvedeným formulím, které jsou známy i z dalších Tobiášových listin, obsahuje tato listina koroboraci, kterou můžeme označit v rámci Tobiášových listin za netypickou. Koroborace přímo navazuje na dispoziční část listiny a má znění ..., *quod eiusdem fratribus et ecclesiae eis datae, ut donatio ipsa perpetuum robur obtineat firmitatis, liberaliter assignari fecimus nostri karactere insignitum*. Jak jsme uvedli, podobně stylizovanou koroboraci v listinách biskupa Tobiáše nenajdeme, na druhou stranu však její obdobu zachytíme opět v listinách biskupa Jana III., které psal jeho písař J III 6.²³⁴

Můžeme tedy shrnout, že listina sice vznikla v úzké souvislosti s donační listinou biskupa Kristiána, ze které byla opsaná celá dispoziční část, ovšem ostatní formulace zcela jasně ukazují na kancelářskou provenienci listiny. Navíc je nápadné, jak moc je v této listině užito obrátů, které známe z listin biskupa Jana III., psaných jeho písařem J III 6. Zda tento písař, resp. notář mohl psát i tuto Tobiášovu listinu (připomeňme, že se dochovala pouze v opise) zatím tvrdit nemůžeme, otázku posoudíme na jiném místě.

Další dochované konfirmace můžeme ze stylistického hlediska rozdělit do celkem dvou skupin. Do skupiny první zařadíme čtyři Tobiášovy konfirmace z let 1288-1290 (B, C, D a E), které jsou na sobě stylisticky závislé zejména ve formulaci dispozičního jádra.

Dispozice všech čtyř listin začíná uvozením *quod nos ad preces et devotam instantiam* donátora, *donationem legitimam et perfectam*... Obrat *ad preces et devotam instantiam* je obdobou formulace, kterou jsme našli v případě konfirmací farářů a v podstatě supluje naraci. Ve všech čtyřech listinách je dále shodně formulován i důvod prodeje (... *pietatis intuitu* ...) a konfirmační formule (... *auctoritate, qua fungimur, ex certa scientia confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus*). Zde podobnost dispozice všech čtyř listin končí. Další obdobné formulace však obsahují listiny B, C a D, které mají shodnou vazbu *quam ipse ... fecisse dinoscitur*. V listinách C, D a E je pak shodně formulován důvod biskupovy konfirmace (*ex causa saluberrima et honesta*), v listinách B a E je dále shodně rozšířen důvod prodeje o formulaci uvádějící odpuštění hříchů (...*pietatis intuitu et pro ... remedio peccatorum*...). Poslední shodnou formulaci objevíme v listinách D a E a zní *cum omnibus suis pertinentiis ad praedictos dominum abbatem et conventum ac monasterium ipsorum iam predictum et successores eorundem in perpetuum inviolabiliter debeat pertinere*...

Tímto jsme srovnali stylistickou stránku dispozic Tobiášových konfirmací B, C, D a E. Můžeme tedy konstatovat, že všechny čtyři listiny jsou jednoznačně textově na sobě závislé, rozdíly můžeme sledovat především na těch místech, kde se donace odlišovaly ve své právní a věcné podstatě. Protože jsme zjistili, že všechny čtyři listiny jsou navzájem textově velice blízké alespoň v

²³³ Např. v listině CDB č. 751, s. 414-415.

²³⁴ CDB V/1, č. 188, s. 298-300; CDB V/2, č. 498, s. 42-43; č. 629, s. 236.

rámci dispozičního jádra, bude jistě přínosné porovnat i další části listin se snahou zjistit, zda i tyto pasáže jsou nějakým způsobem mezi sebou ovlivněny.

K poněkud překvapivému zjištění dojdeme, porovnáme-li texty listin C a D. Úvodní protokol těchto dvou listin je totiž zcela totožný. Obě confirmace začínají invokací v obvyklé formě *in nomine Domini amen*. Po invokaci následuje intitulace a obecně znějící adresa se zvěčňovací formulí *omnibus in perpetuum*. Poté je v obou listinách uvedena arenga ve znění *Incumbit nobis ... non relinquit*. Za arengou následuje promulgace ve formě *Ea propter notum esse volumus universis tenorem praesentium inspecturis* a na ni navazuje dispoziční jádro listin tak, jak jsme uvedli výše. Překvapující zjištění je to zejména v souvislosti s druhou listinou vydanou 20. března 1290 (E). Tato listina byla vydána ve stejný den pro stejného příjemce, byla sepsána stejným písařem a jak jsme uvedli výše, i dispozice je na obou listinách závislá, některé její části se vyskytují pouze v D a E, v C se neuplatnily (*cum omnibus suis pertinenciis ad predictos dominum abbatem et conventum ac monasterium ipsorum iam predictum et successores eorundem in perpetuum inviolabiliter debeat pertinere*). Přes to je však úvodní část listiny E mírně odlišná od D, vydané ve stejný den. Invokace, intitulace a inskripce zůstává ve stejném znění, ovšem v confirmaci E je užitá jiná arenga, která vznikla spojením dvou areng *Cum a nobis petitur* a *Pie postulatio voluntatis effectum debet prosequente compleri, ut et devotionis sinceritas enitescat et utilita postulata vires indubitanter assumat*. Podobně i promulgace je odlišná od promulgace užitě v předešlých dvou listinách C a D, jedná se však přeci jen o její blízkou variantu (*Ea propter notum esse volumus universis tam presentibus quam futuris*). Co se týče listiny B, ta v postatě v úvodním protokolu sleduje skladbu ostatních tří listin, užitě formule se ovšem liší. Listina neobsahuje invokaci, intitulace je pochopitelně shodná, ale adresa se již od ostatních tří listin odlišuje a obsahuje i salutaci.²³⁵ Shodně jako výše analyzované listiny i tato obsahuje arengu, která zní *Pie postulatio voluntatis*.

U areng, užitých v analyzovaných listinách, se na chvíli zastavíme. V celkem pěti dochovaných confirmacích A, B, C, D a E se využily tři typy areng: *cum a nobis petitur*, *pie postulatio* a *incumbit nobis*. Uvedené arengy známe z Tobiášových listin jen z těchto pěti případů, pokud však tyto arengy budeme sledovat do minulosti, dojdeme ke zjištění, že všechny jsou ve stylistické výbavě písaře a notáře biskupa Jana III., označeného J III 6.²³⁶ Arenga *cum a nobis petitur* je v Janových listinách obsažena celkem čtyřikrát, z nichž dvě jsou confirmace farářů²³⁷, jedna potvrzení věna kostela v Rožmberku²³⁸ a poslední upravuje vztah mezi pražským kostelem a břevnovským klášteřem²³⁹. Všechny jsou to listiny vydané ze spirituální funkce pražského biskupa,

²³⁵ Uvedli jsme výše, že uvedený protokol se doslovně shoduje s Tobiášovou listinou A z roku 1286.

²³⁶ Obdobnou analýzu provedla již Dušková, S.: *Formulář*, s. 58-60, ovšem sledovala poněkud jiné souvislosti. Pro bližší informace odkazují tam.

²³⁷ CDB V/2, č. 721, s. 377-378; č. 751, s. 414-415.

²³⁸ CDB V/2, č. 645, s. 272.

²³⁹ CDB V/1, č. 484, s. 717-718.

což vlastně odpovídá i typu arengy. Ta je totiž převzata z papežských litterae, ovšem je specificky upravená. Díky tomu můžeme určit vztah a vůbec způsob, jakým se tato arenga dostala do listin biskupa Tobiáše. Protože arenga *Cum a nobis petitur* v listinách Tobiášových je shodná s arengami J III 6, musíme uvažovat, že je v Tobiášových listinách zprostředkovaná právě skrze kancelář biskupa Jana. Právě tam, zřejmě z iniciativy notáře J III 6, vznikla svérázná varianta papežské arengy, která se pak v nezměněné formě dostala do listin Tobiášových.²⁴⁰ Jen na okraj ještě poznamenejme, že arenga *Cum a nobis petitur* se objevuje i v listinách olomouckých biskupů, ovšem v nezměněné formě odpovídající doslovně papežské arenze.²⁴¹ Podobně jako arengu *Cum a nobis petitur* i arengu *Pie postulatio* nalezneme v Janových listinách ve čtyřech případech. Tato arenga se rovněž uplatnila v písemnostech biskupa Jana v listinách v rámci spirituální správy.²⁴² *Pie postulatio* je rovněž obvyklá arenga v papežských listech, oproti arenze *Cum a nobis* byla tato v kanceláři Jana III. převzata doslovně a tak ve shodném znění pronikla i do listin biskupa Tobiáše.²⁴³ A konečně i arengu *Incumbit nobis* známe z listin biskupa Jana III. Objevuje se pouze v jediné listině, která byla psána písařem J III 14.²⁴⁴ Sáša Dušková má však za to, že listina (vzhledem k této arenze) by mohla být považována za kancelářskou.²⁴⁵ V CDB je pak za pravděpodobného stylizátora listiny označen známý J III 6. Z předešlé analýzy je tedy patrné, že ač arengy, které jsou užity ve zmíněných Tobiášových konfirmacích, většinou pochází z prostředí papežského²⁴⁶, byly již obvyklým stylistickým prvkem v kanceláři Jana III. (resp. v listinách psaných či diktovaných jeho písařem J III 6) a do listin Tobiáše pronikly zřejmě zprostředkovaně z písemností Jana III. Kdo byl nositelem tohoto zprostředkování zatím říci nemůžeme, problematikou se budeme zabývat v dalších kapitolách.

Dalším společným znakem všech čtyř uvedených Tobiášových konfirmací (B, C, D, E) je sankce. Ta je přítomna ve všech čtyřech listinách a má formu *Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostrae confirmationis paginam infringere aut ei ausu temerario contraire. Si quis autem contrarium attemptare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Viti, Wenceslai atque Adalberti martirum ac aliorum sanctorum omnium se noverit incursurum*. Jedná se o známou sankci z obou typů papežských litterae, která jistě nebyla v našem prostředí neznámá. Tato sankce

²⁴⁰ Z literatury k této arenze viz např. Dušková, S.: *Formulář*, s. 58-59; Nový, R.: *Listiny*, s. 61-62.

²⁴¹ Viz např. Brunova listina CDB V/1, č. 393, s. 586. Zde je rovněž užito arengy v listině na konfirmaci donace patronátního práva. Jiné shodné body v mezi oběma prostředími zde nezaznamenáme.

²⁴² CDB V/1, č. 185, s. 295-296; CDB V/2, č. 498, s. 42-43; č. 775, s. 447-448. V posledním případě je arenga *Pie postulatio* užita v listině CDB V/1, č. 217, s. 338-339. Sáša Dušková jí uvádí ve své práci, ovšem podle CDB se jedná o listinu podezřelou.

²⁴³ Jedná se o velmi starou arengu, kterou nalezneme v registru papeže Řehoře I. z roku 596. Viz MGH, Epp I, č. VII, 12, s. 454. S postřehem ohledně starobylosti arengy přišel Nový, R.: *Listiny*, s. 109, pozn. 159. Z další literatury k této arenze v souvislosti s naším prostředím viz Dušková, S.: *Formulář*, s. 59.

²⁴⁴ CDB V/2, č. 490, s. 34-35.

²⁴⁵ Viz Dušková, S.: *Formulář*, s. 60.

²⁴⁶ K uvedeným arengám můžeme přiřadit i arengu *Iustis petentium*, která je použita v konfirmaci faráře Friedricha z Vratislavi ke kostelu v Budči z roku 1279. Viz příslušná kapitola.

se ovšem dostala do českého prostředí a došlo k její úpravě, zřejmě související s patronací sídla biskupa – čili katedrálního chrámu. A tak se dočítáme, že tam, kde v papežských listech stihne ty, kteří neuposlechnou nařízení listiny, zloba Boží a apoštolů Petra a Pavla, u nás je stihne trest (mimo vždy a všude přítomného Boha všemohoucího) světců Víta, Václava a Vojtěcha. V případě areng užitých v konfirmačních listinách jsme dospěli k závěru, že sice jsou převzaty z papežského prostředí, ovšem pronikly do Tobiášovy kanceláře skrze kancelář Jana III. O podobném modelu můžeme uvažovat i v případě sankce. V jedné z listin biskupa Jana III. je sankce formulovaná zcela shodně se sankcemi v Tobiášových listinách.²⁴⁷ To tedy opět znamená, že autor Janovy listiny (a asi ne náhodou jím byl J III 6) přestylizoval papežskou sankci, aby více vyhovovala našemu prostředí, a takto upravená formulace byla převzata i do listin biskupa Tobiáše.

Můžeme tedy shrnout, že v některých aspektech byly Tobiášovy konfirmace ovlivněny (ač nejspíš zprostředkovaně) papežskými listy, přesněji litterae cum filo serico. Pokud některé papežské listy expedované do českých zemí projdeme, zjistíme, že se v nich objevují další shodné prvky s Tobiášovými konfirmacemi. Již jsme mluvili o tom, že arengy, které jsou užity v těchto listinách jsou převzaty z papežských litterae, stejně jako sankce. Jako příklad můžeme uvést např. list papeže Mikuláše III., ve které potvrzuje privilegia udělená klášteru ve Vyšším Brodě z roku 1278.²⁴⁸ List obsahuje arengu typu *Cum a nobis petitur*, za kterou následuje narace. Na naraci navazuje krátká dispozice, která je zakončena konfirmační formulí ... *ratum et firmum habentes, id auctoritate apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocínio communimus*. Tato formulace se opět objevuje v Tobiášových listinách, opět ovšem upravena, tentokrát v souvislosti s postavením a úřadem pražského biskupa. Oproti papežské *auctoritate apostolica* je u pražských biskupů formulována jako *auctoritate, qua fungimur (ex certa sciencia)*. Druhá část formulace ohledně stvrzení listiny však již zůstává shodná. Uvedený případ listiny papeže Mikuláše je pouze jeden z mnoha případů papežských listů, které mají podobnou formulaci.

Můžeme tedy shrnout, že všechny čtyři konfirmace vydané biskupem Tobiášem mezi léty 1288-1290 jsou si navzájem z hlediska stylistického velice podobné, částečně vychází z listin biskupa Jana III., psaných či diktovaných jeho notářem J III 6, je zde však jednoznačně patrný, byť nepřímý, vliv papežských litterae cum filo serico.

Než postoupíme dále k analýze zbylých konfirmací, pokusíme se ještě určit provenienci listin. Pro její určení vyjdeme z konfirmací D a E. Ty byly sepsány stejným písařem, jsou vydány jedinou osobou – biskupem, ale současně i příjemce obou listin je shodný – vyšebrodský klášter. Navíc obě listiny spojuje i osobnost donátora patronátních práv, v obou případech je jím Albert ze Stropnice, v listině E navíc i Jindřich z Rožmberka. Vzhledem k těmto okolnostem nebude tedy

²⁴⁷ CDB V/2, č. 484, s. 717-718. Jedná se tutěž listinu, psanou a diktovanou notářem J III 6, ve které je uvedena i arenga *cum a nobis petitur*.

²⁴⁸ CDB V/2, č. 865, s. 586-587.

možné užít Sickelovu poučku ohledně určení provenience listin. Již jsme však uvedli v kapitole o písářích, že písář uvedených dvou konfirmací sepsal ještě jednu Tobiášovu listinu z února stejného roku, která byla tzv. listinou in internis – tedy pro vnitřní potřebu pražského kostela. Musíme tedy písáře kvalifikovat jako kancelářského a i všechny tři listiny zařadit do provenience vydavatelské. A navíc písář T 11 je známý i jako autor marginálních přípisků v urbáři pražského biskupství, což jeho kancelářskou příslušnost definitivně potvrzuje. Listinu C psal písář, kterého již jinde nenalezneme. Vzhledem ovšem ke shodnému znění listiny (i když byla vydána dříve), která byla vydána pro jiného příjemce, můžeme i tuto listinu pokládat za kancelářskou. A konec konců totéž můžeme tvrdit i o listině B, která je alespoň v dispoziční části podobná zbylým třem pozdějším listinám. Důkaz ohledně kancelářského původu těchto listin bychom mohli hledat i na základě správní povahy této písemnosti. Již několikrát se v literatuře objevila snaha o popsání situace při konfirmaci.²⁴⁹ Ze znění listin vyplývá, že donátoři patronátního práva, případně jejich příjemci, přednesli svůj záměr o darování, podepřený donačními listinami před pražským biskupem, který po shlédnutí všech náležitostí tuto donaci potvrdil svou listinou.²⁵⁰ Můžeme se tedy domnívat i na základě analýzy správního hlediska při vzniku konfirmačních listin, že listiny jsou kancelářského původu – můžeme totiž předpokládat, že k sepsání konfirmační listiny došlo až po jednání mezi biskupem a donátorem, či zástupcem obdarované instituce. A nejpravděpodobněji se pak jeví možnost, že tyto listiny byly poté, co proběhlo jednání, sepsány hned na místě, a to v kanceláři biskupa. Jestli tomu bylo tak ve všech případech říci nemůžeme, ale myslím, že v případě listin biskupa Tobiáše jsme i na základě stylistické analýzy dospěli k uvedenému závěru. Co se týče dosavadní literatury k problematice provenience těchto listin, za zmínku stojí určitě práce Šáši Duškové. Ta dochází ke shodnému závěru s touto prací na základě analýzy areng, které byly v uvedených listinách užity. V podstatě píše, že typy areng, užité v konfirmacích patřily do repertoáru biskupské kanceláře, a tak listiny, které tyto typy areng mají, řadí do kancelářského prostředí, i když graficky některé listiny řadí do prostředí příjemeckého.²⁵¹

Tímto jsme se dostali ke druhé skupině Tobiášových konfirmací, které jsou po stránce stylistické odlišné a obsahuje celkem tři listiny z let 1292 (F), 1293 (G) a 1295 (H).

První z nich je vydána 29. prosince 1292 pro Templáře v Uhříněvsi (F). Listina začíná v Tobiášových listinách standardní intitulací, následuje inskripce a salutace. Za tímto úvodním protokolem následuje arenga a promulgace, na které navazuje narace. Celou úvodní část listiny si zde pro přehled uvedeme: *Thobias, Dei gratia Pragensis episcopus, praesencium inspectoribus universis salutem et sinceram in Domino caritatem. Ne rerum gestarum memoria per decursum*

²⁴⁹ Nový, R.: *Listiny*, s. 139, Zaoral, P.: *Z nejstarší minulosti*, s. 17-18.

²⁵⁰ Srov. výklad k listinám z roku 1290 v této kapitole, kde je proběhlý proces při konfirmaci popsán. Ke stejnému závěru můžeme dojít i v případě konfirmace A, kde v biskupově kanceláři vznikla konfirmační listina na základě donační listiny, kterou tam musel buď donátor, nebo obdarovaný přinést.

²⁵¹ Dušková, S.: *Formulář*, s. 60.

temporis deperiret sapientum introduxit auctoritas et consuetudo laudabilis aprobavit, ut ad eterne rei memoriam scripturarum testimonio perennetur. Noscat igitur tam presens etas, quam posteritas futurorum... . Po úvodním protokolu a arenze následuje narace, ve které se dočteme o okolnostech a důvodech provedené donace, a dispozice, kde biskup provedenou donací potvrzuje. Na dispoziční jádro listiny navazuje koroborace, která je neobvyklá v rámci Tobiášových konfirmací, resp. všech jeho listin tím, že ohlašuje i pečeti Marie z Hardeka a jejího syna. K listině jsou totiž přivěšeny i pečeti uvedených osobností, kteří ovšem nejsou vydavatelé ani příjemci listiny, pouze v listině figurují jako donátoři patronátního práva. Ve zbylých dvou listinách žadatelé o potvrzení donace nejsou ohlášení. Otázkou přivěšení těchto pečeti jsme se již zabývali v předešlé kapitole věnované pečetím na Tobiášových listinách, proto odkazujeme na příslušné místo. Za koroborací následuje obvyklá datace. Tímto jsme shrnuli, jak vypadala forma i struktura listiny a můžeme tak potvrdit, že analyzovaná konfirmace z roku 1292 se stylisticky odlišuje od listin stejného typu vydaných biskupem Tobiášem v předešlých letech.

Bude nyní třeba posoudit, do jaké míry zbylé dvě Tobiášovy konfirmace z let 1293 (G) a 1295 (H) navazují ze stylistického hlediska na nový typ konfirmační listiny. Stejně jako v předešlém případě i zde nás pro formování konfirmací v Tobiášově kanceláři pro toto období bude zajímat především stylizace vlastního dispozičního jádra všech tří listin. Protože se ve všech třech analyzovaných konfirmacích nalézá i narace, která s dispozicí úzce souvisí, posoudíme ji společně s dispoziční částí. Uveďme si jejich znění v iuxtapozici:

quod honorabilis domina Maria ... Prage in nostra presencia constituti, fervore sancti Spiritus inflammati, ius patronatus ecclesie ..., quod ad ipsos multis retroactis temporibus pertinebat, honestis ... donaverunt seu concesserunt pro suo suorumque remedio peccatorum, promittentes libera ac spontanea voluntate decimas de curia in eadem villa sita cum tribus araturis eidem ecclesie ... exsolvere tam maiores quam minutas integraliter et extoto, addicientes, quodsi eadem curia locaretur aliis excolenda, quod illi similiter sint ad exsolucionem decimarum obligati, cum res cum suo onere transire debeat ad quemlibet possessorem, petentes a nobis humiliter ac devote, quatenus donacioni sive concessioni predictae nostrum assensum benivolum dignaremur de benignitate solita impertiri ac ipsam ex officii nostri debito confirmare. Nos atendentes petitionem ipsorum rationabilem atque iustam favore religionis, piis ipsorum desideriis annuentes, donacionem predictam ratam et gratam habentes, auctoritate, qua	quod honesti viri dominus Iohannes ... constituti in nostra presencia fervore almi Spiritus inflammati ius patronatus ecclesie ..., quod ad ipsos multis retroactis temporibus pertinebat, honestis ... concesserunt ac tradiderunt pro suo suorumque remedio peccatorum libere ac iure perpetuo possidendum, quatenus a nobis humiliter ac devote, quatenus concessionem sive traditioni predictae nostrum assensum benivolum dignaremur de benignitate solita impertiri ac ipsam ex officii nostri debito confirmare. Nos atendentes petitionem ipsorum rationabilem atque iustam et favore religionis piis ipsorum desideriis annuentes concessionem predictam ratam	quod serenissimus ... fervore almi spiritus inflammat, ius patronatus ecclesie ... , quod ad ipsum et ad progenitores suos pertinuit ab antiquo cum omnibus iuribus et pertinentiis suis, honorabilibus ... de speciali gracia contulit et donavit pro suo suorumque remedio peccatorum per eos in perpetuum librere ac pacifice possidendum, petens a nobis, quatenus concessionem et donacionem sue predictae nostrum assensum benivolum dignaremur de benignitate solita impertiri ac ipsam ex officii nostri debito confirmare. Nos atendentes petitionem ipsius domini nostri regis rationabilem atque iustam favore religionis piis ipsius desideriis, annuentes concessionem seu

fungimur, confirmamus volentes, ut predicti viri religiosi ecclesiam supradictam, cum vacaverit, vel per se vel per vicarium secularem clericum officiare debeant ac ibidem amministrare ecclesiastica sacramenta.	ac gratam habentes auctoritate, qua fungimur, confirmamus volentes, ut predicti viri religiosi ecclesiam supradictam, cum vacaverit, vel per se, vel per vicarium secularem clericum officiare desant ac ibidem omnia aministrare ecclesiastica sacramenta.	donacionem predictam, ratam et gratam habentes, auctoritate, qua fungimur, confirmamus, volentes, ut predicti honorabiles ... ecclesiam supradictam, cum vacaverit, per secularem presbiterum officiare debeant ac ibidem omnia amministrare ecclesiastica sacramenta.
Ad hec permittimus, ut sepedicti viri religiosi omnes fructus iam dicte ecclesie, quocunque nomine censeantur, suis valeant usibus applicare sustentacione vicarii congrua reservata iuribus legatorum sedis apostolice, nostris ac archidyaconalibus in omnibus semper salvis.	Ad hec permittimus, ut iamdicti viri religiosi omnes fructus ecclesie ..., quocumque nomine censeantur, suis valeant usibus applicare sustentacione vicarii congrua reservata, iuribus legatorum sedis apostolice, nostris ac archydyaconalibus in omnibus semper salvis	Ad hec permittimus, ut iam dicti religiosi viri abbas ... omnes fructus ecclesie prefate ..., quocunque nomine censeantur, suis usibus valeant applicare, sustentacione secularis presbiteri congrua reservata, iuribus legatorum sedis apostolice nostris et archydyaconalibus in omnibus semper salvis.

Z uvedeného srovnání listin je patrné, že všechny confirmace jsou sestaveny podle jediného vzoru. Nalezneme v nich sice jisté textové obměny, především v naraci listin, ty ovšem souvisí s reálnými podmínkami donace a podstatu formuláře jako takového nijak nemění.

Protože jsme konstatovali pro všechny tři listiny jediný vzor pro formulování dispozičního jádra, budeme nyní sledovat, jestli i další části confirmací jsou na sobě více závislé. Úvodní protokol listiny F jsme již uvedli. Srovnáme-li jej s úvodem listiny H z roku 1295, zjistíme, že až na rozdíl v salutaci (zde jednodušší forma *salutem in Domino*) je celý protokol shodný, včetně velmi podobného znění arengy i zcela shodné promulgate. Listina G se v úvodní části od zbylých dvou odlišuje řazením jednotlivých formulí, i když zachovává stejné prvky. Začíná invokací (*In nomine Domini amen*), po níž hned následuje arenga (shodná jako v H) a až za ní je uvedena intitulace a promulgate, obsahující sice podobnou myšlenku, ovšem uvedená v jiné formě (*notum esse cupimus presentem inspectoribus universis*).

Všechny tři listiny tedy obsahují podobný typ arengy *Ne rerum gestarum*. Ta, podle slov Rostislava Nového, odpovídá světskému typu areng, které vznikly úpravou areng ze Summy Ludolfovy a byly používány pravidelně ve světských listinách.²⁵² Shodnou arengu v listinách biskupa Jana III. nenalezneme, přeci se však ve dvou jeho listinách, psaných písařem J III 6, vyskytuje arenga velice podobná. Má znění *Ne rerum gestarum memoria deperiret, inventum est scripture testimonium, per quam contractus legitimi et cautelam presentium et futurorum memoriam perhennentur*. Obě listiny biskupa Jana III. lze kvalifikovat jako kancelářské, obě jsou současně spojeny i z věcného hlediska – jedná se o prodej statků, listiny tedy spadají do kategorie litterae in temporalibus. Můžeme tedy říci, že i uvedený typ arengy v Janově kanceláři odpovídal typu listiny, na kterých byla arenga užita, vyplývá to alespoň z analýzy Nového. Jinak tomu bylo ovšem v kanceláři biskupa Tobiáše. Arenga je sice velmi podobná a obsahuje stejnou myšlenku, ovšem je užita v listinách in spiritualibus. Proč tomu tak bylo se můžeme pouze dohadovat. Rostislav Nový má za to, že užití světského typu arengy v listině in spiritualibus neodpovídá

²⁵² Nový, R.: *Listiny*, s. 85

kancelářským zvyklostem, soudí tedy, že listiny byly příjemeckého původu. Myslím však, že se na problematiku můžeme dívat i z jiného úhlu. Konfirmace patronátních práv, ač spadají jednoznačně do kategorie listin *in spiritualibus*, přeci jen potvrzují majetkové záležitosti. Vedle donace patronátního práva se v nich darují často i světské majetky, a tak užití tohoto typu arengy nemusí být až tak překvapující.²⁵³ A současně můžeme spekulovat o ještě jedné souvislosti. Konfirmace A, B, C, D a E, jak jsme výše uvedli, v podstatě odpovídají stylu Janova písaře a notáře J III 6, ať již to byl vliv přímý, či zprostředkovaný. Na základě toho, že konfirmace vydané Tobiášem po roce 1290 mají již jinou formu i arengu můžeme soudit, že vliv notáře J III 6 již v této době slábl a můžeme se domnívat, že již byly diktovány zcela jinou osobností.

Na základě uvedené analýzy můžeme tedy prohlásit, že všechny tři listiny jsou na sobě stylisticky závislé, především v sestavení kontextu listiny (narace a dispozice), který je v porovnání s konfirmacemi z dřívějších let odlišný. Druhá zásadní podobnost mezi konfirmacemi F, G a H je v užití shodného typu arengy, kterou nenalezneme již v žádné jiné Tobiášově listině, zejména ne v konfirmacích z předešlých let.

Než pokročíme ve výkladu dále, pokusíme se ještě posoudit provenienci listin. Hledisko písařské nemůžeme v tomto případě dost dobře sledovat, listina H se totiž dochovala pouze v opise a listina G je dnes ztracena.²⁵⁴ Zbývá tak jediná listina (F), dnes dochovaná v originále, která byla sepsaná písařem T 14, známým ovšem jen z této jediné listiny. Na základě grafického rozboru tak není možné provenienci listin stanovit. Sledujme nyní, co ohledně provenience píše dosavadní literatura. Rostislav Nový určil provenienci listin F i G jako příjemeckou.²⁵⁵ V případě listiny G své stanovisko dokládá tím, že písemnost má neobvyklou stavbu, kterou nenalezneme v žádné z listin u jeho domnělého notáře T 11, navíc arenga, která je použita v listině podle Nového nekoresponduje s typem písemnosti.²⁵⁶ Ohledně písaře (a notáře) T 11 v práci Nového jsme již hovořili na několika místech. Shrňme tedy pouze, že Nový nepřesně analyzoval písařskou stránku Tobiášových listin a na tomto základě pak určil stylistické znaky svého domnělého písaře/notáře T 11. Už jsme však dokázali Nového omyl a proto není možné přijmout ani jeho závěr ohledně příjemeckého písaře listiny v tomto případě.²⁵⁷ U listiny F Nový stanovil mylně příjemce listiny, který je podle něj řád německých rytířů (ve skutečnosti templáři) a tak usuzuje i na základě toho, že obě listiny mají shodné znění i příjemce, že obě konfirmace jsou příjemeckého původu. Myšlenka je to správná a diplomaticky podložená, avšak vychází ze špatného předpokladu, že příjemce je v obou případech shodný. Ve skutečnosti ale příjemcem listiny F jsou templáři v Uhříněvsi a v listině G řád

²⁵³ A s podobným užitím arengy se setkáme i v zahraniční, např. v konfirmaci salcburského biskupa Eberharda. Viz *Salzburger Urkundenbuch*, č. 1094, s. 639.

²⁵⁴ Byla uložena v archivu v Drážďanech, byla však zničena za druhé světové války.

²⁵⁵ Nový, R.: *Listiny*, s. 79-80; 83-85. Poslední konfirmační listinu H Nový nezná.

²⁵⁶ Viz výše.

²⁵⁷ Navíc to, že listinu nepsal písař T 11 nevylučuje její kancelářský původ.

německých rytířů v Řepíně.²⁵⁸ Proto není možné přijmout Nového závěr ohledně příjemeckého původu obou listin ani na základě této analýzy. Navíc si Nový trochu protiřečí, když v zápětí na základě rozboru listiny F tvrdí, že listinu „je třeba pokládat za příjemeckou jen graficky, stylisticky je zjevně diktátem některého písaře z biskupova okolí“.²⁵⁹ Výše totiž píše, že druhá listina se stejným zněním je původu nekancelářského! Nového analýzu tedy nemůžeme pokládat za správnou, vzhledem k nepřesné analýze i podaným důkazům. Z další literatury se listinám věnovala Sáša Dušková. I ta má za to, že listina F v biskupské kanceláři nevznikla a podle jejích slov ani nic neukazuje na kancelářský původ.²⁶⁰ Dušková však k podpoře svého konstatování nepřináší jediný důkaz či předpoklad. Oba autoři tedy došli ke shodnému závěru ohledně provenience listin, ani jeden ovšem nepřináší přesvědčivý důkaz svého výsledku. Zcela opačný názor zastal Prokop Zaoral ve své práci k nejstarším dějinám města Polné.²⁶¹ Autor v práci vyvrací (na základě podobných důkazů, jako v této práci) teorii Nového a přináší zcela opačný pohled, totiž že listiny jsou původu kancelářského. Dokládá to diplomatickým rozbořem - obě listiny, které mají shodné znění, ale jsou určeny jiným příjemcům (srov. analýzu u Nového) jsou původu kancelářského. Takto podaný jednoduchý důkaz myslím můžeme pokládat za správný a listiny tak budeme kvalifikovat jako kancelářské. K těmto dvěma listinám pak můžeme konečně přiřadit i poslední listinu H z roku 1295, kterou budeme pokládat rovněž za kancelářskou.

4. 2. 3. Vývoj konfirmací patronátních práv dalších letech.

Z uvedené analýzy Tobiášových listin vyplývá, že se, stejně jako v případě konfirmací farářů, počátkem 90. let 13. století zformuloval jediný formulář konfirmačních listin, který se užíval v listinách tohoto typu až do konce Tobiášova episkopátu (samozřejmě se jedná o konstatování na základě dochovaných Tobiášových listin). Stejně jako v případě konfirmací farářů i nyní se pokusíme sledovat vývoj tohoto typu listiny v dalším období, abychom mohli posoudit nejen formování konfirmací jako takových ale i možnou návaznost kanceláře Tobiášových nástupců.

Z episkopátu biskupa Řehoře známe dvě konfirmace patronátního práva, které se dochovaly v originále. Na nich je tak možné sledovat nejen stránku stylistickou, ale můžeme konfirmace zhodnotit i ze strany paleografické.

Oba originály jsou psány stejnou rukou, a to písařem, který je autorem osmi dalších listin biskupa Řehoře a dvou Tobiášových konsensních formulí na indulgenčních listinách pro zderazský

²⁵⁸ Ani zde nemá Nový pravdu, uvádí, že se jedná o komendu v Srbíně. Viz Nový, R.: *Listiny*, s. 97-98.

²⁵⁹ Nový, R.: *Listiny*, pozn. 321, s. 117

²⁶⁰ Dušková, S.: *Formulář*, s. 64-65.

²⁶¹ Zaoral, P.: *Z nejstarší minulosti*, s. 17.

klášter z roku 1295 pro kostel v Litoměřicích.²⁶² Listiny písaře tak můžeme kvalifikovat jako kancelářské. S jistotou dále můžeme tvrdit, že písař působil minimálně od roku 1295 v kanceláři biskupa Tobiáše a právě jím byla zajištěna v této kanceláři alespoň personální kontinuita. Biskupův písař tak bez pochyby nějakým způsobem znal i starší Tobiášovy listiny, když v letech 1298 sepisoval konfirmace biskupa Řehoře.²⁶³ První dochovaná Řehořova konfirmace tohoto písaře byla vydána 11. června 1298 v Praze a Řehoř v ní potvrzuje donaci patronátního práva kostela svatého Leonarda v Praze pro klášter sv. Anny též v Praze.²⁶⁴ Listina v podstatě sleduje Tobiášovy listiny F a H s několika obměnami. Vedle pochopitelných věcně-správních odlišností sledujeme pak obměnu pouze ve formulaci salutace (*salutem in domino Iesu Christo amen*). Ostatní formule jsou shodné s Tobiášovou listinou H a to včetně arengy, promulgace i koroborace, tedy s formulami, které obecně podléhaly více zvyklostem jednotlivých notářských či diktátorských autorit, či kanceláři obecně. Druhou konfirmaci tento písař sepsal 30. července stejného roku.²⁶⁵ Biskup Řehoř v ní potvrzuje dar patronátního práva kostela sv. Vavřince v Hradci se čtyřmi lidmi a vsí Popovo od krále Václava II. chotěšovskému klášteru. Ze stylistického hlediska se jedná o obdobu předešlé konfirmace opět s rozdílem v úvodním protokolu, kde se objevuje i krátká adresa se zvěčňovací formulí (*omnibus in perpetuum*). V každém případě ale musíme shrnout, že obě konfirmace biskupa Řehoře, psané tímto písařem, jsou stylově odvozeny od Tobiášových konfirmací z devadesátých let, přičemž starší Řehořova listina v téměř všech stylistických aspektech navazuje na Tobiášovu listinu G z roku 1295. Na základě této analýzy tak můžeme jednoznačně předpokládat kontinuitu nejen v oblasti písařské, ale i stylistické.

Jen na okraj můžeme ještě sledovat konfirmace patronátních práv v olomoucké diecézi. 19. listopadu 1309 vydal biskup Jan VI. v Modřicích konfirmaci, ve které potvrzuje donaci patronátního práva kostela sv. Bartoloměje ve Vážanech, učiněnou Vojslavou, vdovou po Jenci z Deblina v roce 1287 ve prospěch kláštera dominikánek od sv. Kateřiny v Olomouci.²⁶⁶ Tato konfirmace se velmi podobá našim analyzovaným listinám, a to jak v případě narace a dispozičního jádra, tak i v případě dalších diplomatických formulí. Z jakého důvodu se v Olomouci objevil téměř shodný formulář konfirmací patronátních práv zatím říci nedokážu, důvod však nebude zřejmě jen náhodný, protože s podobným případem shodné formulace listin jsme se setkali již v případě konfirmací farářů.²⁶⁷

²⁶² Viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 56.

²⁶³ V jaké formě ovšem tyto listiny znát mohl posoudíme dále v textu.

²⁶⁴ RBM II, č. 1803, s. 774.

²⁶⁵ RBM II, č. 1810, s. 777.

²⁶⁶ RBM II, č. 2200, s. 956; CDM VI, č. 31, s. 24-25.

²⁶⁷ Viz předešlá kapitola o konfirmacích farářů.

4. 2. 4. Vztahy mezi jednotlivými konfirmacemi donací a zdroj jejich formulací.

Nyní se pokusíme určit vztah mezi jednotlivými skupinami konfirmací. Listiny jsme tedy kvalifikovali jako kancelářské. Shrnuli jsme základní formuláře i věcná ustanovení obou skupin konfirmačních listin a viděli jsme, že se navzájem odlišují. V obou skupinách zůstává samozřejmě důležitá formule, která se v různých obměnách, ale v zásadě obdobným způsobem v konfirmačních listinách bez výjimky objevuje, a to *auctoritate, qua fungimur, confirmamus*.²⁶⁸ Jde o ustanovení, které naznačuje, že biskup potvrzuje darování patronátu ze svého úřadu jako pražského biskupa a správce diecéze a že v podstatě drží právo ze svého úřadu tyto donace potvrzovat. Je to formule zcela obvyklá pro většinu Tobiášových konfirmací a můžeme říci, že i nezbytná.

Porovnáme-li další ustanovení prvního i druhého typu konfirmace, zjistíme několik dalších obdobných ustanovení. V první skupině listin se píše, že biskup Tobiáš potvrzuje darování patronátu *ad preces et devotam instanciam*, čili na žádost původního držitele patronátu. V listině pro templáře se tento obrat již nevyskytuje, ale dočteme se v naraci, že Marie a její syn byli *in nostra* (sc. Tobiášově) *praesentia constituti*. Čili se v průběhu konfirmačního řízení před biskupem osobně objevili, zřejmě s žádostí, což v podstatě odpovídá obratu z konfirmací do roku 1290. Stejně tomu bylo i v konfirmaci z roku 1293, kde se před biskupa dostavili oba donátoři. Na rozdíl od těchto dvou ovšem v poslední listině (H) tento obrat nevyskytuje. V této listině je donátorem patronátního práva král Václav II. Pokud porovnáme z tohoto hlediska i listiny biskupa Řehoře, které jsou ze stylistického hlediska obdobou Tobiášových konfirmací, zjistíme, že zde máme zcela shodný případ. Listina, kde jsou patrony páni, se formulace *in nostra praesentia* vyskytuje, v listině, ve které figuruje jako donátor král Václav nikoliv. Musíme si tak položit otázku proč tomu tak bylo. Měl král, jako nejvyšší autorita v zemi, jiné, řekněme privilegovanější postavení v rámci uplatňování církevní správy? Z listin by totiž mohlo vyplývat, že tam, kde „obyčejní lidé“ museli před biskupa osobně předstoupit s prosbou (a zřejmě s listinami), král tuto povinnost neměl. Tato interpretace je však jistě mylná. Z celkového obrazu církevní správy v druhé polovině 13. století, jak nám je podávají prameny, vyplývá, že biskupové (zejména Tobiáš) důkladně uplatňovali (nebo se alespoň snažili uplatňovat) svá výsadní práva v rámci duchovní správy své diecéze. A ostatně i král Václav se nebránil těmito principy (kanonické právo) řídit, nebo alespoň o tom v pramenech neslyšíme. Můžeme tak snad předpokládat, že před biskupa předstoupila králem pověřená osoba, která se však v listině není zmíněna, která interpretovala královu žádost ohledně donace patronátního práva.

Na druhou stranu se však ustanovení obou typů listin v některých ohledech liší. Jedná se zejména o závěrečné ustanovení, ve kterém biskup povoluje vydržovat při kostele vikáře. Můžeme

²⁶⁸ V některých případech v participiální formě *confirmantes*.

si tak položit otázku proč se uvedené ustanovení v konfirmaci nově objevilo. Formulář konfirmací zřejmě reagoval na skutečné poměry v zemi, kdy, jak vyplývá i z FTB, faráři nebyli přítomni na svých farách, ať již to bylo z důvodu legitimních, či z nedbalosti. Tato situace se tak zřejmě odrazila i ve formulaci nového typu biskupských konfirmací patronátních práv. Biskup Tobiáš sice potvrzuje donaci patronátního práva, ale dále ustanovuje, že z patron kostela má z výnosů kostela vydržovat i vikáře, který se tak zřejmě má starat o správu farnosti, čímž mohla být zajištěna správa i v nepřítomnosti faráře.

Konečně zbývá vyřešit otázku vztahu a závislosti konfirmačních listin a především zdroje jejich formulace. Začneme s listinami F, G a H. Jak jsme uvedli výše, tyto listiny jsou formulovány velice podobně, můžeme říci, že na základě jednoho vzoru. Shodně formulované konfirmační listiny pak vznikly i v kanceláři biskupa Řehoře, musely tedy rovněž vzniknout na základě nějakého vzoru, odpovídajícímu listinám biskupa Tobáše. Podobně jako u konfirmací farářů i zde můžeme (obecně) předpokládat, že konfirmační listiny biskupa byly poté, co byly sepsány a zpečetěny, předány příjemci a nebyly již fyzicky přítomny v kanceláři. Jako zdroj pro formulaci tedy originály konfirmačních listin sloužit zřejmě nemohly. Stejně jako u konfirmací farářů ani zde nemohla být prostředníkem formulace biskupova formulářová sbírka. V ní jsou sice obsaženy konfirmace patronátních práv, ale nikdy tak, jak jsou formulované v listinách F, G a H a pak dále u biskupa Řehoře. Jedna z variant, která se tak nabízí, je opět užití nějaké kancelářské knihy, ve které by byl uveden vzor konfirmace, na jehož základě by (po určitých úpravách) mohly konfirmační listiny vzniknout. To však platí až pro devadesátá léta. Jak jsme uvedli, ve formuláři se dochovalo několik konfirmací, které známe i z originálů. Jedná se jednak o listinu z 13. února 1257, kterou vydal ve skutečnosti biskup Mikuláš, ve formuláři je však uvedena pod jménem Tobiášovým.²⁶⁹ Ta však není pro naše zkoumání relevantní.²⁷⁰ Dále jsou ve FTB opsány i dva originály biskupa Tobiáše, které jsme uvedli pod písmeny C a E. Mohli bychom tedy uvažovat, že listina D, která nebyla ve sbírce zahrnuta, ovšem vykazuje velmi úzký vztah s listinou C, mohla být opsána z této sbírky, a zní pak přestylizováním některých částí vznikla listina E. Stejně tak ovšem nemůžeme vyloučit, že listiny byly do FTB opsány dodatečně, jak usuzuje Sáša Dušková.²⁷¹

²⁶⁹ FTB č. 146. Listina Mikuláše viz uvedená v CDB V/2, č. 121, s. 199-201. Blíže viz Dušková, S.: *Formulář*, s. 54-55

²⁷⁰ Velmi přesvědčivě zdůvodnila příčinu, proč byl ve formulářové sbírce obsažen Sáša Dušková. Viz Dušková, S.: *Formulář*, s. 54-55.

²⁷¹ Dušková, S.: *Formulář*, s. 57.

4. 3. Odpustkové listiny

Odpustkové listiny dnes tvoří jednoznačně nejpočetnější skupinu Tobiášových dochovaných listin. Je tomu tak zejména díky biskupově účasti na koncilu ve Würzburgu v březnu roku 1287, kde byla vydána řada odpustkových listin účastníků koncilu pro nejrozličnější kláštery či kostely. Celkový počet dochovaných Tobiášových indulgencí dnes zatím není znám, mnohé z nich se dochovaly i ve formě originálů v různých, převážně dnes německých archivech, a dosud nebyla provedena systematická heuristika v této oblasti. Můžeme však zřejmě hovořit o více než dvaceti indulgenčních listinách.²⁷² Vedle würzburgských indulgencí, ve kterých často biskup Tobiáš figuruje jako spoluvydavatel, známe i podobný případ spoluvydání odpustkové listiny z roku 1280, kde biskup Tobiáš udílí odpustky ve prospěch kláštera v Eisenbergu spolu s mnoha zahraničními arcibiskupy a biskupy.²⁷³

Kromě würzburgských odpustkových listin se dochovaly další čtyři indulgence vydané biskupem Tobiášem v Praze. Tři z nich byly určeny pro české příjemce a jedna pro zahraniční kostel. Vedle samotných odpustkových listin můžeme do této kategorie zařadit i konsensní přípisky na indulgencích cizích vydavatelů, které se jsou v současnosti známé tři.

4. 3. 1. Věcná ustanovení indulgenčních listin.

Chronologicky první Tobiášova odpustková listina vydaná v Praze je datována 27. říjnem 1285²⁷⁴ (A). Biskup v listině uděluje 40 dní odpustků všem, kteří ve výročí dedikace a ve svátek svaté Kateřiny navštíví kostel sv. Kateřiny v Bamberku.

Další dvě indulgenční listiny biskupa Tobiáše jsou vydány pro augustiniány eremity při kostele svatého Františka na Malé Straně v Praze. První z nich má datum 6. května 1291 a biskup v ní uděluje čtyřicetidenní odpustky všem, kteří navštíví kostel a klášter těchto augustiniánů v Praze a pomohou jim almužnami ve stanovené svátky (B)²⁷⁵. Druhá odpustková listina pro týž řád byla vydána 4. srpna 1291 v Praze (C)²⁷⁶. Tobiáš v ní uděluje všem, kteří ve stejné svátky, jako v předchozí indulgenci, navštíví oratorium augustiniánů a podají jim pomocnou ruku, opět 40 dní odpustků. Vedle těchto dvou indulgencí biskupa Tobiáše byla ve prospěch augustiniánů u sv. Tomáše vydána v rozmezí několika málo let celá řada dalších odpustkových listin od různých

²⁷² Blíže viz tabulka v úvodu práce.

²⁷³ CDB VI/1, č. 117, s. 166.

²⁷⁴ RBM II, č. 2721, s. 1189.

²⁷⁵ RBM II, č. 1541, s. 664; Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, č. 212, s. 404.

²⁷⁶ RBM II, č. 1549, s. 666; Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, č. 211, s. 403-404.

biskupů, mnohé z nich na koncilu ve Würzburgu v roce 1287²⁷⁷ Proč došla k tak mohutné emisi indulgenčních listin pro kostel sv. Tomáše vysvětlíme v souvislosti s dějinami augustiniánů při tomto kostelu. Již jsme popsali v kapitole o konfirmacích patronátních práv, jakým způsobem došlo k usazení augustiniánů ke kostelu sv. Tomáše a jakým způsobem jim bylo darováno patronátní právo tohoto kostela. Kostelík ovšem nejspíš nedostačoval potřebám konventu a tak brzy po usazení mnichů došlo k zahájení výstavby nového chrámu.²⁷⁸ A právě kvůli nové výstavbě bylo zapotřebí získat finanční prostředky, které augustiniáni obdrželi (či alespoň měli obdržet) zřejmě velkým dílem od věřících, kterým byly za jejich podporu biskupem uděleny odpustky.²⁷⁹

Poslední Tobiášova indulgenční listina byla vydána 22. dubna 1293 v Praze pro klášter ve Vyšším Brodě.²⁸⁰ Klášter byl založen Vokem z Rožmberka již v roce 1259²⁸¹, ale jeho výstavba probíhala ještě dlouho po jeho založení. Především stavba konventního kostela byl zřejmě dlouhotrvající proces, můžeme tak alespoň soudit z několika dokumentů, které zmiňují výstavbu k létům 1278, 1281 a několik z 90. let 13. století.²⁸² Jednou takovou listinou byla i indulgence biskupa Tobiáše. V ní se píše, že kostel sv. Panny Marie právě procházel nákladnou výstavbou a biskup tak uděluje všem, kteří klášteru pomohou, odpustky, a to 40 dní za těžké a rok za lehčí hříchy. Ke svým odpustkům navíc biskup potvrzuje i odpustky cizích biskupů. Jeho potvrzení se zakládalo na dvou odpustkových listinách zahraničních arcibiskupů a biskupů, kteří je udělili klášteru v dřívějších letech. Obě listiny se dochovaly ve formě originálů v archivu vyšebrodských cisterciáků. První z nich byla vydána 11. června 1292 v Salzburku a biskupové Friedrich chiemský a Heinrich lavantský udělují čtyřicetidenní odpustky všem, kteří ve stanovené svátky dojdou do kláštera a pomohou mu.²⁸³ Druhá indulgence byla pak vydána v Římě roku 1292²⁸⁴. V obou listinách se v závěru píše, že se odpustky udělují, pokud k tomu dá diecezan, čili biskup Tobiáš souhlas. K potvrzení odpustků těchto dvou listin tak došlo právě Tobiášovou vlastní odpustkovou listinou z roku 1293.

V úvodu jsme uvedli, že biskup Tobiáš, který se zúčastnil v březnu roku 1287 koncilu ve Würzburgu, tam vydal společně s dalšími biskupy a arcibiskupy řadu odpustkových listin pro různé kláštery či kostely. V průběhu této práce mi sice několik z nich bylo známo z různých starších edic,

²⁷⁷ Viz Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, čísla 203-210, s. 398-403.

²⁷⁸ Vlček, P. – Foltýn, D. – Sommer, P.: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998, s. 461-462.

²⁷⁹ Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, s. 13-14.

²⁸⁰ RBM II, č. 1608, s. 691; Pangerl, M.: *Urkundenbuch*, č. 49, s. 52-53.

²⁸¹ Viz např. Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, 2. svazek (Kláštery založené ve 13. a 14. století), Praha 2002, s. 9-11.

²⁸² Viz Vlček, P. – Foltýn, D. – Sommer, P., *Encyklopedie*, s. 462.

²⁸³ RBM II, č. 1577, s. 677; Pangerl, *Urkundenbuch*, č. 44, s. 48.

²⁸⁴ RBM II, č. 1598, s. 687; Pangerl, *Urkundenbuch*, č. 47, s. 51. Odpustky udělují biskupové (*episcopi*) Rogerius Severinensis (dnes Santa Severina v Itálii), Iohannes Mokycensis (Mocesus v Cappadicii?), Cyprianus Vovensis (Bova v Itálii), Iacobus Acrenensis (Acerno v Itálii), Salvus Racanatensis (Racanati v Itálii), Daniel Laquedoniensis (Lacedogna v Itálii), Perronus Larniensis (Larino v Itálii), Iacobus Treventini (Trivento v Itálii) Guillelmus Callensis (Cagli v Itálii), Romanus Croensis (Krujë v Albánii), Berchardus Fulginas (Foligno v Itálii). K identifikaci biskupů viz Eubel, C.: *Hierarchia catholica medii aevi*, Monasterii 1913² u příslušných lokalit.

většina z nich je ovšem v edicích uvedena pouze ve formě regestu, což mi znemožnilo provést stylistickou (a ostatně ani grafickou) analýzu. Z aparátu českého diplomatáře jsem měl k dispozici pouze dvě listiny. První byla vydána 11. března 1287 a byla určena pro klášter v Ottobeuern²⁸⁵, druhá pak 17. března 1287, ve které biskup Tobiáš společně s olomouckým biskupem Dětřichem udílí odpustky všem, kteří navštíví ve stanovené svátky klášter benediktýnek v Řezně.²⁸⁶ Jak jsme již poznamenali v kapitole o písáři, nic neukazuje na to, že by listiny vznikly diplomatickými prostředky biskupovy kanceláře, můžeme se navíc domnívat, že byly na koncilu sepsány písáři, kteří tam působili ad hoc, a ti nebyli spjati ani s vydavatelem, ani s příjemcem listiny. Protože bylo na koncilu vydáno více listin, bude je potřeba posoudit jako celek, což jsme v této práci vzhledem k uvedeným problémům učinit nemohli. Pro jejich analýzu bude potřeba nejprve získat potřebný materiál pro další studium würzburgských odpustkových listin. Stejně tak se v práci nemůžeme zabývat ani již v úvodu avizovanou odpustkovou listinou z roku 1280, protože její znění mi bylo v průběhu práce rovněž neznámé.

4. 3. 2. Diplomatická analýza indulgenčních listin

Z hlediska skladby listin jsou všechny čtyři Tobiášovy odpustkové listiny podobné. Indulgence obsahují vždy za intulací inskripci, která je poněkud specifická. Ve všech případech má formu *universis Christi fidelibus*, ve dvou listinách (D a F) doplněná o formulaci *per Pragensem civitatem et diocesim constitutis*. Tento typ inskripce se v Tobiášových písemnostech uplatnil výhradně v odpustkových listinách (pouze v jediném případě byl podobný obrat (*omnibus Christi fidelibus*) užit ve vidimusu papežské buly²⁸⁷ zde se však jedná o promulgaci) Za inskripcí je ve všech čtyřech listinách uvedena salutace, vždy ve formě *salutem in Domino sempiternam* a následně arenga. V době Tobiáše a pak v dalším období arengy poněkud ustupují do pozadí, ale v odpustkových listinách jako typicky spirituálních písemnostech arengy zůstávají. Jednotlivým arengám se budeme věnovat dále v textu. Posledním společným znakem všech listin je nepřítomnost koroborace, o které se rovněž zmíníme o pár řádků níže.

Svou formou se tedy indulgenční listiny vydané biskupem Tobiášem nijak neliší od odpustkových listin papežských pro církevní instituce v českých zemích, které tak zřejmě byly obecně jejich původním obrazem. Jejich diplomatickou analýzu provedl již Jan Hrdina, my tedy můžeme jeho poznatky rekapitulovat.²⁸⁸ Papežské indulgenční listiny získaly asi ve 40. letech 13.

²⁸⁵ RBM II, č. 2722, s. 1189.

²⁸⁶ RBM nezná, listina uložena v BayHStaA München, sg, KU Regensburg – Niedermünster 86.

²⁸⁷ Tobiášův vidimus RBM nezná, uložen v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, i. č. 81, sg. ŘKř 397; Vidimus není datován.

²⁸⁸ Hrdina, J.: *Papežské odpustkové listiny pro duchovenské instituce pražské a olomoucké diecéze (1197-1342)*, in: *Facta probant homines*, Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 205-221.

století standardizovaný formulář. Ten vycházel z kategorie litterae (cum filo serico), jejichž protokol sestával z intitulace, adresy v dativu a salutace, za nimi následuje arenga s dispozicí a závěr listin uvádí pouze dataci, pečeti ohlášeny nejsou. Odpustkové listiny biskupa Tobiáše tak jednoznačně převzaly formu papežských listů s jedinou obměnou. Pro papežské listy je typické uvádění adresy v dativu, jak jsme výše poznamenali. V listinách z našeho prostředí se ovšem tento typ adresy příliš neuplatňuje, inskripce bývá obvykle uvedena v obecné formě. Adresa, uváděná v Tobiášových odpustkových listinách je však, jak již výše uvedeno, dosti specifická a můžeme říci, že i přímo typická pro odpustkové listiny. I když se jedná o obecnou adresu, je v ní vždy upřesněn okruh příjemců – všichni věrní Kristu. Uvedený typ intitulace se uplatnil již v prvních odpustkových listinách, známých z prostředí pražské diecéze, např. v listině biskupa Mikuláše z roku 1256.²⁸⁹ I když se pak formulář indulgencí v průběhu času mění, inskripce zůstává stejná.

Konečně se ještě pozastavme u koroborace. Jak jsme uvedli, v žádné z Tobiášových listin tato formule není uvedena. Proč tomu tak bylo s jistotou říci nedokážeme, ovšem vzhledem k tomu, že papežské odpustkové listiny rovněž koroboraci neobsahují, můžeme myslím uvažovat o tom, že i nepřítomnost koroborace v našich biskupských listinách reflektuje přijetí obecného vzoru indulgencí z prostředí papežské kanceláře, či zprostředkovaně přes další odpustkové listiny zahraniční.

První dochovaná Tobiášova indulgence pochází z roku 1285 (A). Listinu psal písař T 6, který je autorem pouze jediné Tobiášovy listiny a zároveň jeho ruku již v žádné další listině v našem prostředí nenalezneme.²⁹⁰ Z hlediska stylistického má listina obvyklý odpustkový-kuriální sloh a poněkud zamlčuje osobní sloh stylizátora listiny. Přeci však nalezneme několik bodů, od kterých se můžeme odrazit pro další analýzu této listiny. Tobiášova indulgence obsahuje arengu ve *formě* *Loca sanctorum omnium pia et prompta sunt devotione a Christi fidelibus, ut, dum Dei honoramus amicos, ipsi nos amabile Deo reddant et ipsorum quodammodo vendicantes patrocinium, quod merita non obtinet apud ipsam eorum mereamur intercessionibus obtinere*. Půjdeme-li po stopě této arengy v našem prostředí do minulosti, narazíme na ni v odpustkové listině Jana III. z 29. května 1268 pro kostel kláštera v Pfortě.²⁹¹ Kromě arengy najdeme v obou listinách další shodné stylistické prvky. Za arengou je v obou případech uvedena dispozice, která je v obou případech velmi podobná, resp. má shodný počátek. Lépe uvidíme souvislost obou listin v iuxtapozici:

Jan III	Tobiáš
Cupientes igitur, ut ecclesia sancte Marie virginis gloriose monasterii de Porta congruis honoribus frequentetur, omnibus vere penitentibus et confessis, qui ad ecclesiam in die, quo dedicabitur, et in quolibet die	Cupientes igitur, ut ecclesia hospitalis sancte Katherine virginis et martiris in Bamberch a cunctis Christi fidelibus congruis honoribus frequentetur, omnibus vere penitentibus et confessis, qui ad ipsam ecclesiam in

²⁸⁹ CDB V/1, č. 96, s. 171.

²⁹⁰ Viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 74. Srov. co k písaři řečeno v kapitole 2.

²⁹¹ CDB V/2, č. 559a, s. 128-129.

anniversario ... causa devocionis accesserint, annuatim annum et XL dies de iniuncta penitencia misericorditer relaxamus provisio, quod venerabilis pater dominus Nuemburgensis episcopus hoc ratum habere et gratum.	anniversario die dedicacionis ... causa devocionis accesserint, annuatim loco eidem grata perposse suo subsidia impensuri, qui die noctuque recipit infirmes, debiles, pauperes et egentes a quibuscunque christianorum precibus venientes quadraginta dies de iniuncta ipsis penitencia misericorditer relaxamus de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum, beate Katherine ac sanctorum eius omnium meritis et intercessionibus confidentes.
---	--

Vidíme, že počáteční část dispozičního jádra obou listin je sestavena shodným způsobem a i v dalších částech nalezneme shodné stylistické prvky. Janova indulgence však podle CDB zřejmě stylisticky vychází z odpustkové listiny pro stejný klášter, kterou ve prospěch tohoto kláštera vydal papežský legát Gido 3. října 1267.²⁹² I když se v diplomatárii uvádí, že diktátor Janovy listiny byl kancelářského původu, nemůžeme tedy její původní znění jako takové za kancelářské považovat. Vedle listiny Jana III. se arenga *Loca sanctorum* vyskytuje v našem prostředí ještě v jednom případě, a to v Tobiášově formuláři v odpustkové listině pro kostel Panny Marie v Košicích u Kutné Hory.²⁹³ Znění arengy však není doslovné, některé její části jsou mírně pozměněny, i když její smysl zůstává.²⁹⁴ I další části formuláře pak odpovídají znění jak Tobiášovy, tak Janovy listiny. A konečně obdobnou arengu známe i listin zahraničních vydavatelů.²⁹⁵ Můžeme tedy závěrem konstatovat, že znění odpustkové listiny biskupa Tobiáše bylo v kanceláři známo či nějakým způsobem zprostředkováno již z kanceláře biskupa Jana III., proto nemůžeme vyloučit kancelářský původ listiny. Na druhou stranu se však jedná o zcela obecný formulář pro odpustkové listiny a tedy nemůžeme jednoznačně kancelářský původ listiny potvrdit.²⁹⁶

Další dvě indulgenční listiny biskupa Tobiáše jsou vydány pro augustiniány eremity při kostele svatého Františka na Malé Straně v Praze. Všimněme si nejprve dosavadní literatury. Co se týče Tobiášovy indulgence z 6. května 1291 (B), Rostislav Nový ji zařadil do příjemecké provenience. Nepřesně však určil příjemce listiny, za kterého označil zderazský klášter.²⁹⁷ Listina však byla vydána ve prospěch uvedených augustiniánů. I druhou listinu zařadil Nový do příjemeckého prostředí, tentokrát správně k augustiniánům při sv. Tomáši.²⁹⁸ K této listině uvádí, že je „zjevně závislá bezprostředně na listinách papežských, vyjma intulace, adresy a promulgate, které jsou s nepatrnou variantou opsány z některé kancelářské listiny Tobiášovy, jichž svatotomášští augustiniáni dostali krátce před tím celou řadu.“ Nový si následně všímá i arengy a dispozice

²⁹² *Urkundenbuch des Klosters Pforte*, Erster Halbband (1232 bis 1300), Hg. von Paul Boehme, Halle 1839, s. 211, č. 197.

²⁹³ FTB č. 17, s. 15.

²⁹⁴ Srov. Dušková, S.: *Formulář*, s. 66.

²⁹⁵ Např. v několika odpustkových listinách papežského legáta Guida pro naše kláštery z roku 1267 (CDB V/2, č. 494, s. 38; č. 496, s. 40).

²⁹⁶ Srov. Dušková, S.: *Formulář*, s. 66, která usuzuje na kancelářské vyhotovení listiny. Dušková však nezná originál, domnívá se, že listinu psal písař, kterého označila T 1.

²⁹⁷ Nový, R.: *Listiny*, s. 82-83.

²⁹⁸ *Tamtéž*, s. 83.

listiny, jejichž vliv vidí v papežských litterae. A posléze v podstatě dodává, že Tobiášova listina vznikla přímo v klášteře a pak byla biskupovi předložena ke zpečetění.²⁹⁹ Toto je velmi zajímavý postřeh, jehož důkazy v Nového práci ovšem nejsou dle mého názoru zcela relevantní. Augustiniáni skutečně před indulgencí C dostali od Tobiáše tři listiny, z nichž ovšem jednu Nový považuje za listinu pro Zderaz (odpustková listina B).³⁰⁰ Obě dřívější listiny pro augustiniány mají zcela shodně formulovaný protokol (*Thobias, Dei gratia Pragensis episcopus, universis praesentes litteras inspcturis salutem in Domino sempiternam*), který v zásadě odpovídá protokolu v odpustkové listině, není však doslovný (intitulace a salutace zůstávají shodné, ovšem inskripce se nepatrně liší³⁰¹). Na druhou stranu zcela shodný (ne jen podobný) protokol nalezneme např. v již výše analyzované Tobiášově indulgenci z roku 1285 (A), ale především v celém souboru dalších listin, které se nyní pokusíme analyzovat.

V předešlé kapitole jsme uvedli, že augustiniánům byla vydána řada odpustkových listin i jiných biskupů. Na tuto skutečnost jsme upozornili mimo jiné proto, že tak máme zajímavý srovnávací materiál pro listiny vydané biskupem Tobiášem. Většina indulgencí té doby jsou totiž psány specifickou kuriální formou, která do značné míry zamlčuje osobnost stylizátora těchto listin. Přeci však, pokud máme diplomatický materiál pro stejného příjemce a ve stejné věci, můžeme se diplomatickými metodami pokusit tento typ listin analyzovat. Bude nás předně zajímat, jestli nenalezneme v uvedených listinách nějaké výraznější shodné prvky.

Všech šest v originále dochovaných würzburgských indulgencí pro augustiniány je sepsáno jedinou rukou a současně po stylistické i věcné stránce jsou totožné. Listiny se skládají vedle úvodního protokolu z arengy, která má formu *Devotionis pietas et sacre religionis honestas exaudiri meretur*..., dispozice a datace. Žádná z odpustkových listin nemá koroboraci. Dříve, než vydal biskup Tobiáš svou listinu, máme dochovanu ještě jednu indulgenci bamberského biskupa z 8. července 1287, která byla vydána v Praze³⁰². Ta již uděluje 40 dní odpustků za těžké a rok za lehké hříchy ve stejné svátky, opět se souhlasem Tobiáše. Až na rozdíl v udělení odpustků, který se promítl i do stylizace listiny, je tato listina totožná s listinami vydanými ve Würzburgu.

Pokud nyní porovnáme dochované indulgence vydané biskupem Tobiášem s výše uvedenými listinami z Würzburgu, zjistíme, že právě druhá odpustková listina (C) je ze stylistického hlediska zcela shodná, včetně stejného znění arengy *Devotionis pietas*. I přes to, že odpustkové listiny podléhaly, jak již mnohokrát uvedeno, specifickému slohu, který měl dané zásady ve

²⁹⁹ *Tamtéž*.

³⁰⁰ Kromě indulgence C to byly listiny ze 4. ledna 1286 (RBM II, č. 1364, s. 588; Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, č. 27 a 28, s. 157-158) a z 13. srpna 1286 (RBM II, č. 1389, s. 596; Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, č. 4, s. 129).

³⁰¹ Jedná se předně o užití specifické inskripce pro arengy, kde se uplatňuje obrat *universi Christi fidelibus*, který se v ostatních typech listin neužívá. Vedle toho je oproti indulgenci ve zbylých dvou listinách změněn i termín pro listinu (*pagina x litterae*).

³⁰² Kadlec, J.: *Der Augustinerkloster*, č. 210, s. 403

strukturu i stylizaci jednotlivých částí i listin jako celku, takto závažná stylistická shoda nám dovoluje uvažovat o následující možnosti. Na würzburgském koncilu byly sepsáno několik odpustkových listin, které pak získali pražští augustiniáni a byly uloženy v jejich archivu.³⁰³ A proto, když v roce 1291 autor druhé Tobiášovy indulgence svou listinu psal, užil k jejímu sestavení odpustkové listiny, které byly v tomto archivu uloženy. Vedle shodné stylizace může k této myšlence nahrávat i fakt, že zdobené liter, především těch kterými začínající jednotlivé formule, bylo provedeno shodně s würzburgskými listinami. Jestliže tedy listina byla vydána u augustiniánů³⁰⁴, mohl i písař, který užil listiny z jejich archivu pocházet z prostředí příjemeckého (hovořit o diktátu zde nemůžeme, listina byla pouze okopírována). Pro augustiniány byla vydaná ve stejný den ještě jedna listina krakovského biskupa Pavla, opět ve stejném znění.³⁰⁵ Listinu dnes známe pouze z opisu, avšak můžeme se domnívat, že ji psal stejný písař jako indulgenci Tobiášovu. Krakovský biskup se podle několika zmínek v době vydání indulgence nacházel v Praze³⁰⁶, čehož zřejmě využili augustiniáni a nechali si udělit od odpustky i od něj.

Co se týče druhé listiny pro augustiniány (B), chronologicky starší, ta obsahuje arengu *Devotionem vestram quasi per praemia salubriter ad merita invitare*. Tuto arengu, pokud je mi známo, nalezneme v našem prostředí v odpustkové listině Jana III. pro klášter v Raitenhaslachu ze 14. března 1275³⁰⁷ a pak v obdobné formě ve formuláři biskupa Tobiáše³⁰⁸. Janova odpustková listina je podle CDB původu kancelářského, autoři dokonce uvádí, že písař a současně stylizátor této listiny (J III 6) byl autorem formuláře indulgencí. Tato listina vedle arengy obsahuje i několik dalších shodných obrátů s indulgencí Tobiášovou, ty jsou ovšem obvyklé v rámci indulgencí obecně. Sáša Dušková uvažuje, že Tobiášova indulgence je písařsky provenience příjemecké, ovšem stylisticky se hlásí ke kanceláři. Její tvrzení podporuje právě ta skutečnost, že arenga listiny byla v kanceláři biskupa Tobiáše známa jednak z listiny Janovy, jednak i z FTB.

Můžeme tedy snad uvažovat o možnosti, že písař obou listin pocházel z prostředí augustiniánů, první odpustkovou listinu biskupa Tobiáše však zřejmě napsal podle diktátu člena biskupovy kanceláře, druhou pak již opsal z odpustkových listin würzburgských, které se nalézaly v té době již augustiniánském archivu.

Poslední Tobiášova indulgence dána v Praze je datovaná 22. dubnem 1293.³⁰⁹ Listinu psal ojedinělý písař T 15, nemůže nám tudíž nic říci ke vzniku ani provenienci listiny. Jelikož se jedná o

³⁰³ Dosvědčuj to mimo jiné fakt, že všechny dochované originály odpustkových listin se dochovaly v jejich archivu, dnes uloženy v NA Praha, ŘA Praha, i. č. 4-8.

³⁰⁴ Dodejme, že listina je dána v Praze, kde augustiniáni sídlili.

³⁰⁵ Vzhledem ke shodnému znění i dne vydání listin v RBM uvedena společně s Tobiášovou indulgencí (RBM II, č. 1549, s. 666).

³⁰⁶ Viz RBM II, č. 2805, s. 1229.

³⁰⁷ CDB V/2, č. 772, s. 443-444.

³⁰⁸ FTB, č. 8, s. 6; č. 274, s. 213-214.

³⁰⁹ RBM II, č. 1608, s. 691; Pangerl, M.: *Urkundenbuch*, č. 49, s. 52-53.

odpustkovou listinu, ani stylistická stránka listiny moc nenapoví. Všechny její stylistické prvky jsou obvyklé pro odpustkové listiny, formulace potvrzující odpustky cizích biskupů v závěru listiny je pak obvyklá pro listiny vydané v biskupské kanceláři. Na rozdíl od předešlých tří indulgencí, kde jsme měli možnost provést analýzu stylu alespoň na základě arengy, zde tato možnost není. Indulgence sice arengu obsahuje, ale tu se mi již nepovedlo v jiných listinách nalézt (zní *Inter opera caritatis elemosina est, que opperit multitudinem peccatorum et divinam offensam mitigat dat gratiam in presenti et addicit gloriosam in futuro.*) Ani na základě stylu, ani grafiky listiny zatím nemůžeme říci, kde listina vznikla, můžeme se snad jen domnívat, že protože se v listině potvrzují i odpustky cizích biskupů, s čímž musel biskup souhlasit, byla listina sepsána v kanceláři. Kdo byl však její písař, resp. k jakému prostředí náležel, již říci nedovedeme. Víme, že v klášteře v té době existoval zcela jistě písař³¹⁰, který psal hned několik listin, mimo jiné byl i autorem odpustkové listiny, stejně tak máme ovšem zachovány odpustkové listiny pro klášter, které graficky vznikly u vydavatele.

Sice tedy nemůžeme s jistotou říci, kde listina vznikla, některé okolnosti nám ale napoví, jak vznikla. Po udělení svých odpustků potvrdil biskup Tobiáš před závěrem indulgence odpustky cizích biskupů, založené na dvou odpustkových listinách vydaných v předešlém roce. Písař, který listinu sepisoval poté, co napsal vlastní indulgenční listinu, vzal nejprve jednu z odpustkových listin cizích vydavatelů a opsál jejich jména a stejným způsobem pak do listiny opsál i jména vydavatelů druhé indulgence. Že tomu tak skutečně bylo můžeme říci na základě dvou skutečností. Jednak jména arcibiskupů a biskupů jsou opsány ve shodném pořadí tak, jak jsou uvedeny ve zmíněných dvou indulgencích a především jsou tyto jména, resp. místa napsány chybně. Autor odpustkové listiny zřejmě neznal uvedené biskupy, a tak podle grafiky napsal např. slovo Clyemensis, ve skutečnosti se však jednalo o chiemského biskupa (Chiemensis). Podobných chyb se pak dopustil na více místech.³¹¹

Vedle vlastních indulgenčních listin nechal biskup Tobiáš připsat konsensy na odpustkové listiny cizích biskupů. Tyto konsensy jsou u nás známy z mnohem starší doby, známe je z episkopátu biskupa Daniela, který přidává své odpustky formou konsensní formule na indulgenci kolínského arcibiskupa Saula z 8. ledna 1199.³¹² Všechny tři konsensní formule biskupa Tobiáše mají shodnou myšlenku. Biskup v nich píše, že ze svého úřadu a funkce potvrzuje odpustky vydavatelů listiny a dále připojuje odpustky své. I stylizace všech tří přípisků je shodná. Všechny počínají intitulací, která se od klasických Tobiášových listin mírně odlišuje, odkazuje totiž na výše sepsanou listinu. A tak je mezi pluralizující zájmeno Nos a jméno biskupa vloženo ve dvou případech (E a G) slovo vero, v případě listiny F pak autem, a dále v přípisku E je před devoční

³¹⁰ Dalibor Havel jej označil B1, viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 91-92.

³¹¹ Srov. edici listiny v této práci, kde na jednotlivé chyby upozorňujeme.

³¹² CDB II, č. 5, s. 3.

formuli uvedeno slovo eadem. Protože jsou přípisky velmi krátké a navíc sledují stejnou myšlenku, neobsahují v podstatě žádné vodítka, která by naznačila, kdo byl jejich autorem. Vzhledem k povaze konsenzů ovšem musíme předpokládat, že vznikly v biskupově kanceláři poté, co indulgenční listinu obdržela příslušná církevní instituce, která ji pak zřejmě biskupovi předložila k potvrzení. V odpustkových listinách cizích biskupů, kde Tobiáš přepisuje svůj souhlas, totiž vydavatelé vždy udílejí odpustky pod podmínkou, že je potvrdí příslušný diecezní, čili pražský biskup Tobiáš.

Dva ze tří přípisků psal písař, kterého jsme označili zkratkou T 20, který se dále uplatnil v kanceláři biskupa Řehoře a pak i Jana IV. Více se o písaři T 20 zmíníme v závěrečné kapitole, kde jeho působnost uvedeme v širších souvislostech. Poslední přípisek pak psala ruka z jiných listin již neznámého písaře T 19.

4. 4. Mandáty

Z celého souboru písemností, vydaných pražským biskupem Tobiášem, se do současné doby dochoval pouze jediný dokument, který bychom mohli označit jako mandát, a to vzhledem k jeho právní podstatě. Byl vydán 19. února 1285 a biskup v něm oznamuje všem svým výběřcím desátků, že poddaní břevnovského kláštera jsou od pradávna (*ab antiquo*) na základě (blíže nespecifikovaného) privilegia zproštěni placení biskupských desátků a nařizuje jim pod trestem exkomunikace, aby zrušili nálezy ve věci desátků, pokud je proti těmto lidem vynesli.³¹³ Protože se jedná o písemnost ve věci spirituální správy, řadíme ji do skupiny listin in spiritualibus. Na druhou stranu se však jedná o mandát, který je alespoň obecně pokládán za jiný typ písemnosti, než listiny jak takové.³¹⁴ Podstatné tak v této souvislosti bude posouzení formální skladby této písemnosti a stylizace jejích formulí, abychom mohli odhalit rozdíly mezi oběma typy biskupských dokumentů.

Hned při letmém pohledu na mandát nás bezpochyby zaujme samotný úvod (protokol). Ten sice začíná intitulací ve zcela běžné formě, jakou nalezneme v téměř všech biskupových listinách, ovšem Tobiášovo jméno je zde zkráceno na počáteční iniciály Th. Na intitulaci navazuje inskripce, která se od většiny ostatních Tobiášových písemností typově výrazně odlišuje. Touto adresou se pražský biskup přímo obrací na určitý okruh lidí, kterým je mandát určen. Nejedná se však o jednu konkrétní osobu, ale o celou skupinu blíže nejmenovaných lidí, proto sice nemůžeme o této inskripci hovořit jako o adrese konkrétní, která určuje jmenovitě příjemce listiny (protože navíc tito lidé příjemci nejsou, příjemcem je samozřejmě břevnovský klášter), ale nejedná se ani o adresu obecnou, která se běžně užívá v jiných typech Tobiášových písemností a má zcela obecný charakter (všem, kteří tuto listinu uvidí apod.) Stejně jako adresa i znění dispozice je stylizováno tak, že se biskup obrací a hovoří k výběřcím desátků, oslovuje je a nařizuje jim dané věci. Taková stylizace dispozice je v rámci ostatních typů Tobiášových dokumentů neobvyklá, ve svých listinách biskup hovoří o osobách, kteří v písemnostech figurují, ve třetí osobě. Další podstatné rysy skladby mandátu nalezneme v závěrečném eschatokolu. Tobiášův mandát neobsahuje koroboraci a i stylizace datace je ojedinělá – obsahuje pouze denní datum (podle římského datování) a léta pontifikátu; roční datum i jiné obvyklé časové určení (jako indikce) chybí.

Tímto jsme sice okomentovali formální znaky písemnosti, kterou jsme označili za mandát, ale protože se jedná o jedinou dochovanou písemnost tohoto typu, znějící na jméno Tobiáš, nemůžeme potvrdit ani vyvrátit, zda uvedená specifika byla typická pro biskupské mandáty. Nezbyvá nám tak nic jiného, než ověřit závěry o skladbě mandátu na stejném typu písemností jiných vydavatelů. Zaměříme se na písemnosti Tobiášova předchůdce biskupa Jana III. Pokud

³¹³ RBM II, č. 1234, s. 533.

³¹⁴ Srov. např. *Lexikon des Mittelalters*, heslo Mandat, či Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R.: *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002³, s. 213.

bychom totiž verifikovali závěry z Tobiášova mandátu na základě mandátů jeho předchůdce, můžeme dále uvažovat i o navázání Tobiášových mandátů na mandáty Janovy a mohli bychom tak hovořit o jejich ustálené, specifické formě.

Z období episkopátu biskupa Jana III. se dochovalo i několik mandátů. Ponechme zatím stranou dispoziční část mandátů, které jsou pochopitelně ovlivněny především věcně-právním ustanovením a zaměříme se na ty části, u kterých předpokládáme specifčnost mandátu jako takového. Pokud se jedná o zkrácení vydavatelova jména na úvodní iniciálu, jak jsme viděli u Tobiášova mandátu, ani v jednom z mandátů biskupa Jana se tento způsob neuplatnil.³¹⁵ Výrazné shody se však projevují již v následné inskripci. Všechny Janovy mandáty mají adresu ve stejném duchu, jako v případě mandátu Tobiáše. V jednom z jeho mandátů dokonce čteme *Dilectis in Christo filiis, decanis, plebanis et eorum vicariis et aliis omnibus rectoribus ecclesiarum nostre civitatis et dyocesis ad quos pervenit presens scriptum...*, tedy zde je inskripce formulována zcela totožně jako v mandátu biskupa Tobiáše. Ve všech Janových mandátech pak po inskripci následuje pozdravná formule, ve všech případech shodná se salutací Tobiášovou (*salutem in Domino*). Uvedená salutace je obvyklá i pro další typy biskupských písemností, ovšem pokud srovnáme protokoly všech uvedených mandátů, dojdeme k závěru, že mají naprosto totožnou skladbu – intitulace – konkrétní (či „konkretizující“) adresa – salutace. Eschatokol všech dochovaných mandátů je rovněž formován shodným způsobem. Ani jeden z mandátů neobsahuje koroboraci a i datum je vyvedeno stejnou, jednodušší (mandátovou) formou.

Pokud porovnáme vlastní dispoziční část mandátů, pochopitelně v nich žádné výraznější stylistické shody nenalezneme, což je však dáno zejména tím, že každý z těchto dokumentů se týká jiné věci. Jediným shodným prvkem v mandátech je tak uvádění sankce. Ta je v Tobiášově listině formulována *...alioquin indignacionem nostram et prefatam excomunicacionis penam quilibet vestrum, qui mandatis nostris non obediverit in hac parte ipso facto se noverit incursum et nichilominus sentencias ipsas per nos relaxatas esse sciatis, si hac vestra exegerit contumacia testimonio huius scripti*. Podobně formulovanou sankci pak nalezneme i v Janových mandátech.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že všechny dochované mandáty z období biskupů Tobiáše i Jana III. mají pevnou skladbu, alespoň co se týče úvodních a závěrečných formulí. Můžeme tedy konstatovat, že znaky, které jsme uvedli při analýze jediného dochovaného mandátu biskupa Tobiáše jsou typické pro biskupské mandáty tohoto období jako takové. Při srovnání s jinými typy biskupských písemností tak dojdeme k závěru, že mandáty byly v té době skutečně jiným typem dokumentů, které měly svou typickou stavbu.

Protože jsme tedy definovali mandáty jako odlišný typ písemnosti, než častěji užívané

³¹⁵ Pokud ovšem projdeme např. mandáty olomouckého biskupa Bruna, nalezneme v nich shodně zkrácené jméno vydavatele. Viz CDB V/2, č. 594, s. 185.

listiny a ukázali zřejmou návaznost Tobiášova mandátu na mandáty jeho předchůdce Jana III., můžeme vyslovit domněnku o kancelářském původu mandátu. Většina Janových mandátů totiž vznikla prokazatelně v jeho kanceláři, jsou sepsány rukou písaře J III 6, který byl pravděpodobně i stylizátor svých písemností. Pouze v případě jediného mandátu není v diplomatáři uveden kancelářský původ, je to však dáno formou dochování – opis. Protože však se nijak neliší od zbylých mandátů, můžeme myslím celkem jistě předpokládat, že i tento mandát vznikl v kanceláři. Co se konečně týče mandátu Tobiášova, nezbyvá nám tak než uznat závěr Rostislava Nového, že i tento mandát je původu kancelářského, nehledě na jeho zřejmý omyl v identifikaci písařských rukou. Vedle uvedených skutečností může na kancelářský původu mandátu poukazovat i fakt, jak upozornil Nový, že trest exkomunikace, kterým biskup v mandátu hrozí, může vznášet pouze biskup v rozsahu své diecéze.³¹⁶

Tobiášův mandát je ovšem psán rukou písaře T 5, kterého známe v našem prostředí pouze z uvedené písemnosti. Písařsky tedy mandát zařadit nelze. Co se týče stylizace, výše jsme již poukázali na návaznost a podobnost Tobiášova mandátu s mandáty, které byly psány v Janově kanceláři. Pokusili jsme se analyzovat jednotlivé formule, jednu z nich jsme však ještě blíže nevyložili, a to promulgaci. Ta je v mandátu velmi krátká a má znění *scire debetis*. Tuto promulgaci v mandátech ani listinách biskupa Jana nenalezneme, známe ji však z Tobiášovy konfirmace z roku 1284³¹⁷, která je jednoznačně kancelářská, psal jí písař T 4, shodný s Janovým J III 6. Vzhledem k tomu, co jsme uvedli výše, můžeme tedy i na základě stylistického rozboru potvrdit, že Tobiášův mandát je z hlediska diktátu kancelářského původu, můžeme vyslovit i domněnku, že jej mohl diktovat uvedený T 4/J III 6, který byl jednak autorem mandátů v kanceláři Jana III. a současně jsme v Tobiášově mandátu našli shodné stylistické prvky, které používal ve svých listinách.

Nyní nám zbývá vysledovat původ mandátů jako takových. Již Rostislav Nový přišel s domněnkou, že mandáty vychází z papežských litterae cum filo canapis.³¹⁸ Na rozdíl od litterae cum filo serico je tento typ papežských listů je zpravidla psán zběžnějším písmem a i jejich stylizace je mnohem jednodušší a méně slavnostní. A právě v litterae cum filo canapis můžeme z formálního hlediska nalézt řadu analogií s biskupskými mandáty. Tobiášův mandát je psán velmi zběžným písmem, můžeme říci až kurzívním, v listinách se stále ještě v té době uplatňuje diplomatická polokurzíva. Stejně jako litterae cum filo canapis ani mandáty nemají arengu, čímž tyto písemnosti působí i v rámci stylizace méně slavnostně. Stejně tak i úvodní protokol je sestavován analogicky k uvedeným papežským listům: intitulace, inskripce a salutace. Vedle vnitřní skladby nalezneme analogie i ve vnějších znacích písemností. Buly na papežských litterae cum filo canapis jsou přivěšeny na konopných nitích, vedle slavnostnějších litterae cum filo serico, které jsou věšeny na

³¹⁶ Nový, R.: *Listiny*, s. 67

³¹⁷ RBM II, č. 1331, s. 575.

³¹⁸ Nový, R.: *Listiny*, s. 136.

šňůrách hedvábných. Již jsme uvedli v kapitole o pečetích, že Tobiášův mandát byl zpečetěn jeho pečeti, přivěšenou na pergamenovém proužku. Prostudujeme-li mandáty biskupa Jana, dojdeme pak ke stejnému výsledku: na rozdíl od ostatních typů Janových písemností, pečetěných veskrze ne hedvábných nitích, jsou mandáty přivěšeny (či zavěšeny) na pergamenových prouzcích. Může se tak sice jednat o náhodu, ale i tak je zajímavé, že méně slavnostní mandáty jsou, stejně jako papežské litterae cum filo canapis, pečetěny méně honosně.

Závěrem tedy můžeme říci, že Tobiášův mandát navázal svou formou i stylem na mandáty, které byly psány v kanceláři biskupa Jana III., byl sepsán zřejmě v biskupské kanceláři, nejspíš na základě diktátu T 4. Formálně pak vycházejí z papežských litterae cum filo canapis.

4. 5. Vidmusy

Z doby Tobiášova episkopátu se dochovalo celkem pět vidimusů. Biskup ve třech případech vidimuje papežské písemnosti, ve dvou případech listiny krále Václava II., všechny byly pak určeny pro církevní instituce v českých zemích.

V listině A ze 4. ledna 1286 Tobiáš vidimuje dva mandáty papeže Klimenta IV. ve prospěch augustiniánů eremitů.³¹⁹ První papežův mandát z 30. ledna 1268 nařizuje všem arcibiskupům, biskupům a dalším církevním hodnostářům *in Alemania*, aby povolili augustiniánům eremitům obecně svobodně pobývat ve městech, na hradech a ve vesnicích.³²⁰ Druhý mandát papeže Klimenta byl pak vydán 14. dubna stejného roku.³²¹ Z datování mandátů a Tobiášova vidimusu je patrné, že papežské mandáty byly biskupem vidimovány bezmála o dvacet let později po jejich vydání papežem. Tento fakt můžeme jednoduše zdůvodnit – jak jsme již viděli, augustiniáni se usadili v Praze až roku 1285 a tak si zřejmě nechali biskupem vzápětí potvrdit privilegia, které papež udělil augustiniánům obecně v dřívějších letech.

Chronologicky druhý dochovaný vidimus biskupa Tobiáše byl vydán 18. prosince 1287 (B).³²² Biskup v něm vidimuje listinu krále Václava II. pro zderazský klášter a jeho filiální dům ve Světcí z 2. prosince téhož roku³²³. Ve své listině bere Václav II. klášter i filiální dům pod svou zvláštní ochranu (*protectio specialis*) a vyjímá je z iurisdikce krajských úřadů, rovněž ze služeb a poplatků a podřizuje je pouze svému soudu a sobě. Současně Václav zakazuje klášteru jakýmkoliv způsobem nakládat se svým majetkem bez jeho souhlasu.

30. května 1294 vidimuje biskup Tobiáš listinu papeže Alexandra IV. z 24. října 1256.³²⁴ (C) V této listině papež potvrzuje urovnání sporu mezi olomouckým biskupem Brunem a klášterem v Břevnově ohledně desátků a spirituální správy kláštera v Rajhradě.

Zbýlé dva vidimusy se dochovaly bez datační formule, není tak možné určit jejich datum vydání. U jedné z těchto listin můžeme podle inzerované listiny určit alespoň terminus a quo. Jde o Tobiášův vidimus listiny krále Václava II., která byla vydána 8. září 1288.³²⁵ Václav II. v ní potvrzuje nadání kláštera křížovníků při sv. Duchu v Klatovech klatovským měšťanem Konrádem a osvobozuje jej od berně. Tato listina se dochovala v originále, psal ji mistr Šimon, v DPM formuli je uveden mistr Velislav. Biskup Tobiáš pak královu listinu vidimuje a listina tak musela být sepsána někdy mezi 8. zářím 1288 (Václavova listina) a 1. březnem 1296 (smrt Tobiáše). V případě

³¹⁹ RBM II, č. 1364, s. 588; Kadlec, *Das Augustinerkloster*, č. 27, s.

³²⁰ CDB V/3, č. 1414, s. 277.

³²¹ CDB V/3, č. 1415, s. 278.

³²² RBM II, č. 1425, s. 615.

³²³ RBM II, č. 1422, s. 614.

³²⁴ RBM II, č. 1647, s. 706, CDM V, č. 7. s. 6; Listina Alexandra IV. CDB V/1, č. 91.

³²⁵ Listina nemá edici, dnes uložena v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, i. č. 97, sg. ŘKř 397.

druhého nedatovaného vidimusu již nemůžeme určit přesnější datum vůbec. Vidimus vydal biskup Tobiáš ve prospěch křížovníků s červenou hvězdou v Praze, vidimuje v ní ochranné privilegium papeže Řehoře IX. ze 14. dubna roku 1273.³²⁶

4. 5. 1. Diplomatický rozbor vidimusu biskupa Tobiáše

Vidimusy mají ze stylistického hlediska velmi ustálenou formu. Obsahují vedle úvodního protokolu (který sestává vždy z intitulace, ale další části se mohou již měnit) vždy promulgaci, za kterou následuje pasáž oznamující, že biskup viděl či četl listinu, která byla následně opsána slovo od slova do listiny, a že tato listina obsahuje správnou a pravou pečeť. Biskup tímto prohlašuje, že jím vidimovaná (a tím ověřená listina) byla pravá. Vzhledem k tomu, že z věcného hlediska je uvedená pasáž vždy stejná – prohlášení o pravosti vidimované listiny - i výrazové prostředky této pasáže jsou velmi podobné, nacházíme v nich řadu shodných stylistických prvků, což velmi znesnadňuje identifikaci individuálního stylu skladatele listiny. Přesto se však na následujících řádcích pokusíme Tobiášovy vidimusy charakterizovat a pokud možno je i blíže zařadit.

Listina A z roku 1286 je určena augustiniánům při sv. Tomáši. Úvodní část vidimusu, tedy intitulace, inskripce a salutace je uvedena ve zcela shodné formě i v další listině pro augustiniány z roku 1286.³²⁷ Co se týče dalších listin pro augustiniány, zaujmou nás zejména dva vidimusy papežských listin, jeden byl vydán biskupem Janem III. 2. dubna 1278³²⁸ a druhý biskupem Řehořem v 27. listopadu 1299³²⁹. Všechny tři listiny jsou ze stylistického hlediska velice podobné. Pokud bychom nepřihlíдели k jiným okolnostem, mohli bychom vyhotovení těchto vidimusu považovat na základě uvedené textové shody za příjemecké. Protože však Janova listina byla vydána v roce 1278 a augustiniáni se usadili v Praze až roku 1285, je příjemecké vyhotovení vidimusu biskupa Jana zcela vyloučeno. Pokud projdeme stylistickou stránku vidimusu biskupa Tobiáše, nalezneme v něm řadu výrazů, které se v jeho kanceláři užívaly. Zejména koroborace je v listině užita ve formě, kterou známe z biskupových listin, např. z listiny z roku 1284, kterou psal Tobiášův písař T 4. V ní je i zcela shodně formulována inskripce. Některé formulace Tobiášova vidimusu tedy ukazují, že listina mohla být sestavena v kanceláři biskupa Tobiáše. A protože jsme ukázali, že formulace Janova vidimusu pro týž klášter nemohla vycházet z prostředí augustiniánů v Praze, nebrání nám již nic ke konstatování, že vidimus mohl být sepsán v kanceláři biskupa Tobiáše, možná i jeho písařem T 4. Ten, jak jsme již uvedli, působil i v kanceláři biskupa Jana, a tak není vyloučeno, že i jeho vidimus mohl psát on. Poněkud zarážející však zůstává fakt, že všechny

³²⁶ Listina nemá edici, uložena v NA Praha, Řád křížovníků s červenou hvězdou, i. č. 81, sg. ŘKř 55c. Vidimovaná listina papeže Řehoře viz CDB III/1, č. 160.

³²⁷ RBM II, č. 1389, s. 596; Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster*, č. 4, s. 129.

³²⁸ CDB V/2, č. 867, s. 588.

³²⁹ RBM II, č. 1850, s. 795.

tři listiny jsou formulovány velmi podobně i přes to, že jsou vydány v rozmezí více než dvaceti let. Rostislav Nový se pokusil určit vztah mezi vidimusem biskupa Tobiáše a biskupa Řehoře. Má za to, že Řehořův vidimus vznikl v klášteře opsáním vidimusu Tobiáše, který tam byl zřejmě uložen.³³⁰ Jeho teorii podporuje skutečnost, že obě listiny jsou ve všech formulacích *naprosto* shodné. O podobném modelu bychom tedy mohli uvažovat i v případě vidimusu Tobiášova a Janova. Uvedli jsme však, že stylizace většiny formulí odpovídají stylu, který ve své listině z roku 1284 užil biskupův písař T 4. Rovněž musíme dále konstatovat, že i když jsou vidimusy biskupa Jana i Tobiáše velmi podobné, stoprocentní shodu v nich (jako u Tobiášova a Řehořova vidimusu) nenajdeme. Tam, kde jsme tedy mohli hovořit jednoznačně o opsání listiny, zde již to tvrdit nemůžeme. Stylizaci Tobiášovy listiny tak zřejmě budeme muset připsat písaři T 4, který tak mohl psát obě listiny a je tak na nich patrný i jeho styl.

V pořadí druhý známý Tobiášův vidimus byl vydán 18. prosince 1287³³¹ pro křížovníky – strážce božího hrobu na Zderaze. Listinu psal neznámý písař, kterého zachytíme pouze v této jediné listině. Na základě grafické stránky tedy nemůžeme rozhodnout, kde vidimus vznikl. Ani stylistická stránka listiny mnoho k určení provenience nenapoví. Formulace úvodu vidimusu je sice obvyklá pro Tobiášovy listiny, ale až příliš obecná. Na Tobiášovu kancelář je pak poměrně netypicky zformulována koroborace, podle které bychom mohli usoudit, že listina v kanceláři nevznikla. Se stejným závěrem přišel i Rostislav Nový, který píše, že obrat *presens scriptum dedimus*, uvedený v koroboraci, naznačuje přijímecké vyhotovení vidimusu.³³²

V roce 1294 vydal biskup Tobiáš vidimus C pro břevnovský klášter. Ten je psán rukou písaře T 18. V kapitole o písařích jsme uvedli, že písmo na listině je poněkud netypické pro Tobiášovy listiny, protože se v něm do jisté míry odráží kuriální styl. Rostislav Nový na základě domněnky, že kuriální minuskule se udržela v břevnovském klášteře až do přelomu 13. a 14. století usuzuje, že alespoň graficky listina vznikla právě v tomto klášteře. Otázku, do jaké míry má Nový pravdu ohledně uplatnění kuriální minuskuly v listinách břevnovských necháme povolanějším.³³³ Ať měl již Nový pravdu, či nikoliv, můžeme myslím říci s jistotou, že písmo v listině je pro Tobiášovu kancelář velmi netypické, i když se v ní uplatnilo mnoho písařských rukou a můžeme říci, že i stylů. Poměrně netypické je i přivěšení obou pečeti (Tobiášovy i kapitulní), které jsou upevněny na pergamenových prouzcích. Jak jsme již uvedli v kapitole o pečetích, Tobiášovy pečeti jsou nejčastěji přivěšeny na hedvábných nitích, pouze v případě mandátu je pečeť přivěšena na

³³⁰ Nový, R.: *Listiny*, s. 94.

³³¹ RBM II, č. 1425, s. 615.

³³² Nový, R.: *Listiny*, s. 82.

³³³ Uveďme alespoň, že v břevnovských listinách se na přelomu 13. a 14. století uplatnil písař, kterého Dalibor Havel označil siglou B 1, v jehož písmu žádné náznaky na kuriální styl nejsou patrné. Viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 91–92.

pergamenovém proužku.³³⁴ Diktát listiny nám o její provenienci nic moc neřekne. Opět se zde setkáme s řadou obrátů, které jsou známé i z jiných listin biskupa Tobiáše, jsou však natolik obvyklé pro naše listiny v té době, že není možné s jistotou rozhodnout, jestli listina vznikla v Tobiášově kanceláři, nebo u příjemce.

Vidimus D byl sepsán písařem T 22, který je znám z ještě jednoho vidimusu téže listiny. Vzhledem k těmto okolnostem můžeme předpokládat, že písař, který psal obě listiny, byl příjemeckého původu. Pokud srovnáme oba vidimusy z hlediska stylistického, zjistíme, že jsou navzájem odlišné. Vidimus biskupa Tobiáše svou formou i formulacemi odpovídá ostatním vidimům, které biskup vydal. Naproti tomu druhý vidimus je poněkud neobvyklý: začíná vidimovanou listinou a až poté je doplněno prohlášení, že vydavatelé vidimusu viděli neporušenou listinu krále Václava a poté je v listině uvedena koroborace. Datace, stejně jako v Tobiášově listině chybí. Z tohoto důvodu se můžeme domnívat, že tento vidimus ani diktátem nespadá do Tobiášovy kanceláře a byl sepsán u příjemce. Tobiášovu listinu není pak možno ze stylistického hlediska příliš posoudit. Ve vidimusu jsou sice všechny formulace uvedené v obvyklé formě pro kancelářské listiny biskupa Tobiáše, ale vzhledem k tomu, že druhý vidimus byl zřejmě vydán u příjemce, i tento bychom mohli do příjemeckého prostředí zařadit.

Poslední Tobiášův vidimus pro křížovníky s červenou hvězdou v Praze (E) byl napsán rukou písaře T 23, kterého známe pouze z této listiny. Formulace úvodní a závěrečné části vidimusu je natolik obecná, že nemůžeme s jistotou říci, kde vznikl. Snad jen z důvodu, že se v koroboraci objevuje obrat *presens scriptum nostri sigilli iussimus roborari*, který z kancelářských listin biskupa Tobiáše neznáme, bychom mohli vidimus přisoudit svým vznikem k příjemci, tedy ke křížovníkům.

³³⁴ Přivěšení pečeti na indulgenčních listinách není v tomto případě relevantní – dvě ze tří případů pečetění na pergamenových proužcích bylo na odpustkových listinách, vydaných ve Würzburgu, které nemají žádnou souvislost s listinami v našem prostředí (tedy pokud nebereme v potaz jejich věcnou stánku a to, že se jedná o odpustkové listiny). Poslední případ uvedeného způsobu upevnění pečeti je znám z listiny krakovského biskupa Jana, kde Tobiáš nechává připsat svůj konsenzus. V tomto případě je však zavěšení pečeti na pergamenovém proužku důsledek toho, že i Janova pečeť byla tímto způsobem zavěšena. Pokud srovnáme ostatní odpustkové listiny s konsenzem Tobiáše, zjistíme, že byly pečeti na hedvábných nitích a tak i Tobiášova pečeť visí na nich.

4. 6. Nezařazené listiny in spiritualibus

V této kapitole se pokusíme analyzovat zbylé písemnosti spadající do kategorie listin in spiritualibus, které vzhledem k jejich specifičnosti nemůžeme zařadit do žádné z předešlých kategorií a jsou tak svým způsobem jedinečné. Z celého souboru dochovaných Tobiášových listin in spiritualibus se jedná se o pouhé čtyři kusy.

První z nich byla vydána 12. března 1288.³³⁵ Listina se do současné doby dochovala pouze jako opis v Liber civitatis Cladrubensis, a to ve dvou shodných zápisech, z nichž jeden má datum 12. a druhý 13. března 1288. Vedle zmíněné městské knihy tuto listinu nalezneme zapsanou i ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše.³³⁶ V listině čteme, že biskup Tobiáš povoluje kladrubskému klášteru obsazovat svými spolubratry faru v Touškově, kde klášter držel patronátní právo a brát z ní užitek, dokud nepominou těžké časy, které v té době klášter postihly. Touškov v té době byla trhovářská ves kláštera, kterou klášter získal podle konfirmační listiny krále Václava I. ze 17. prosince 1239³³⁷ od králova rytíře Drslava.³³⁸

Ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše se dochovaly celkem tři formuláře, které se podle J. B. Nováka vztahují ke kladrubskému klášteru, resp. ke shodné věci – v prvním formuláři³³⁹ (A) biskup Tobiáš dovoluje osazovat faru bratry téhož kláštera, druhou listinu (B) jsme již popsali a konečně ve třetím formuláři³⁴⁰ (C) biskup dovoluje zřídit při kostele obydlí s libovolným počtem mnichů. V žádném z formulářů není (kromě kláštera) uveden jediný konkrétní údaj o lokalitách či jménech, ale vzhledem k tomu, že se dochoval i jeden z formulářů ve formě opisu, J. B. Novákovi se podařilo identifikovat jména i datum formuláře B a z něj pak vycházel i u identifikace dalších dvou formulářů. Ve formuláři C je uvedeno jméno kláštera a i jméno opata je zkráceno na R (=Racek), identifikace jmen je tedy jednoznačná. V prvním formuláři (A) jsou ovšem veškerá místní i vlastní jména vynechána, ale vzhledem k tomu, že formulář z věcného hlediska odpovídá dvěma uvedeným B a C a současně se dochoval vedle nich, Novák usoudil, že s B a C souvisí a doplnil příslušná jména. Je to však pouze předpoklad. Vedle uvedených tří formulářů se ve FTB dochovala i další dvoučlenná skupina, ve které biskup Tobiáš povoluje klášteru usadit při faře mnichy, tentokrát z cisterciáckého kláštera v Mnichově Hradišti.³⁴¹ Celá tato skupina formulářů je poněkud nápadná a může působit rozpaky. Vzhledem k tomu, že se ovšem dochoval opis listiny,

³³⁵ RBM II, č. 1438, s. 619.

³³⁶ FTB č. 140, s. 110-111.

³³⁷ CDB III/2, č. 219, s. 289-295

³³⁸ Blíže k této listině viz Šimák, J. V.: *ČD I/5*, s. 589, který přejímá starší Emlerův názor, že listina je falzum. Sáša Dušková však se ve své práci domnívá, že se o falzum nejedná. Dušková, S.: *Listiny Kladrubské* (Studie k českému diplomatáři), in: SPFFBU 2, 1953, s. 285 nn.

³³⁹ FTB č. 139, s. 109-110.

³⁴⁰ FTB č. 141, s. 111.

³⁴¹ FTB č. 142, s. 112 a č. 143, s. 113.

kteřá byla uvedena i ve formuláři, můžeme prohlásit, že formulář B je autentický a skutečně byl vydán jako listina. Jestli však byly ve skutečnosti vydány všechny další formuláře jako skutečné listiny řici s jistotou nemůžeme. Formulář C obsahuje jiný právní čin, navíc odpovídá kancelářským zvyklostem – obsahuje v kanceláři obvyklou arengu *Incumbit nobis...* a ani další části formuláře se nijak neodlišují od kancelářským zvyklostem v té době. Poněkud nepravděpodobný je však formulář A. Ten je vydán v naprosto shodné věci jako listina B, jeho formulace je však jiná. Liší se mimo jiné i v úvodním protokolu, kde je oproti listině B uvedena obecná adresa. Novák tak soudí, že oba formuláře byly skutečně vydané listiny, z nichž jedna se obrací k veřejnosti, druhá pak hovoří přímo k opatovi. Inskripce v listinách je však většinou poněkud formální obrat, skutečný příjemce listiny vyplyne až z dispozičního jádra. Oba formuláře jsou tak vydány ve stejné věci pro stejného příjemce, proto není Novákův argument zcela přesvědčivý. Není tedy podle mého názoru důvod se domnívat, že by biskup vydal dvě listiny ve zcela shodné záležitosti, z nichž jednou se obrací k veřejnosti a druhou přímo k opatu. Alespoň tedy ne ve stejný den, jak se domnívá Novák.

Samotná listina je svou skladbou poněkud neobvyklá. V úvodu sice obsahuje intitulaci, inskripci a salutaci, avšak v ne zcela obvyklé formě. Adresa je totiž konkrétní, což je v rámci Tobiášových listin neobvyklé, stejně tak i salutace *salutem et sinceram in Domino caritatem* není v Tobiášových listinách příliš užívaná.³⁴² Naproti tomu koroborace je formulována v obvyklém znění v rámci biskupské kanceláře. Otázka tedy je, zda tuto listinu můžeme považovat za kancelářskou – její obsah totiž spadá do kompetence biskupa a myslím, že z tohoto hlediska je spíše možné uvažovat o kancelářském vyhotovení listiny. Pokud tedy uvažujeme z uvedeného hlediska o kancelářském vyhotovení, musíme nutně vysvětlit zdánlivě neobvyklou formulaci protokolu.³⁴³ Obecně se s konkrétní inskripcí setkáváme v biskupských listinách minimálně. V listinách³⁴⁴ Tobiášova předchůdce Jana III., které psal jeho kancelářský písař J III 6, je užitá pouze ve čtyřech případech.³⁴⁵ V jednom z nich, v listině z 31. prosince 1266 pro břevnovský klášter³⁴⁶, nalezneme vedle obdobně formulované adresy i salutaci ve zcela shodné formě. Janova listina je bez pochyb kancelářského původu, zřejmě ji i diktoval biskupův notář.³⁴⁷ Konkrétní adresy se tedy v biskupských listinách užívaly sice málo, ale přece. A vzhledem k tomu, že i salutaci a koroboraci Tobiášovy listin známe z prokazatelně kancelářsky vyhotovených listin, můžeme se domnívat, že Tobiášova listina v kanceláři vznikla. Rostislav Nový pak dokazuje kancelářské vyhotovení listiny

³⁴² Známe ji již jen z jedné Tobiášovy listiny z 29. prosince 1292 (RBM II, č. 1597, s. 294-295). Ve všech ostatních případech je salutace užitá ve formě *salutem in Domino (sempiternum)*.

³⁴³ Píši zdánlivě, protože srovnávací materiál určuje dochovanost listin. Musíme však počítat s tím, že se mnoho listin již nedochovalo, a tak to, co považujeme za neobvyklé na základě jediné dochované listiny neobvyklým být ve skutečnosti nemuselo..

³⁴⁴ Ne mandátech, v nich je konkrétní adresa užívána pravidelně, viz kapitola 4. 4.

³⁴⁵ CDB V/1, č. 484, s. 717-718 a CDB V/2, č. 498, s. 42; č. 629, s. 236; č. 775, s. 447-448.

³⁴⁶ CDB V/1, č. 484, s. 717-718

³⁴⁷ V DPM formulí uveden biskupův notář Petr.

na základě další stylové analýzy. Píše, že listina má poněkud mandátový ráz³⁴⁸, a my dodejme, že tento ráz je podepřen i v listině uvedenou sankcí, která je pro mandáty obvyklá.³⁴⁹

Vzhledem k povaze listiny můžeme tedy usuzovat, že byla sepsána na základě žádosti kladrubského opata a to v biskupově kanceláři. Kdo listinu psal pochopitelně říci nedokážeme³⁵⁰, její diktát pak odpovídá v některých aspektech formulacím, které užíval v kanceláři biskupa Jana III. jeho písař J III 6. Listinu tedy budeme považovat za kancelářskou a rovněž zde můžeme konstatovat vliv písaře J III 6, čili T 4 na styl listiny.

Další Tobiášova listina z 16. listopadu 1291³⁵¹ názorně ukazuje způsob (podle Jindřicha Šebánka až drastického³⁵²) hospodaření cisterciáckého řádu v té době.³⁵³ 20. března téhož roku získal klášter ve Vyšším Brodě od biskupa Tobiáše potvrzení donace patronátního práva kostela v Boršově a celé vsi, kterou klášteru daroval Albert ze Stropnice.³⁵⁴ Klášter však zamýšlel z kostela zřídit grangia a tak se zřejmě obrátil na pražského biskupa s žádostí o souhlas se zamýšleným plánem. Tobiáš jim pak vyhověl a podřizuje farníky, kteří původně náleželi k boršovskému kostelu, nově k farnímu kostelu v Kamenném Újezdu, nařizuje, aby tito lidé přijímali kostelní svátosti při tomto kostele a dále se mají zodpovídat farářům, který v současnosti je a v budoucnu bude působit v řečeném kostele.

Listina jako taková je dílem písaře T 12, kterého známe ještě z jedné Tobiášovy listiny z 20. prosince 1291³⁵⁵. Tyto listiny nespojuje nic než osoba vydavatele listiny, tedy pražského biskupa a z tohoto hlediska tak můžeme listinu klasifikovat graficky jako kancelářskou, stejně jako písaře, který tuto listinu psal. Co se týče diktátu, listina je svým obsahem jedinečná a tak se musíme omezit především na analýzu úvodu, resp. závěru listiny. Pokud srovnáme obě listiny psané písařem T 12, zjistíme, že jsou v úvodu i závěru velmi podobné. Analyzovaná listina obsahuje intitolaci a promulgaci ve znění *Nos Thobias, Dei gratia Pragensis episcopus, notum esse volumus omnibus presentes litteras inspecturis*, v listině z roku 1291 má pak protokol shodné znění až na slovo *omnibus*, které je zde změněno na *universis*. Koroborace je pak v obou listinách zcela shodná, ale stejné znění nalezneme i v dalších Tobiášových listinách. Vzhledem k tomu, že uvedené formulace nalezneme i v řadě dalších Tobiášových listin, nemůžeme říci, zda byl písař obou listin zároveň jejich stylizátor. Navíc listina z roku 1291 je obsahově konfirmace faráře, která má již velice ustálený formulář, a jak jsme uvedli v příslušné kapitole, je možné, že konfirmace vznikaly na základě nějakého formuláře uvedeného v (zatím poněkud hypotetické) kancelářské knize, či na

³⁴⁸ Nový, R.: *Listiny*, s. 78-79.

³⁴⁹ Srov. v této práci kapitulu 4. 4.

³⁵⁰ Nový, R.: *Listiny*, s. 79 ji připisuje svému notáři T 11.

³⁵¹ RBM II, č. 1520, s. 654-655; Pangerl, M.: *Urkundenbuch*, č. 39, s. 44.

³⁵² Šebánek, J.: *Listiny přímětické*, s. 85.

³⁵³ Blíže např. Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu*, s. 45-46.

³⁵⁴ Pro bližší informace ohledně donace viz kapitola 4. 2.

³⁵⁵ RBM II, č. 1558, s. 669.

základě konceptů. Můžeme tedy pouze říci, že listina byla napsána v kanceláři, její diktát je zcela jistě rovněž kancelářský.

A konečně poslední Tobiášova listina in spiritualibus byla vydána 16. září 1295.³⁵⁶ V této listině biskup podřizuje kostel v Krtech³⁵⁷, který byl s jeho souhlasem vystaven uvnitř hranic farního kostela v Blatnu, tomuto kostelu a současně mu podřizuje i všechna farní práva i farníky tak, že kostel v Krtech má být kostelem filiálním. První písemná zmínka o vsi Blatnu pochází z listiny krále Václava I. z 6. dubna 1253, ve které uděluje a potvrzuje řadu statků křížovníkům s červenou hvězdou. Mezi darovanými statky se uvádí i ves Blatno, o které z listiny víme, že původně náležela Kojatovi Hrabišicovi, ale po jeho smrti připadlo na krále Václava. Ten ji pak daruje na žádost své sestry Anežky křížovníkům.³⁵⁸

Listinu psal písař T 21, kterého jsme v kapitole o písařích označili za kancelářského, a to na základě druhé jím psané listiny, ve které figuruje biskup Tobiáš jako příjemce.³⁵⁹ Graficky tedy spadá vyhotovení listiny do kanceláře biskupa. Podstatně složitější bude však posoudit, kdo listinu diktoval. Pokud porovnáme obě dochované listiny písaře T 21, nenajdeme v nich příliš společných znaků. Ani protokol, ani eschatokol není formulován tak, abychom mohli říci, že písař obou listin se podílel i na jejich diktátu. Formulace se jednak navzájem liší, jednak zejména v Tobiášově listině jsou užity obraty, které se obecně v jeho listinách užívaly. Listina obsahuje shodnou promulgaci jako zcela jistě kancelářská listina na ustanovení kaplana Štěpána farářem v Lysé a i koroborace se shoduje s dalšími Tobiášovými listinami.

Můžeme tedy sice shrnout, že listina byla sepsána v kanceláři, ale vzhledem ke zcela obvyklé formulaci většiny diplomatických formulí nemůžeme s jistotou tvrdit, kdo listinu diktoval. Již několikrát jsme nadhodili možnost existence kancelářské knihy, ze které by pak autor mohl čerpat při sestavování listin, proto bude v té době již velmi nesnadné zhodnotit, jestli na základě podobných formulací některých typických obrátů můžeme hovořit o individuálním slohu jedné osobnosti, či tento sloh zprostředkovává možná kancelářská kniha.

³⁵⁶ RBM II, č. 2750, s. 1201.

³⁵⁷ V originále Gerth. Ohledně identifikace vsi viz Beránek, K. – Beránková, V.: *Archiv křížovníků*, u příslušné listiny.

³⁵⁸ Viz např. Bělohávek, P. V.: *Dějiny křížovníků*, s. 21-23.

³⁵⁹ Listina Bertrama z Esbeku, velkopreceptora templářského řádu v Německu, Slávii, Čechách a na Moravě. RBM II, č. 1688.

5. Listiny in temporalibus.

Druhou skupinu Tobiášových listin jsme pojmenovali *litterae in temporalibus*. Do této kategorie spadají listiny, které biskup Tobiáš vydává ve světských záležitostech, jedná se v jeho případě výhradně o listiny na různé majetkové dispozice či spory ohledně majetků. Listiny in temporalibus, jak jsme již uvedli, tvořili v době biskupa Tobiáše minoritní podíl na biskupské produkci listin. Dnes známe celkem šest takových listin.³⁶⁰

První Tobiášovou písemností, kterou můžeme označit za listinu in temporalibus, je jeho chronologicky druhá dochovaná listina z 8. září 1279³⁶¹. V listině se dočítáme, že Dominik, kanovník vyšehradský, prodává se souhlasem svého bratra Mikuláše ves Želčín kapitule vyšehradské za 115 hřiven stříbra. Kapitula ale nejspíše neměla dostatek finančních prostředků anebo z jiných důvodů byla nucena užít na koupi vsi peněz, které byly určeny na jiné účely. Kapitula tak Dominikovi vyplatila celkem 90 hřiven stříbra, a to jednak 40 hřiven z peněz již zesnulého Engelberta, kdysi vyšehradského děkana, které byly určeny na stavbu chóru vyšehradského kostela, a jednak 50 hřiven stříbra, které již také zemřelý kanovník Heřman zanechal na oltář svatého Mikuláše ve zmíněném kostele. Zbylých 25 hřiven daroval sám Dominik na oltář svatého Dominika v kazatelně vyšehradského kostela a zabezpečil si tak konání zádušních mší za sebe, svého otce a své předky. Listina dále ustanovuje, že kněz, který by měl tyto mše sloužit, bude za života Dominika pobírat dvanáct denárů, pokud skutečně bude zadané obřady a stanovené úkony vykonávat. Z vesnice Želčín má pak být zaplacených 90 hřiven stříbra zpětně vybráno a použito na původní účely (tedy na chór a oltář). Tímto způsobem se má ves připojit k vyšehradskému kostelu.

Než přistoupíme k paleografické a diplomatické analýze, věnujme pár slov několika jménům a lokacím, které se v listině vyskytují. Ze zmínek o příbuzných a držbách v listině lze totiž zjistit několik informací o vyšehradském kanovníkovi Dominikovi. Ten, jak jsme viděli, jednak držel ves Želčín, jednak měl bratra Mikuláše, který je v listině označen jako *miles de Strem* a konečně jeho otec, v době vydání listiny již zesnulý, se jmenoval Lembinus. Vsi Střemy a Želčín s příslušenstvím získal podle listiny z roku 1245 uvedený Lembinus od královny Kunhuty, která vsi dává jemu i jeho dědicům.³⁶² Proto nepřekvapí, že v roce 1279, kdy byl Lembin již po smrti, byl jeden z jeho synů označen za rytíře ze Střem a druhý, vyšehradský kanovník, držel druhou dříve otcem drženou ves Želčín, kterou prodává kapitule. Víme, že uvedený Lembin měl bratra jménem

³⁶⁰ V práci jsou ovšem dvě z nich z nich úmyslně vynechány. Jedna se totiž dochovala jako opis v Liber civitatis Coloniensis, ovšem tato městská kniha je dnes ztracena. Znění listiny je sice uvedeno v RBM, ovšem jsou vynechány úvodní a závěrečné formulace, na základě kterých bychom mohli listinu charakterizovat a blíže ji posoudit. Druhá listina pro mohučského arcibiskupa Gerharda II., dnes uložená v Mnichově, mi byla v průběhu práce neznáma.

³⁶¹ CDB VI/1, č. 68 s. 115-116.

³⁶² CDB IV/1, č. 86, s. 175-176.

Champnois, který byl podkomořím královny Kunhuty. Oba pocházeli z rodu de Turri (od Věže).³⁶³ Na základě uvedených indicií tedy můžeme ztotožnit Dominikova bratra Mikuláše, rytíře ze Střem s Mikulášem de Turri (od Věže), který tak neměl pouze bratra Litolda de Turri, ale do této rodiny příslušel i vyšehradský kanovník Dominik.³⁶⁴

Druhá otázka, se kterou se pokusíme na úvod vypořádat, je, proč si Dominik nechal prohlásit prodej i stanovení aniversálií od pražského biskupa Tobiáše a hned dodejme, že i od pražské kapituly. Biskup Tobiáš svou listinou nepotvrzuje prodej vsi, pouze tento právní akt prohlašuje. Směna vsí a vyměření aniversálií náleželo bez pochyb do vnitřních záležitostí kapituly a spadalo pouze do její vlastní kompetence. I přes to ovšem prodej prohlašuje pražský biskup i jeho kapitula, kteří nemají ani důvod, ani zřejmý zájem na žádné v listině uvedené věci. Listina tak zřejmě musela vzniknout z iniciativy Dominika, který potřeboval provedený prodej stvrdit. Jestli byl prodej a další okolnosti známe z listiny Tobiášovy zlistiněny nevíme, žádná taková listina se nedochovala, ale v každém případě si Dominik mohl prodej vsi nechat stvrdit biskupem z důvodu situace, která ve vyšehradské kapitule v té době panovala. Na konci 70. let se totiž rozhořel poměrně ostrý spor mezi vyšehradským proboštem Petrem na jedné a děkanem Kunonem a kapitulou na straně druhé, mimo jiné i ohledně majetků kapituly. Blíže tento spor popsala Jarmila Krejčíková³⁶⁵, my se tak omezíme pouze na konstatování, že spory ohledně majetků vyšehradské kapituly se mohly promítnout i do snahy kanovníka Dominika o získání stvrzení prodeje své vsi ze strany nezaujaté autority – pražského biskupa, resp. jeho kapituly.

Vlastní listina se od zbylých Tobiášových písemností liší po stránce stylistické. Všimněme si úvodní části listiny: „*In nomine domini amen. Thobias etc. universis presentem paginam inspecturis salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod constitutus coram nobis etc. Dominicus, canonicus Wissegradensis etc. vendidit et tradidit capitulo etc.*“ Pasáž, která následuje po promulgaci a salutaci, spíše než vlastní dispoziční formulí (kterou skutečně je) připomíná naraci. Je totiž psána, stejně jako zbytek listiny, „neosobně“ ve 3. osobě a postava Tobiáše se zde vyskytuje pouze v úvodní intitulaci. Z tohoto důvodu listina neobsahuje ani dispoziční sloveso, které je v ostatních Tobiášových listinách pravidelně užíváno. Toto dispoziční sloveso je pak v listině zastoupeno promulgační formulí (*Noverit universitas vestra*), která dává listinu na všeobecnou známost. Tobiáš tedy, jak jsme již naznačili výše, nepotvrzuje uvedenou majetkovou dispozici ani další ustanovení listiny, pouze v listině uvedené skutečnosti vyhlašuje. Je pak zajímavé, že o čtyři dny později, 12. září 1279 je vydána druhá listina, tentokrát pražskou kapitulou, jmenovitě

³⁶³ Jan, L.: *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 96-97, pozn. 67

³⁶⁴ Viz Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáš ve sféře temporální správy*, s. 190-191, pozn. 8. Blíže také Tomek, V. V.: *Dějiny města Prahy*, Praha 1855, s. 410 a 595, či Jan, L.: *Václav II.*, s. 96-97, pozn. 67, kde je uvedena i další literatura k uvedené problematice.

³⁶⁵ Krejčíková, J.: *Vnitřní poměry vyšehradské kapituly v letech braniborské nadvlády*, SPFFBU C 29, Brno 1982, s. 143-149, zejména s. 148-149.

proboštem Gotfriedem a děkanem Řehořem, která je až na jedinou vsuvku v dispozici, některé její dílčí změny a pozměnění úvodního protokolu, totožná s listinou Tobiášovou.³⁶⁶

Autorem obou listin, Tobiášovy i kapitulní, byl písař T 2. Ten, jak jsme již uvedli, nebyl písařem biskupské kanceláře, ale jednoznačně pocházel z okruhu vyšehradské kapituly. Listiny tedy z hlediska písařského nenáleží do prostředí biskupské kanceláře, ale na Vyšehrad. Jak tomu bylo ale s diktátem listiny? Rostislav Nový správně radí Tobiášovu listinu po stránce písařské k Vyšehradu a dále má za to, že i stylisticky vznikla listina v příjemeckém prostředí.³⁶⁷ Dokládá to především na základě koroborace, která zní *In cuius rei testimonium et predicto capitulo ad cautelam, rogati per sepredictum Dominicum, presentes duximus nostri sigilli appensione muniri*. Ze znění koroborace podle Nového vyplývá, že biskup byl požádán, aby na již (u příjemce) napsanou listinu přivěsil svou pečeť. Se shodným závěrem ohledně provenience listiny přišla i Jarmila Krejčíková.³⁶⁸ Jiného názoru je ovšem Zbyněk Sviták, který tvrdí, že listina vznikla (stylisticky) participováním jednak vyšehradského W 1 (čili T 2) a jednak biskupského notáře T 1.³⁶⁹ Dokládá to jednak koroborací, kde tvrdí, že slovo *cautela* v koroboraci je typické pro notáře T 1, které užívá následně i v královských listinách. Dále našel i shody v termínech dispozice *vendidit et tradidit*, které podle něj mohou korespondovat s výrazy *dedit et tradidit* v Tobiášových listinách z let 1282³⁷⁰ a 1283³⁷¹, které psal biskupský písař T 1. A konečně své tvrzení Sviták podporuje i zjištěním, že úvodní část listiny, invocace a intitulace, doslovně odpovídají uvedeným dvěma Tobiášovým listinám. Zbyněk Sviták má zcela jistě pravdu v tom, že slovo *cautela* užívá notář T 1 ve svých koroboracích pravidelně. Jeho koroborace v Tobiášových listinách mají ovšem i další výrazné prvky (srov. kapitolu o notářích), které v této již nejsou. Navíc termín *cautela* se vyskytuje i v koroboracích dalších listin, které notář T 1 již zřejmě nediktoval ani nepsal.³⁷² Co se týče úvodního protokolu, můžeme odkázat na příslušnou kapitolu, kde jsme ukázali, že intitulace se v Tobiášových listinách unifikovala a je shodná ve všech jeho dochovaných listinách. Stejně tak invocace je běžně užívaná v Tobiášových listinách tam, kde se jedná o dispozice s majetky a to i na konci devadesátých let, kde působení písaře/notáře T 1 je již nepravděpodobné.

Svitákova teorie ohledně participování obou diplomatických prostředí je tak jistě lákavá, ovšem myslím, že ne jednoznačně prokázaná. Osobně se domnívám, že listina, jejíž iniciátorem byl Dominik, vznikla spíše na Vyšehradě, ale jednoznačně to prokázat nelze.

³⁶⁶ CDB VI/1, č. 69, s. 116-118.

³⁶⁷ Nový, R.: *Listiny*, s. 82-83. Příjemcem listiny sice není vyšehradská kapitula, ale Dominik, který je však vyšehradský kanovník a tím se kryje příjemce listiny s Vyšehradem, kde listina (písařsky) vznikla.

³⁶⁸ Krejčíková, J.: *Společenská funkce listiny*, s. 147.

³⁶⁹ Sviták, Z.: *Listiny vyhotovené společně vydavatelem i příjemcem* (příspěvek ke každodennosti při vyhotovování listin v době interregna, 1278-1283), in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*, Brno 2000, s. 177.

³⁷⁰ CDB VI/1, č. 241, s. 295.

³⁷¹ RBM II, č. 1293, s. 557.

³⁷² Např. v listině z 16. září 1295 (RBM II, č. 2750, s. 1201).

V mnoha ohledech zajímavá listina byla vydána 7. února 1280.³⁷³ Již jsme o ní hovořili hned v několika předešlých kapitolách, nyní se pokusíme o její komplexní výklad. Biskup Tobiáš společně s hradištským opatem Budišem touto listinou dochází ke kompromisu ve sporu ohledně hranic mezi biskupským městem Kojetínem a vsí Bezměřov, která náležela hradištskému klášteru. Každá ze zúčastněných stran zvolila své zástupce (za stranu Tobiášovu to byl jeho komorník Peregrin a za stranu opatovu komorník kláštera Budislav), kteří měli (před Bohem) společně s vybranými lidmi obejít příslušné pozemky a stanovit hranice mezi oběma lokalitami. Na základě ochotu pak oba vydavatelé listiny, biskup i opat, souhlasili s hranicemi a svou listinou tento kompromis potvrdili.

O listině bylo v dosavadní literatuře napsáno hned několik zcela odlišných až protichůdných názorů. Ladislav Hosák na základě v podstatě „nediplomatické“ argumentace považuje tuto listinu za falzum ze 14. století.³⁷⁴ Na prvním místě argumentuje tím, že je podezřelé, že se do doby kolem roku 1280 klade několik listin kláštera hradištského, které obsahují dohodu o hranice a ani jedna z nich se nedochovala ve formě originálu, všechny zná pouze jako opisy z Análů hradištských. V této souvislosti pak dále dodává, že navíc se o statky vedly spory až do 15. stol.³⁷⁵ Hosákově teorii nahrává fakt, že některé listiny, které uvádí ve výčtu, by podle nového zkoumání falza skutečně být měla.³⁷⁶ Na druhou stranu ze stejných pramenů známe i listinu z 31. května 1277 (tu Hosák neuvádí, i když je rovněž vydána kolem roku 1280 a obsahuje majetkoprávní vyrovnání), která řeší majetkové spory mezi Budišem a Lupinem, opatem Velehradským.³⁷⁷ Tato listina se dochovala v originále a bez pochyby se o falzum nejedná.

Rostislav Nový, patrně neznaje práci Hosákovu (alespoň ji nebere v potaz, neuvažuje a ani se nezmiňuje o možném falzu), pokládá tuto listinu za přijemeckou. Správně podotýká, že „listina je stylizována tak, že za vydavatele musíme považovat jak biskupa Tobiáše, tak i opata hradištského kláštera Budiše“. To ostatně zcela jasně vyplývá z úvodní intitulace, kde jsou jako vydavatelé uvedeni obě zmíněné osobnosti. Dále však píše, že „listina nevykazuje žádné reminiscence na sloh písaře T 11, ani na pražské stylistické prostředí“.³⁷⁸ Zde již musíme upozornit na nepřesné zhodnocení písařských rukou a tím také na zavádějící závěry ohledně kancelářského slohu (v podání Nového neexistujícího) písaře T 11. V tomto bodě tak nemůžeme souhlasit s Novým, i kdybychom nakonec prokázali kancelářské prostředí listiny – žádný písař T 11, tak jak jej popsal Nový, neexistoval a tak nemůžeme hovořit ani o jeho slohu. Jarmila Krejčíková, která se touto listinou zabývala ve své kandidátské práci, v podstatě kopíruje názor a závěry Nového, není

³⁷³ CDB VI/1, č. 90, s. 143.

³⁷⁴ Hosák, L.: *O nejstarších dějinách města Kojetína*, VVM 2, 1952, s. 49-52.

³⁷⁵ *Tamtéž*, s. 49.

³⁷⁶ Srov. CDB VI/1 u příslušných listin.

³⁷⁷ CDB V/2, č. 840, s. 550-551.

³⁷⁸ Nový, R.: *Listiny*, s. 79.

třeba tudíž se tím více zabývat.³⁷⁹ Naposledy se k listině vyjádřil Zbyněk Sviták, který přišel s myšlenkou o participování obou písařských prostředí na listině.³⁸⁰ V podstatě souhlasí s Krejčíkovou (tedy s Novým), že velká část listiny má značné stylistické shody s listinami hradištskými. Na druhou stranu však našel několik náznaků na pražské prostředí, a navíc přišel s důležitým upozorněním, totiž že si „jen těžko lze představit, že by listina ve sporu o hranice biskupských statků vznikla bez kontroly“ biskupa.³⁸¹

V tomto případě myslím můžeme s velkou pravděpodobností souhlasit se Svitákem, že se na listině vedle přijemeckého stylizátora podílel i Tobiášův notář T 1. Ten je znatelný zejména v koroboraci, kde se vyskytuje pro notáře T 1 typický obrat *presentes litteras exinde fieri fecimus*, známý ze všech jeho dochovaných listin. Můžeme tedy uvažovat o možnosti participování obou prostředí na vydání listiny, resp. dohledu biskupského písaře T 1 na vyhotovení listiny tak, aby odpovídala formě listin vydaných v biskupské kanceláři.

Analyzovaná Tobiášova listina je jedna z mála dochovaných listin, která je dána jinde než v Praze.³⁸² Protože jsou v koroboraci ohlášeny pečeti obou vydavatelů listiny, můžeme předpokládat, že biskup se osobně zúčastnil jednání v Kojetíně a právě tam po souhlasu nechal k listině přivěsit svou pečeť. To, že listina byla skutečně vydána v Kojetíně potvrzuje i formulace *datace*, kde se uvádí vedle obvyklejšího *datum* i *actum*. Z toho můžeme vyvodit, že o sporu se jednalo ad hoc a na základě dohody byla vyhotovena listina, kterou oba vydavatelé nechali zpečetit. Další vodítko k uvedené teorii nám poskytne i formulace *narace* listiny. Oba vydavatelé píší, že s sebou měli (*habendo nobiscum*) další lidi, kteří se zúčastnili jednání o hranice. Z toho může plynout, že všichni jmenovaní se společně setkali na jednom místě, a tím byl právě Kojetín, ve kterém došlo k jednání, ochozu i konečně k sepsání a zpečetění listiny. Uvedený závěr může vést k jisté teoretické domněnce. Protože byla listina zpečetěna v Kojetíně, musela tam být fyzicky přítomna pečeť pražského biskupa. A biskupskou pečeť v té době disponoval pravděpodobně notář, který tak zřejmě byl rovněž přítomen jednání (ostatně to vyplývá z předešlé analýzy, že totiž biskupův notář participoval na vydání listiny). Tímto bychom mohli podpořit domněnku, že písař T 1, který se pravděpodobně podílel na vyhotovení listiny, byl biskupův notář.

Další Tobiášová listina *in temporalibus* byla vydána 10. října 1281.³⁸³ Listina je vlastně potvrzení rozhodnutí sporu ohledně majetku ve vsi Hrušovany, který vznikl mezi knězem Holofernem z jedné a chotěšovským klášterem z druhé strany. Tento spor rozhodl biskupem delegovaný hradištský arcijáhen Beneš.

³⁷⁹ Krejčíková, J: *Společenská funkce*, 147-148.

³⁸⁰ Sviták, Z.: *Listiny*, s. 178-179.

³⁸¹ *Tamtéž*, s. 178.

³⁸² Vedle würzburgských odpustkových listin se jedná o listinu RBM II, č. 1679, s. 721-722, která byla dána v Kolíně.

³⁸³ CDB VI/1, č. 159, s. 208-209.

Listina se dochovala pouze v opise kodexu privilegií chotěšovského kláštera³⁸⁴, nemůžeme tedy sledovat její grafickou stránku a musíme se spolehnout na srovnání stylizace listiny. Úvod a závěr odpovídají formulacím, které užíval ve svých listinách písař T 1.³⁸⁵ Oproti tomu však dispoziční část listiny, jak již ukázal Zbyněk Sviták, má stylisticky prokazatelný vztah k listině strahovského opata Jordána z 6. října 1283.³⁸⁶ Případné souvislosti s oběma listinami vyložil podrobně již Sviták, my zde tedy můžeme rekapitulovat jeho závěry. Obě listiny spolu nejsou spojeny ani osobou vydavatele, ani příjemce. Jelikož ovšem stylistické shody v dispoziční části listiny nemohou být náhodné, uvažuje Sviták o možnosti, že listina vznikla v nezávislém prostředí, kterým mohl být Vyšehrad.³⁸⁷

Další dvě listiny in temporalibus budeme posuzovat vzhledem k několika okolnostem společně. Nejdříve ale opět uvedme právní podstatu obou listin.

22. října 1282 je datována listina, ze které se dovídáme o směně majetku mezi biskupem Tobiášem a vilémovským klásterem.³⁸⁸ Tobiáš, se souhlasem pražské kapituly, dává klášteru ve Vilémově (v zastoupení opata Jaroslava a konventu) statky ve vsi Markovice i s patronátním právem tamního kostela svatého Jiří, které (jak vesnice, tak patronátní právo) původně náležely pražskému biskupství. Výměnou za ně získává od kláštera ves Sulice. Obě strany přitom mají směněné majetky držet dědičně a na věčné časy (*in perpetuum hereditario libere possidenda*). Zmíněný bod se v listinách na směny majetku objevuje pravidelně, obě strany se tak zabezpečují vůči případnému nedorozumění, nebo nejasné interpretaci listiny a jasně dávají vědět, jakým způsobem a jak dlouho jimi bude majetek držen. Jak ukázal Miroslav Boháček, uvedená formule, která se v této době (v různých modifikacích) již běžně užívá, je převzata z oblasti římského práva a je recipována také do biskupských listin v rámci temporální správy – konkrétně dispozic s majetky.³⁸⁹ Širší narace, ani jiné formule, které by nám přiblížily okolnosti jednání nebo zlistinění prakticky nejsou, a proto nemůžeme z vlastní listiny rekonstruovat důvody k provedené směně. Jediný důvod, který Tobiáš v listině udává, je zlepšení podmínek biskupství, což byla určitě pravda, ale na druhou stranu je důvod až příliš obecný a v zásadě nám nic neříká. K rekonstrukci důvodu směny nepomůže ani historie zmíněných lokací, obě vesnice jsou v našich pramenech dochovány až v Tobiášově listině. Pokusme se tedy příčinu směny odhalit v souvislosti s polohou vesnic. Ves Markovice dnes leží nedaleko Kutné Hory, čili jen nedaleko místa, kde ležel vilémovský klášter. Naopak ves Sulice se dnes nachází v okrese Praha-východ, čili biskupskému sídlu podstatně blíž

³⁸⁴ NK Praha, sign. 58 c 7.

³⁸⁵ Promulgate v confirmaci z roku 1279, koroborace ve všech listinách psaných písařem T 1.

³⁸⁶ RBM listinu nezná, originál uložen v archivu premonstrátského kláštera ve Windbergu. Viz Sviták, Z.: *Lze vznik listin ve 13. století omezit jen na vydavatelské a příjemce prostředí?*, ČMM 117, 1998, s. 315, pozn. 16, kde uvádí i regesta k listině.

³⁸⁷ Blíže viz Sviták, Z.: *Lze vznik listin*, s. 315-317.

³⁸⁸ RBM II, č. 1286, s. 533.

³⁸⁹ Boháček, M.: *Římské právo v listinné praxi českých zemí 12.-15. století*, in: SAP 24, 1974, s. 466-470.

než Markovice. Nelze tak pochopitelně říci s jistotou, ale je pravděpodobné, že právě poloha obou vsí byl jeden z důvodů provedené směny.

28. března 1283 vydává biskup Tobiáš listinu, která zaznamenává prodej zboží patřící pražskému biskupství.³⁹⁰ V listině se dočteme, že biskup Tobiáš se souhlasem pražské kapituly, jmenovitě pak probošta Gotfrida a děkana Řehoře, prodává Jindřichovi z Příběnic (Heinricus de Przibenicz) tři vsi, z nichž dvě nesou stejné jméno Řepeč (Rzepec) a jedna se jmenuje Bečice (Behcici), se vším příslušenstvím, jmenovitě s poli, pastvinami, horami, rybníky, lesy, řekami, mlýny a všemi právy a náležitostmi ke vším náležícím za 150 hřiven stříbra pražské váhy. Důvod prodeje vesnice není, stejně jako v předchozí listině, explicitně jmenován, vesnice jsou pouze označeny pro *episcopatu* ... *minus utiles*, tedy biskupství málo užitečné. I když se za touto formulací bezpochyby skrývá skutečný důvod prodeje, je to důvod poněkud nekonkrétní.

Pokud bychom měli určit přesněji prodávané vsi, ulehčí nám hledání bližší lokalizace všech tří vesnic v samotné listině. Podle ní patří vesnice do Týnské vilikace, Bechyňské provincie a leží kolem Příběnice. Příběnice byly v té době významné sídlo rožmberské větve Vítkovců. Poprvé se připomínají v listině privilegií pro Brno z ledna 1243 v přídomku jistého komořího Vítka (Withco, camerarius de Prybinich).³⁹¹ Ten je nejčastěji ztotožňován se synem Vítka mladšího z Plankenberga (syn Vítka z Prčice) a zakladatelem větve Rožmberské. Známe pak celou řadu dalších případů užití predikátu z Příběnic. Hned ve dvou listinách z prosince 1243 se ve svědečné formulaci uvádí rovněž Vitek z Příběnic, hned za ním však stojí v obou listinách Záviš, syn Vítka. (*Uitigo de Pribiniz, Zawisa filius Vitconis; Vitco de Probinitz, Zawische filius Vitconis*).³⁹² Právě tohoto Vítka ztotožňuje pak diplomatář s Vítkem mladším z Plankenberga.³⁹³ V roce 1244 Vitek mladší užívá zcela jistě přídomek z Příběnic, kdy ve svědečné řadě stojí *Witigo de Pribenice cum filiis Wocone et Witigone*. Problematikou prvních Vítkovců, resp. Rožmberků se však na tomto místě zabývat nebudeme a přenechám toto téma povolanejším. Samotné Příběnice se v listinném materiálu objevují prvně v testamentu Voka z Rožmberka z 4. července 1262³⁹⁴. Jako hrad se Příběnice poprvé zmiňují v roce 1287, když už však v listopadu 1281 se v testeční řádce listiny Jindřicha z Rožmberka pro Vyšší Brod objevuje příběnický purkrabí Creno.³⁹⁵ V každém případě je zřejmé, že Příběnice v roce vydání Tobiášovy listiny náležely k majetkům rodu Rožmberků. Z Příběnic se tedy píše i v listině jmenovaný kupec vsí a zřejmý příslušník rodu, kterého tak můžeme jednoznačně ztotožnit s Jindřichem z Rožmberka.³⁹⁶ Tuto skutečnost podporuje i fakt, že Jindřich řadu svých

³⁹⁰ RBM II, č. 1293, s. 557.

³⁹¹ CDB IV/1, č. 15, s. 79-87.

³⁹² CDB IV/1, č. 34, s. 114-115; č. 35, s. 115-116.

³⁹³ Viz CDB IV/2, s. 125.

³⁹⁴ CDB IV/1, č. 335, s. 496-499.

³⁹⁵ CDB VI/1, č. 181, s. 234-236. Viz např. Menclová, D.: *České hrady*, díl 1, Praha 1976², s. 180.

³⁹⁶ A rozhodně ne s Jindřichem z Paběnic, o kterém mluví Nový pravděpodobně z důvodu mylného čtení. Viz Nový, R.: *Listiny*, s. 75.

listin vydal právě v Příběnicích.³⁹⁷

Jindřich z Rožmberka tedy od biskupa Tobiáše zakoupil řečené tři vesnice. Ves Bečici nalezneme poblíž Příběnic, asi 8 km jihozápadně od Tábora.³⁹⁸ O vsi nemáme z dřívějších dob žádné písemné zprávy, právě analyzovaná Tobiášova listina obsahuje první zmínku o této vsi. Trochu komplikovanější je případ vsi Řepeč. Profous zná ves Řepeč, která leží poblíž Tábora, tedy jde zcela jistě o v listině prodávanou vesnici, ale i když cituje přímo pasáž z listiny, kde se jasně hovoří o dvou vsích se stejným jménem, nijak dále problém dvou stejnojmenných vsí nerozebírá.³⁹⁹ Konkrétnější je August Sedláček, který uvádí v jednom hesle dvě vsi, Řepeč a Řepečky, což jsou „dvě vesnice u Tábora, které patřily až do roku 1283 k panství Bechyňskému, ale tehdy se dostaly k Příběnicím, k nimž drženy do roku 1437.“ Stejně jako u předešlého případu je listina prvním dokladem existence obou vesnic a nelze tak z písemného materiálu zjistit podrobnější informace. V každém případě existence dvou stejnojmenných vsí nejspíš není ničím neobvyklá, jak ukazuje např. konfirmace biskupa Tobiáše z 9. července 1293,⁴⁰⁰ kde se obdobně hovoří o třech vesnicích, z nichž dvě nesou stejné jméno Jankov (Janchow) a třetí Záborná (Zaborni).⁴⁰¹

I když jsme výše poznamenali, že konkrétní důvod prodeje vsi není z listiny jasný, vzhledem k poloze vesnic můžeme přeci jen odvodit, proč Jindřich vsi kupuje. Jak jsme uvedli, všechny tři vesnice leží v blízkém sousedství Příběnic a Jindřichovi se tak naskytla možnost rozšířit své statky okolo Příběnic. Navíc Sedláček vyvozuje z polohy i důvod prodeje, totiž že vesnice sice náležely do týnského panství, ale byly od Týnu pro svou vzdálenost biskupství málo užitečné.⁴⁰² O tom, že Jindřich nejspíš cíleně rozšiřoval příběnické statky svědčí i další zisky okolních vesnic. Tak například před rokem 1287 získal vsi Stadice a Křidu.⁴⁰³ Další doložené rozšíření statků proběhlo v roce 1307. Z té doby (26. června) pochází listina biskupa Jana IV,⁴⁰⁴ ve které s Jindřichem mění řadu statků a Jindřich tak nabyl vsi Radimovice (u Želče) a Čelkovice, ležící rovněž v blízkosti Příběnic.

V listině se dále hovoří, že Jindřich a jeho dědicové budou řečené statky držet bez Tobiášova vměšování na věčné časy („*per eundem Henricum et heredes suos absque nostra et successorum nostrorum Pragensis episcoporum molestia in perpetuum hereditario iure libere possidendas*”), což je ustanovení, které jsme videli i okomentovali u předešlé listiny.

V úvodu k oběma listinám jsme uvedli, že je budeme posuzovat společně, a to ze dvou důvodů. Jednak obě listiny napsal stejný písař T 1, kterého v Tobiášových listinách nalezneme ještě

³⁹⁷ Viz např. listiny z let 1278 (CDB V/2, č. 876, s. 612-613), či 1285 (RBM II č. 1341, s. 578-579).

³⁹⁸ Profous, A.: *Místní jména v Čechách*, díl I., s. 33.

³⁹⁹ Tamtéž, díl III., s. 557.

⁴⁰⁰ RBM IV, č. 1890, s. 746.

⁴⁰¹ Viz Zaoral, P.: *Z nejstarší minulosti*, s. 16

⁴⁰² Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze v Království českého*, Díl 7. Písecko, Praha 1998², s. 68.

⁴⁰³ Tamtéž

⁴⁰⁴ RBM II, č. 2134, s. 919-920.

jednou, a to v listině z 10. července 1279,⁴⁰⁵ jedná se tedy o písaře biskupské kanceláře. Zároveň obě listiny mají velice podobný formulář, který nejjednodušeji ukážeme srovnáním obou listin v iuxtapozici.

...quod nos Thobias, ..., condicionem episcopatus nostri iuxta posse meliorando, de consensu quoque ac voluntate honorabilium virorum domini Gotfridi prepositi, magistri Gregorii decani, totiusque capituli eiusdem ecclesie nostre Pragensis, titulo commutationis dedimus et tradidimus religiosis et honorabilibus viris ... , bona episcopatus nostri predicti in villa ..., quod quidem ius ad nos pertinet pro eosdem abbatem et conventum in perpetuum hereditario iure libere possidenda, pro quibus bonis cum iure patronatus ipsius ecclesie recepimus ab eodem domino abbate ac conventu eodem commutationis titulo villam ipsius monasterii dictam Sulicz per nos et successores nostros Pragenses episcopos in perpetuum hereditario iure libere possidendam.	...quod nos de assensu et voluntate honorabilium virorum domini Gotfridi prepositi, magistri Gregorii decani² totiusque capituli ecclesie nostre Pragensis venditionis titulo dedimus et tradidimus nobili viro ... tres villas episcopatus nostri, sitas in ..., episcopatu predicto minus utiles, quarum due vocantur ... pro centum et quinquaginta marcis Pragensis ponderis et argenti per eundem Henricum et heredes suos absque nostra et successorum nostrorum Pragensis episcoporum molestia in perpetuum hereditario iure libere possidendas, quas quidem centum et quinquaginta marcas predicti ponderis et argenti ab eodem Henrico integraliter nos recepisse fatemur et in ecclesie predictae utilitatem hereditates et possessiones emendo ipsius nomine convertisse.
--	--

Vidíme, že základní formulář obou listin je obdobný: *de consensu (assensu) et voluntate etc. titulo commutationis (venditionis)* – komu – co – *in perpetuum hereditario iure possidenda*. Věcná ustanovení listin se samozřejmě liší, proto i konkrétní formulace dispoziční části je odlišná, navíc každá z obou listin dále pokračuje svými specifickými ustanoveními. Základní formulář však je, jak jsme viděli, stejný. Jistou podobnost pak můžeme pozorovat i v koroboracích, které, ač nezačínají stejným způsobem (vedle klasického *In cuius rei testimonium* (1282) méně obvykle *Et ne de predictis posset in posterum aliquatenus dubitari* (1283), mají další část již totožnou. Podobnost je markantní, porovná-li i poslední koroboraci, známou od tohoto písaře z biskupských listin, která je stejná jako koroborace listiny pro Vilémov. Navíc všechny tři listiny psané písařem T 1 obsahují v datační formuli vedle obvyklejší formule *datum* i formuli *actum*. Závěrem tedy můžeme konstatovat, že obě listiny vznikly v kanceláři, mají stejného písaře i stylizátora, kterého můžeme s jistotou ztotožnit s písařem obou listin.

Další Tobiášova listina in temporalibus byla vydána 12. února 1290⁴⁰⁶. V této listině biskup Tobiáš připojuje k pražskému děkanství ves Polerady, kterou pražskému kostelu daroval v testamentu Bohuslav z Hory a současně ustanovuje, aby děkan Řehoř a jeho nástupci sloužili za zemřelého Bohuslava zádušní mše.⁴⁰⁷

Listina se kromě originálu dochovala i ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše. Na rozdíl od ostatních Tobiášových listin, které známe vedle originálů i z FTB a mají v obou případech

⁴⁰⁵ CDB VI/1, č. 57, s. 103.

⁴⁰⁶ RBM II, č. 1491, s. 642-643; FTB č. 149, s.

⁴⁰⁷ Mj., i na základě této listiny došla Zdeňka Hledíková k závěru ohledně vlastních majetků pražského děkanství. Viz Hledíková, Z.: *Pražská metropolitní kapitula*, s. 9-10.

shodné znění⁴⁰⁸, v případě této listiny se znění ve formuláři a v originále liší. J. B. Novák v této souvislosti vyslovil domněnku, že rozdíly mezi zněním formuláře a listiny jsou následkem dvojího koncipování.⁴⁰⁹ Sáša Dušková přichází s jiným závěrem ohledně rozdílnosti ve znění obou forem dochování. Vyšla z několika bodů: jednak byla listina napsána pro vnitřní potřebu pražského kostela, písař a stylizátor této listiny psal i marginální přípisky v urbáři pražského biskupství a konečně se dochoval alespoň zlomek uvedeného urbáře. A právě znění listiny ve formulářové sbírce dává Dušková do souvislosti s urbářem, dokládá to mimo jiné tím, že formulář neobsahuje intitulaci a že jsou v něm podrobně jmenované statky, které v listině chybí.⁴¹⁰

Z hlediska provenience můžeme tuto listinu považovat za kancelářskou, jednak vzhledem k tomu, že byla napsána *in internis*, jednak listinu psal písař, kterého známe ze dvou dalších, jednoznačně kancelářských listin ze stejného roku. Navíc, jak jsme již několikrát uvedli, písaře listiny nalezneme i jako autora marginálních přípisků v urbáři pražského biskupství. Co se týče stylizace listiny, ta začíná intitulací, za kterou je napojena inskripce a salutace (*Thobias, Dei gracia Pragensis episcopus, universis presentes litteras inspecturis, salutem in Domino sempiternam.*) Na protokol navazuje arenga a za ní následuje promulgace ve formě *Noverit igitur universitas vestra*. Samotná listina je pak zakončena koroborací ve znění *In cuius rei testimonium presens scriptum fieri et sigilli nostri munimine fecimus roborari* a datací. Uvedené formulace jsou obvyklé pro řadu Tobiášových listin, avšak v jedné z nich, konkrétně v konfirmaci z roku 1284, psané písařem T 4, objevíme téměř totožné znění všech formulací kromě arengy, která v konfirmaci není uvedena vůbec.⁴¹¹ Otázka však je, jestli to můžeme považovat za náhodu, nebo v podobnosti formulí můžeme vidět vliv autora konfirmace z roku 1284, čili písaře T 4. V každém případě ale můžeme listinu i z hlediska stylistického považovat za kancelářskou.

Poslední listina *in temporalibus* biskupa Tobiáše byla vydána 20. dubna 1294.⁴¹² V této listině biskup Tobiáš (s vůlí krále Václava II) potvrzuje držbu mlýna na Labi poblíž Nymburka se všemi právy a příslušenstvím ve prospěch křížovníků – strážců božího hrobu na Zderaze. Než se zaměříme na diplomatický rozbor listiny, musíme si nejprve položit dvě otázky: proč byla vlastně listina vydaná a proč v ní vystupuje král Václav. Z imunitního privilegia krále Václava II. pro zderazské křížovníky víme, že klášter měl v držení blíže neznámé mlýny.⁴¹³ Jestli jeden z těchto mlýnů byl právě ten na řece Labi říci s jistotou nemůžeme, ale je to celkem pravděpodobné.⁴¹⁴ Ohledně mlýnů na Labi jsme pak z devadesátých let spraveni z řady listin, ze kterých vyplývá, že

⁴⁰⁸ Pokud nebereme v potaz typické formulářové zkracování jmen, míst a obvyklých formulí.

⁴⁰⁹ FTB s. 120.

⁴¹⁰ Dušková, S.: *Formulář*, s. 55-57.

⁴¹¹ Odlišnost nalezneme pouze v koroboraci, kde je místo slova *praesens* pužito slovo *istud* a v promulgaci, kde je přidáno slovo *igitur*.

⁴¹² RBM II, č. 1641, s. 704.

⁴¹³ RBM II, č. 1422, s. 614.

⁴¹⁴ V listině se pouze píše, že jej získali koupí a již nějaký čas poklidně drželi

docházelo k častým prodejům či koupím, ve kterých figuroval král Václav.⁴¹⁵ Z této situace pak můžeme nepřímým vyvodit, že se zderazští křížovníci mohli ohledně své držby dostat do sporu s někým, kdo v nedávné době získal mlýny na Labi a to mohl být i důvod sepsání listiny. Proč v listině vystupuje kál Václav pak můžeme rovněž dát do souvislosti s privilegiem krále Václava. V něm se totiž mimo jiné ustanovuje, že křížovníci mohou disponovat se svými majetky pouze se souhlasem krále Václava.

Listinu napsal písař T 17, který se v rámci Tobiášových listin vyskytuje pouze v tomto případě, ovšem zachytíme jej od roku 1298 v řadě listin krále Václava II. a v roce 1292 jako autora jedné listiny vyšehradské kapituly. Je tedy otázka, zda můžeme písaře zařadit do biskupské kanceláře, nebo jej spojit s jiným prostředím. První listinu napsal písař pro vyšehradskou kapitolu v roce 1292⁴¹⁶, jedná se o prodej vsi Kamenný Most budečskému faráři Fridrichovi.⁴¹⁷ S vyšehradskou listinou nemá Tobiášova nic společného, můžeme tedy předpokládat, že písař, který zřejmě prošel vyšehradskou školou⁴¹⁸ zde již alespoň písařsky nepůsobil. Listina byla vydána biskupem Tobiášem, můžeme se tedy domnívat, že tento písař alespoň v roce 1294 působil v kanceláři biskupa Tobiáše, než pak sepsal řadu listin krále Václava. Protože ovšem v listině vystupuje i král Václav, s jehož souhlasem byla listina vydána, a protože písař od roku 1298 působil prokazatelně v jeho kanceláři, nemůžeme vyloučit, že již v době vydání Tobiášovy listiny působil písař v kanceláři krále. Musíme tedy posoudit listinu ze stylistického hlediska.

Co se tedy týče diktátu listiny, analyzujeme nejprve úvodní a závěrečné formule. Listina začíná invokací, za kterou následuje intitulace, inskripce a promulgace. Všechny formule nalezneme shodně formulované i v dalších listinách biskupa Tobiáše, jedná se však o poměrně obecné formulace, které bývají užívány i v listinách jiných vydavatelů, i když pro biskupské listiny jsou vcelku typické. Na rozdíl od obecně formulovaného protokolu listiny eschatokol, konkrétně koroborace, je velmi specifická. Zní *In cuius rei memoriam veritatis testimonium et robur perpetuo valiturum ac predictorum fratrum cautelam presens scriptum fieri et sigilli nostri munimine iussimus roborari*. V listinách biskupa Tobiáše se již s podobně formulovanou koroborací nesetkáme, ovšem pokud projdeme všechny koroborace na listinách, které psal písař T 17, dospějeme k závěru, že obraty *cautelam* a *iussimus roborari* se pravidelně v jeho listinách objevují. Dosti specifická je v koroboraci uvedená formulace *robur perpetuo valiturum*. Jedná se o oblíbený

⁴¹⁵ Podle listiny z 1. prosince 1290 prodal Václav za 3000 hřiven stříbra cisterciákům ze Sedlce a tyto peníze následně obdržel. Tato listina, dochovaná v opise ze 16. století budí ovšem poněkud rozpaky, protože Václav II. je zde titulován jako Venceslaus ... Boemie et Polonie rex, což v roce 1290 samozřejmě nepřipadá v úvahu. V každém případě další listina ohledně mlýnů na Vltavě poblíž Nymburka byla králem Václavem vydána 28. června 1293. V této listině prodává Hartlebovi z Rožmitálu *iudicium* v královském městě Nymburku společně s se všemi výnosy, které k tomuto úřadu náležely. Mezi ně pak patřil i mlýn na Labi poblíž Nymburka.

⁴¹⁶ RBM II, č. 1589, s. 684.

⁴¹⁷ Jedná se zřejmě o stejného faráře, který byl biskupem Tobiášem potvrzen listinou z roku 1279. Tam je uveden celým jménem Friedrich z Vratislavi.

⁴¹⁸ Viz Havel, D.: *Listinné písmo*, s. 138, kde řadí písaře dle duktu do tzv. II. vyšehradské školy.

obrat mistra Jindřicha, který pak užívá ve svých listinách např. i Petr Angeli. Můžeme tak říci, že tento obrat přešel do obecného formuláře panovnické kanceláře Václava II.⁴¹⁹ Další poněkud netypická formulace pro biskupskou kancelář se skrývá v samotné potvrzovací formuli. Ve většině biskupských listin je konfirmace spojena s odkazem na autoritu pražského biskupa (*auctoritate, qua fungimur*, méně často *auctoritate nostra pontificali confirmamus*). Zde však tato formulace chybí, což je v rámci biskupských listin poněkud neobvyklé.

V listině jsme tak našli několik odkazů na listiny, které byly vydány v královské kanceláři. Otázka tedy je, zda listina nemohla vzniknout v kanceláři krále Václava. Jestli si totiž křížovníci chtěli nechat potvrdit svou držbu mlýna, měli podle listiny z roku 1287 zajistit i souhlas krále – což je ostatně v listině doloženo. Můžeme se tak domnívat, ohledně svého problému museli jednat jednak s pražským biskupem, ale i s českým králem. A tak není vznik listiny prostředky královské kanceláře vyloučen.

⁴¹⁹ Viz např. Sviták, Z.: *Lze vznik listin*, s. 314, či Pojsl, M. – Řeholka, I. – Sulitková, L.: *Panovnická kancelář*, s. 285-286.

7. Notáři a kancelář

V předešlých kapitolách jsme se pokusili analyzovat jednotlivé listiny či skupiny listin, jejichž vydavatelem byl biskup Tobiáš, a poukázat na případné grafické a stylistické souvislosti mezi nimi. Připravili jsme si tak materiál pro závěrečnou kapitolu, ve které se pokusíme poukázat na několik otázek a problémů související s biskupskou kanceláří. Bude nás zejména zajímat, zda lze v diplomatickém materiálu biskupa Tobiáše postihnout individuální styl některého z diktátorů listin, kterého bychom pak mohli prohlásit za biskupova notáře. Vedle této problematiky se pak dotkneme i otázek vzniku biskupských listin, zdroje jejich formulací apod.

Protože v této kapitole shrneme dosavadní výsledky, ke kterým jsme v průběhu práce dospěli, můžeme ji považovat za kapitolu závěrečnou. Výsledky předešlé studie se pokusíme vyložit v širších souvislostech a formulovat tak obecné závěry relevantní k biskupské kanceláři jako takové.

Postihnout individuální styl v listinách biskupa Tobiáše je úkol velmi nesnadný. Je to dáno několika faktory:

1. Obecně nemůžeme hovořit o dominantní ruce, která se by se uplatnila v Tobiášových listinách v delším časovém úseku. Dochovaly se pouze dvě tříčlenné skupiny listin, z nichž každou psala jediná ruka, většina písařů v Tobiášových listinách však píše pouze jednu až dvě listiny. Výjimku pak tvoří písař T 4, který je sice známý z jediné Tobiášovy listiny, ale uplatnil se i v kanceláři biskupa Jana III a Mikuláše a písař T 19, kterého známe naopak i z listin biskupa Řehoře a Jana IV. Z toho důvodu je tedy velmi obtížné na základě listin, které psal shodný písař, stanovit jeho individuální styl a porovnat pak další listiny se snahou zjistit, zda mohl diktovat i listiny další. Tuto metodu se ve své práci sice pokusil uplatnit Rostislav Nový, učinil tak ovšem na základě mylné identifikace písařských rukou, což muselo nevyhnutelně vést k zavádějícím závěrům ohledně diktátorské individuality jeho domnělého písaře a notáře T 11. Uvedená metoda je však nesmírně produktivní, jak ukázal např. Vladimír Vašků v prostředí kanceláře Václava II. a Václava III., kde se mu podařilo postihnout individuální styl dříve z tohoto hlediska v literatuře neznámého notáře Jana ze Sadské.⁴²⁰ Proto se v práci pokusíme metodu aplikovat i na listiny biskupa Tobiáše, budeme však nuceni vycházet z velmi malé základny, která je zapříčiněna velkou variabilitou písařských rukou v Tobiášových listinách.

2. V žádné z dochovaných Tobiášových listin není uvedena DPM formule. Z jeho listin tedy neznáme jméno případného biskupova notáře, kterého bychom pak mohli ztotožnit na základě grafiky i stylu s některým z autorů Tobiášových listin. Nepřítomnost DPM formule v Tobiášových

⁴²⁰ Vašků, V.: *K otázce individuálního stylu v listinách Václava II. a Václava III.*, SPFFBU C 7, 1960, s. 87-88.

listinách může být poněkud překvapující. Oproti královským listinám se sice v listinách pražských biskupů objevuje sporadicky, ale přece. DPM formulí známe z listin biskupa Mikuláše, Jana III. i Řehoře, objevuje se tedy u všech pražských biskupů v druhé polovině 13. století, tedy kromě biskupa Tobiáše. Proč tomu tak bylo nedokážeme jednoznačně posoudit. Rostislav Nový v souvislosti s DPM formulí přichází s domněnkou, že se uvádí tam, kde biskup nemohl osobně zkontrolovat danou listinu. Pověřil tak zodpovědnou osobu – svého notáře, aby dohlédl na vyhotovení a správné znění listiny.⁴²¹ Pokud bychom vycházeli z tohoto předpokladu, znamenalo by to, že biskup Tobiáš dohlížel na správné vyhotovení listin ve všech známých případech a DPM formulí tak v jeho listinách nebylo nutné uvádět.

3. Biskupské listiny v polovině 13. století procházejí velkou změnou, jejíž příčinu můžeme hledat v několika důvodech. Jeden z nich, ač se to na první pohled nezdá, souvisí se sporem českého krále Přemysla Otakara II. a pražského biskupa Ondřeje v prvních dvou desetiletích 13. století.⁴²² Ať už se uvedený spor v dosavadní literatuře hodnotí jakkoliv, faktem zůstává, že jeho výsledky nastartovaly zásadní proměny v rámci správy pražské diecéze. Tyto změny se, jak ukázal Zdeněk Fiala, prosazovaly velmi pozvolna a tak o významnějších proměnách můžeme hovořit až v polovině 13. století. Rozvoj duchovní správy se pak odráží (resp. byl příčinou) i v diplomatickém materiálu. Od poloviny 13. století sledujeme značný nárůst počtu biskupských listin, a to zejména tzv. listin *in spiritualibus*, tedy listin, kterými biskup vykonává duchovní správu své diecéze. Rovněž vznikají zcela nové typy biskupských listin, jako konfirmace patronátních práv či konfirmace farářů, které také musíme dát do souvislosti s rozvojem správy, konkrétně s postupným pronikáním patronátního práva do našeho prostředí⁴²³. Listiny *in spiritualibus* tak od poloviny 13. století tvoří majoritní podíl na veškeré produkci biskupských listin v pražské diecézi. Jen pro srovnání můžeme uvést, že ve 12. a ještě první třetině 13. století byly vydávány téměř výhradně listiny v rámci správy temporální, tedy v nejrůznějších majetkových záležitostech. I na listinách je tedy patrné, že někdy v první polovině 13. století pražská diecéze prochází důležitou proměnou a tato proměna se promítla i do diplomatického materiálu.

Se zvýšenou produkcí listin je pak úzce spjata i biskupská kancelář. Zřejmě není náhoda, že právě v polovině 13. století, kdy dochází k výraznému rozvoji správy a zvýšené emisi biskupských listin, pozorujeme formování biskupské kanceláře. Její počátky můžeme podle Rostislava Nového klást ke konci episkopátu biskupa Mikuláše, jednoznačně můžeme o ní hovořit za biskupa Jana III. Uváděný kvantitativní nárůst biskupských listin byl tedy umožněn díky existenci této instituce. Na druhou stranu se však můžeme ptát, zda právě potřeba vydávání většího počtu listin, která byla vynucena rozvojem církevní (zejména spirituální) správy, nezapříčinila

⁴²¹ Nový, R.: *Listiny*, s. 139-140.

⁴²² Ke sporu např. Josef Žemlička, *Přemysl Otakar I.*, Praha 1990, s. 215-239.

⁴²³ K patronátnímu právu srov. např. Schlensz, *Kirchenpatronat in Böhmen*, Fiala...

postupné zformování této instituce.

Vraťme se však k listinám. Uvedli jsme, že listiny v polovině 13. století prochází zásadní změnou. Vnikají nové typy listin (konfirmace farářů a konfirmace patronátních práv) a zejména ty pak v mnoha ohledech vychází z papežských litterae cum filo serico a obsahují řadu pro ně typických výrazů. Velká část biskupských listin je tak ve své stylizaci velmi uniformní. Vedle zmíněných dvou typů listin i indulgence, vidimusy či mandáty obsahují již řadu stereotypních výrazů i celých obrátů, které musíme považovat za typické pro určité listiny a tak jen velice těžko v nich můžeme hledat konkrétní individuální styl. Navíc i formule, na základě kterých můžeme posoudit písarskou individualitu (jako promulgace, koroborace, arengy apod.) jsou si v Tobiášových listinách navzájem velmi podobné. V případě královských listin, psaných mistrem Petrem Angeli, konstatoval Vladimír Vašků, že pokud by listiny nebyly psány vesměs touž rukou, stěží bychom je vzhledem k jejich textové variabilitě přisoudili jedinému člověku.⁴²⁴ V případě biskupské kanceláře stojíme před poněkud opačným problémem. Řada listin má velmi podobné, až stereotypní formulace, které bychom mohli přisoudit diktátu jediného člověka, ovšem tyto listiny bývají často psány celou škálou různých písarů. Bude tedy velmi těžké posoudit, zda jednotná stylizace listin je následkem diktátu jediného člověka, či v jejich stylizaci můžeme vidět vliv již několikrát zmíněné (hypotetické) kancelářské knihy či konceptů, na základě kterých by listiny mohly být sestavovány.

V úvodu kapitoly jsme se postavili poněkud skepticky k problematice určení individuálního stylu v listinách biskupa Tobiáše. Přeci se však můžeme pokusit alespoň o dílčí analýzu stylu diktátu v několika skupinách listin, které byly psány jedním písarem. Jedná se o písáře, které jsme v práci označili T 1, T 4, T 11 a T 19.

Písar T 1, působící v kanceláři biskupa Tobiáše v letech 1279-1283, byl prokazatelně autorem tří jeho listin. Uvedené listiny nespojuje pouze grafická stránka, ale rovněž mají společné i některé stylistické prvky. V případě listin z let 1282 a 1283 jsme již v příslušné kapitole upozornili na jejich vzájemné textové shody v dispoziční části a tak můžeme konstatovat, že obě listiny mohou mít pravděpodobně i stejného diktátora. Všechny tři listiny pak spojuje formulace koroborace.

1279: *In cuius rei testimonium et predicti plebani cautelam presentes litteras confirmationis exinde sibi fieri fecimus et sigilli nostri munimine communiri.*

1282: *Et ne de predictis posset in posterum aliquatenus dubitari, ad predicti Henrici ac heredum suorum cautelam presentes litteras exinde sibi fieri fecimus, nostri et predicti capituli sigillorum munimine communitas.*

1283: *In cuius rei testimonium et cautelam predictorum abbatis et conventus presentes commutationis nostre litteras exinde fieri fecimus nostri et predicti capituli sigillorum munimine*

⁴²⁴ Vašků, V.: *K otázce individuálního stylu*, s. 82.

communitas.

Vidíme, že znění koroborací není sice shodné, ale na druhou stranu obsahují typické obraty, které v dalších Tobiášových listinách po roce 1283 nenajdeme.⁴²⁵ Na základě uvedených podobností můžeme uvažovat, že všechny tři listiny diktovala táž osoba a protože podobné obraty koroborace neznáme z listin biskupa Jana III., především ne u listin psaných jeho notářem J III 6, můžeme myslím s jistotou říci, že písař T 1 byl současně i autorem diktátu všech svých listin. V předešlých kapitolách jsme pak dospěl k závěru, že písaře a stylizátora T 1 bychom mohli označit za biskupova neznámého notáře, který psal a formuloval Tobiášovy listiny pravděpodobně v letech 1279-1283.

Z období mezi uvedeným léty se dochovalo více listin, některé v opise a dvě ve formě originálu. Všechny jsme již analyzovali v příslušných kapitolách, zde si shrneme poznatky, které jsou relevantní k našemu tématu. Listina z roku 1279 pro vyšehradského kanovníka Dominika je graficky prokazatelně příjemecké provenience (Vyšehrad) a ani u diktátu jsme nenašli natolik průkazné stylistické prvky, abychom mohli prohlásit, že ji diktoval notář T 1. Na druhou stranu jsme však nevyloučili ani názor Zbyňka Svitáka, který uvažuje, že alespoň v úvodní a závěrečné části je styl notáře T 1 patrný.

Druhý originál z roku 1281 napsal v našem prostředí ojedinělý písař T 3. Koroborace, která je v listině užita, však jednoznačně odkazuje na styl notáře T 1 (*In cuius rei testimonium et predicti plebani cautelam presentes litteras exinde sibi fieri fecimus nostri sigilli munimine roboratas*). Další odkaz na notáře můžeme sledovat v promulgaci (*noverint universi presentes littreas inspecturi*). Tutéž formu promulgace užil notář T 1 ve své listině z roku 1282. Souvislost mezi oběmi promulgacemi je o to průkaznější, že se v žádné další dochované Tobiášově listině v takové formě již neuplatnila. Další důkazy ohledně shodných prvků jsme již uvedli v kapitole o konfirmacích ad beneficia. V ní jsme ukázali, že listina z roku 1279 a 1282, obě konfirmace farářů, obsahují i v rámci dispozičního jádra shodné stylistické obraty, které již v dalších konfirmacích nejsou.

Další podobnost mezi listinami, které psal a diktoval notář T 1 a touto sledujeme ve vnější úpravě listiny. Jak jsme uvedli, pro písaře T 1 bylo typické roztažení posledního řádku k pravému okraji textu. I zde tento způsob úpravy textu listiny nalezneme a můžeme se tak domnívat, že písař T 3 zhotovil listinu podle diktátu notáře T 1 a současně listinu upravil podle jeho instrukcí tak, aby odpovídala zvyklostem kancelářských listin v té době.

Jedinou výhradou k jinak myslím jednoznačnému diktátu notáře T 1 v této listině je datace. Konfirmace z roku 1281 je totiž jediná listina, kde je datování provedeno na základě svátku, v

⁴²⁵ Srov. práci Nového, kde na základě nepřesného určení písařských rukou považuje tuto koroboraci za variantu dalších koroborací, které užíval jeho domnělý notář T 11. Viz Nový, R.: *Listiny*, s. 75.

ostatních známých listinách biskupa Tobiáše se užívalo obvyklejší datování římské. To však snad můžeme vysvětlit tak, že listina byla vyhotovena přímo ve dne svátku svatého Michala, a tak bylo v konfirmaci užito datování podle svátku.

Další listiny z období let 1279-1283 se dochovaly již jen v opisech. Jedná se o listiny ze 7. února 1280 a 10. září 1281. V případě originálů jsme konstatovali, že notář T 1 užívá koroboraci, kterou sice poněkud obměňuje, ovšem ve všech případech jsou v ní zachovány shodné prvky. U rozboru příslušných listin jsme ukázali, že i v těchto listinách se uplatnila obdobný typ koroborace. Konstatovali jsme tedy, že se v těchto částech listin projevil styl notáře T 1, i když dispoziční část obou listin diktovaly zřejmě jiné osoby.

Myslím, že se nám povedlo s úspěchem vystopovat individuální styl autora listin biskupa Tobiáše v letech 1279-1283. Za jeho autora jsme označili notáře T 1, který se podílel jak graficky, tak stylisticky na vzniku téměř všech dochovaných listin z uvedeného období. Ruku námi definovaného notáře nenalezneme v listinách biskupa Jana III., stejně tak ani jeho specifický sloh. Můžeme se tedy domnívat, že do kanceláře přišel s nově zvoleným biskupem v roce 1278 nebo záhy po té. Působil v ní do pak roku 1283. Doba jeho působení v kanceláři se nápadně kryje s obdobím interregna, svou poslední dochovanou listinu píše 28. května, tedy ve stejném měsíci, kdy se navrátil král Václav II. z Braniborska. Jestli však můžeme jeho působení dát do souvislosti právě s těmito okolnostmi říci nemůžeme.

Dalšího písaře, který je postihnuteľný na více listinách, jsme označili zkratkou T 4. Byl autorem sice jediné listiny biskupa Tobiáše, jeho ruku však nacházíme v řadě listin biskupa Jana III i Mikuláše. Představuje tak (alespoň z písařského hlediska) kontinuitu mezi kanceláři Tobiášovou a jeho předchůdců. Z toho důvodu budeme nyní sledovat, co ohledně tohoto písaře uvádí dosavadní literatura a zabrousíme tak nutně i do kanceláře biskupa Jana III.

V celkem čtyřech listinách biskupa Jana je uvedena dpm formule, ze které poznáme jméno Janova notáře. Byl jím notář (notarius) Petr Perlík, kanovník boleslavské kapituly: Sáša Dušková ve své práci k Tobiášově formuláři se domnívá, že tohoto notáře můžeme ztotožnit s největší pravděpodobností s Janovým písařem J III 6.⁴²⁶ Neuvádí však jediný důvod, proč by tomu tak mělo být. Její předpoklad zřejmě vychází z toho, že písař J III 6 byl jednak prokazatelně písař biskupovy kanceláře a jako takový byl autorem největšího počtu Janových listin (podle Duškové se „jako jediný uplatnil v Janově kanceláři“⁴²⁷). V řadě těchto listin pak nalezneme stylistické shody, které poukazují na jednoho stylizátora. A protože se jedná o nejfrekventovanějšího písaře/stylizátora a známe také (v jiné souvislosti) jméno notáře, tedy na základě jakéhosi „kvantitativního“ předpokladu Dušková pravděpodobně dochází k uvedenému závěru. Hned však musíme

⁴²⁶ Dušková, S.: *Formulář*, s. 59.

⁴²⁷ *Tamtéž*

připomenout, že biskupská kancelář byla v té době ještě poměrně mladou institucí a počet lidí v ní byl zřejmě omezen, proto není tento předpoklad nepravděpodobný. S jiným názorem přišel o několik let dříve Rostislav Nový, který naopak vysloveně píše, že jeho písař J I (který se veskrze shoduje s diplomatářovým J III 6) není totožný s Janovým notářem Petrem.⁴²⁸ Nový píše, že „titul notarius se nijak nevztahuje k samotnému sepsání listiny v technickém slova smyslu“.⁴²⁹ Dokazuje to na příkladu listiny z února 1267⁴³⁰, která byla sepsána neznámým písařem⁴³¹ a ani stylizátor nepocházel z prostředí biskupské kanceláře⁴³². V listině však na prvním místě mezi svědky vystupuje notář Petr, který byl podle Nového pověřen rozhodnutím sporné záležitosti společně s dalším svědkem, vystupujícím v testes-formuli, totiž kaplanem Moravou. Ohledně Petrově participování na listině Nový píše, že o výsledku sporu tento notář jako pověřenec biskupa pouze „dal ... napsat listinu (kým, není známo)“ a poté ji jako držitel biskupské pečeti nechal zpečetit.⁴³³ Na základě této analýzy pak dochází k závěru, že notář Petr nebyl totožný s písařem J I (tedy J III 6) (sic!). Z královských listin sice víme, že notář, uváděný v DPM formulích, nemusel tyto listiny psát osobně, ale dohlížel především na jejich správné znění. Otázka však je, zda můžeme takto zobecňovat vztah notáře k listině, jak učinil Nový? Co vedlo Nového k závěru, že notář, který vstupuje jako svědek na listině zřejmě nekancelářského původu není totožný se zcela jiným písařem?

O notáři Petrovi v další kapitole píše, že se uplatnil i v kanceláři Tobiášově. Nepodkládá to ovšem diplomatickou analýzou, ale na základě formulářové sbírky biskupa Tobiáše.⁴³⁴ V jednom z formulářů na znovupotvrzení faráře, obsaženého ve sbírce, se dočteme, že Tobiáš opětovně potvrzuje ustanovení jistého faráře ke kostelu na základě prezentace opata zlatokorunského, které mu dříve udělil biskup Jan III.⁴³⁵ Farář obdržel konfirmační listinu, která, jak se dočteme v naraci formuláře, shořela při požáru domu biskupova notáře Petra. Petr je označen v listině jako *Petrus*, *notarius noster* a vztahuje se tak k vydavateli listiny – byl tedy biskupským notářem. Vydavatelem domnělé listiny je, jak jsme uvedli, biskup Tobiáš a tak Nový dospěl k závěru o působení notáře Petra i v kanceláři biskupa Tobiáše.

Oba autoři tak paradoxně dochází ke stejnému závěru, i když ohledně ztotožnění osoby notáře Petra s písařem J III 6 mají zcela protichůdný názor. Dušková totiž zřejmě nevěděla, že písař J III 6 napsal i jednu listinu biskupa Tobiáše z roku 1284. Pokud bychom přijali názor Duškové, znamenalo by to v uvedené souvislosti, že notář Petr (čili písař J III 6) působil i v kanceláři Tobiáše.

⁴²⁸ Nový, R.: *Listiny*, s. 72.

⁴²⁹ *Tamtéž*

⁴³⁰ CDB V/2, č. 546, s. 107-108.

⁴³¹ Nový J 8 (*Listiny pražských biskupů*, tab. na s. 68), CDB V/2, č. 546, s. 107-108 J III 16.

⁴³² Nový, R.: *Listiny*, s. 72. CDB uvádí příjemeckého písaře, pravděpodobně téhož, jako písaře.

⁴³³ *Tamtéž*

⁴³⁴ *Tamtéž*, s. 141.

⁴³⁵ FTB, č. 202.

Nový sice tvrdí opak o ztotožnění, na druhou stranu však přichází na základě jiných souvislostí se stejnou domněnkou o působení notáře Petra ještě v kanceláři Tobiášově. Všechny předpoklady uvedené oběma autory jsou ovšem poněkud diskutabilní. O problematice ztotožnění notáře i písaře v práci Duškové jsme již hovořili, stejně jako o důkazu o rozdílnosti obou osob v práci Nového. Zbývá tedy okomentovat Nového tvrzení založené na formuláři. Formulář biskupa Tobiáše je velice komplikovaný pramen. Víme, že na jedné straně obsahuje skutečně vydané listiny, na stranu druhou však i prokazatelně minimálně jednu listinu, kterou ve skutečnosti nevydal Tobiáš, ale jeden z předešlých pražských biskupů.⁴³⁶ Nemůžeme tak zcela bez výhrad přijímat ani konkrétní věcná ustanovení formulářů, natož vlastní jména v nich uvedená. Jak jsme uvedli, notář Petr vystupuje v listině na znovupotvrzení faráře.⁴³⁷ Jedná se o listinu, kde biskup renovuje ustanovení a konfirmaci svého předchůdce (Jana III), který na základě prezentace zlatokorunského opata ustanovil nejmenovaného kněze ke kostelu sv. Mikuláše v nejmenovaném místě. Protože je formulář celkem sdílný co se týče vlastních jmen, pokusíme se verifikovat (či naopak), zda mohl odpovídat tehdejší realitě. Z libri confirmationum víme, že opat zlatokorunského kláštera disponoval prezentačním právem k několika kostelům i jedné kapli.⁴³⁸ Ze všech vesnic však pouze v jediné stál toho času kostel svatého Mikuláše – totiž v Boleticích. O této vsi máme ze 13. století pouze dvě písemné zmínky. V zakládací listině zlatokorunského kláštera z roku 1263 dal král Přemysl Otakar II. ves jako dotaci klášteru. V ověření se však žádný kostel neuvádí. Ten máme písemně doložen až k roku 1293, kdy je v listině zlatokorunského opata jmenován boletický farář Jindřich (*Henricus, plebanus de Bolaticz*). Zjistili jsme tedy, že formulář může mluvit pravdu – zlatokorunský opat skutečně disponoval patronátním právem ke kostelu svatého Mikuláše, který byl zřejmě kostelem farním, známe i jeho faráře k roku 1293. Z těchto informací ovšem nemůžeme vyvodit, kdy k možnému vyhoření notářova domu mohlo dojít. Jestliže jsou totiž Boletice zmiňovány již k roku 1263 (nehledě na to, že zde zatím neznáme kostel), mohlo se jednat jak o notáře biskupa Jana III. (a notáře Petra skutečně z DPM formulí Janových listin známe), tak i o notáře biskupa Tobiáše. Z tohoto titulu tedy nelze jednoznačně potvrdit, že notář Petr působil v kanceláři biskupa Tobiáše, nejisté je rovněž jeho ztotožnění s Janovým písařem J III 6.

Nezbývá tedy, než se pokusit srovnat styl Tobiášovy listiny s listinami Janovými, jestli v nich nenalezneme výraznější stylistické shody. Zde se ovšem setkáme již s problematikou, kterou jsme naznačili výše. Listina písaře T 4 (J III 6, N 7) je obsahově konfirmace faráře. Výše jsme uvedli, že konfirmace farářů jsou ze stylistického hlediska již od svého počátku dosti uniformní v rámci své stylizace. Veškeré konfirmace farářů biskupa Jana III jsou psány stejným písařem jako

⁴³⁶ FTB č. 146. Listina je prokazatelně původně písemnost biskupa Mikuláše z 13. února 1257, uvedená v CDB V/2, č. 121, s. 199-201. Blíže viz Dušková, S.: Formulář, s. 54-55

⁴³⁷ FTB č. 212.

⁴³⁸ Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu II*, s. 117 a 147, pozn 145.

konfirmace Tobiášova. Můžeme tedy sice uvažovat o tom, že obdobná stylizace tohoto typu listiny je právě následkem vlivu jediné osobnosti, ovšem vzhledem ke své uniformitě to nemůžeme říci s jistotou. Uvedme, že formulář konfirmací se dostal v obdobné podobě i do kanceláře Tobiášových nástupců a zde již nemůžeme ani jen uvažovat o přímém působení písaře (resp. možného notáře T 4) na tyto listiny. Vedle dispozičního jádra, o kterém jsme hovořili, Tobiášova listina obsahuje několik dalších formulí, které by mohly být pro analýzu stylu užitečné. Sledujme nejprve koroboraci. Ta má formu *In cuius rei testimonium istud scriptum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari*. Pokud tuto koroboraci srovnáme s koroboracemi na listinách, které psal písař J III 6 pro biskupa Jana, nedojdeme k příliš pozitivnímu výsledku: písař J III 6 užívá ve svých listinách rozličné typy koroborací, mnohé z nich jsou od té, která je uvedena v Tobiášově listině, zcela odlišné. Na druhou stranu v některých případech se koroborace v Janových listinách celkem podobají té v listině biskupa Tobiše, asi nejblíží jí koroborace na listině z roku 1275. Naopak je však uvedená koroborace obvyklá v řadě dalších listinách biskupa Tobiáše, můžeme uvést, že se jedná o její nejobvyklejší typ. Protokol listiny má formu *Thobias, Dei gratia Pragensis episcopus, universis presentes litteras inspecturis salutem in Domino sempiternam*. Takto formulovaný protokol nacházíme v listinách psaných písařem J III 6 v kanceláři biskupa Jana. A opět zde musíme podotknout, že shodnou formulaci uvedeného protokolu listiny je užita i v řadě listin biskupa Tobiáše. A konečně listina obsahuje v podstatě dvě promulgate. První má znění *noverit universitas vestra*, druhá pak *scire debetis*. Ani jedna z těchto promulgací se v listinách psaných písařem J III 6 nevyskytuje, známe je však opět z listin biskupa Tobiáše. Ani jedno ze (spíše negativních) závěrů není dle mého názoru dostatečně průkazné k tomu, abychom s jistotou mohli uvést, zda písař, resp. notář J III 6 diktoval i listinu Tobiášovu. Protože však písař J III 6 působil i v kanceláři biskupa Tobiáše, můžeme se pokusit porovnat styl listin, které psal písař T 4 v Janově i Tobiášově kanceláři, s dalšími listinami biskupa Tobiáše.

Z roku 1285 se dochoval jediný Tobiášův mandát. Ten obsahuje promulgaci *Scire debetis*, kterou známe z již zmíněné konfirmace z roku 1284, kterou psal T 4. Navíc pokud projdeme stylistickou stránku mandátů biskupa Jana III., zjistíme, že jsou stylově velmi podobné, jeden z mandátů má dokonce zcela shodný úvod jako mandát biskupa Tobiáše. Problém ovšem opět je v jisté unifikaci stylu biskupských písemností - v tomto případě mandátů. Ty byly, jak jsme již v příslušné kapitole naznačili, stylisticky (resp. svou strukturou) velmi podobné, odkazující navíc na papežské litterae cum filo canapis. Můžeme tedy sice hovořit o jednoznačné návaznosti Tobiášových mandátů na mandáty Jana III., ovšem jestli je to dáno přímým působením jediného notáře opět s jistotou říci nemůžeme. Přesto však na základě uvedených stylistických shod v mandátech i v konfirmační listině z roku 1284 nemůžeme vyloučit, že Tobiášův mandát T 4 (resp. J III 6) diktoval.

V roce 1286 vydal biskup Tobiáš dvě (známé) listiny, obě pro augustiniány při sv. Tomáši. Obě listiny mají zcela shodný úvodní protokol (intitulaci, inskripci a salutaci), který je znám i z dalších listin biskupa Tobiáše – z konfirmační listiny z roku 1284 psané písařem T 4 a pak z listin z devadesátých let. Takto sestavený protokol pak nalezneme i v listinách Janových, které psal písař J III 6. O dalších stylistických shodách jsme hovořili v příslušných kapitolách. V případě Tobiášovy konfirmace jsme konstatovali, že arengu i promulgaci nalezneme ve shodném znění v listinách biskupa Jana III., psaných opět písařem J III 6. Ohledně koroborace jsme uvedli, že ji sice neznáme z listin Tobiášových, ale velmi charakteristickou koroboraci můžeme nalézt opět v Janových listinách psaných písařem J III 6.

Zajímavý je v této souvislosti i uplatnění areng. Velmi oblíbenou arengou notáře J III 6 byla arenga *Cum a nobis petitur*, kterou notář převzal z papežských listin a svérázně ji obměnil. V konfirmaci z roku 1286 je pak tato arenga použita v upravené formě, je tedy zcela jistě převzata z listin písaře J III 6.

Z uvedené analýzy je patrná jedna věc. Je možné, že Tobiášovy listiny z mohla stylizovat jedna osoba, a to Janův notář/písař J III 6, kterého známe jistě alespoň graficky z jedné Tobiášovy listiny a tak prokazatelně v kanceláři biskupa Tobiáše působil. Pokud tomu tak skutečně bylo a přijmeme i teorii Duškové o ztotožnění Janova písaře J III 6 s jeho notářem Petrem Perlíkem, odpovídalo by to současně i tvrzení ve formuláři, o kterém jsme se zmínili výše. Můžeme tedy konečně vyslovit domněnku, že notář J III 6 skutečně ještě nějaký čas působil jako notář v kanceláři biskupa Tobiáše. V předešlé analýze jsme totiž našli několik listin, které některými znaky odpovídají stylu listin, které notář skládal v kanceláři biskupa Jana III. Jsou to sice jen náznaky a samostatně by nepůsobily přesvědčivě, ovšem jako celek s dalšími popsány souvislostmi působí již přesvědčivěji.

Jak dlouho notář T 4 v kanceláři Tobiáše působil již říci ovšem nedokážeme. Další listiny zejména z let 1288 a 1290 sice vykazují podobné stylistické rysy a odkazují na sloh notáře T 4, je to dáno však především charakterem listin jako takových – většina dochovaných písemností z uvedeného období jsou totiž konfirmace patronátních práv, které svou vzájemnou stylistickou závislostí i uniformitou stylizace věcných ustanovení nedovolují již provést potřebnou analýzu. Můžeme sice říci, že konfirmace obsahují řadu typických obrátů, které užíval notář T 4 ve svých listinách (koroborace, arengy apod.), ale jestli je skutečně diktoval sám, nebo již někdo jiný na základě nějakého vzoru již říci s určitostí nedokážu.

Dalšímu písaři, který byl autorem většího počtu listin, jsme dali označení T 11. Písař sice psal tři listiny biskupa Tobiáše, ovšem všechny tři byly vydány v průběhu jediného měsíce roku 1290, proto nemůžeme tvrdit, že se v Tobiášových listinách uplatnil v delším časovém úseku. Dříve než přistoupíme k analýze listin psaných tímto písařem, vyložíme a okomentujeme ještě dosavadní

literaturu. Již jsme uvedli, že identifikace písaře T 11 činila v minulosti komplikace. Rostislav Nový písaře T 11 mylně ztotožnil s řadou dalších písařů listin biskupa Tobiáše, jeho závěry k ruce jsou tedy rovněž nepřesné. Sáša Dušková ve svých studiích sice nesouhlasí v mnoha ohledech s Novým, ovšem má za to, že námi definovaný písař T 11 psal i listiny z let 1279-1283, tedy jako náš písař T 1. Protože se Dušková ve svých pracích věnuje především listinám z devadesátých let, její výsledky si shrneme v části o písaři T 11.

Dušková tedy v Tobiášových listinách do roku 1290 „objevila“ notáře, kterého označila zkratkou T 1, který má být shodný s písařem celkem šesti Tobiášových listin z let 1279-1290. Co něm tedy píše? Ve své práci k formulářové sbírce biskupa Tobiáše přichází s myšlenkou, že tento písař byl autorem původního jádra uvedené sbírky. Ke své teorii dochází na základě zjištění, že ve formuláři je zahrnuto šest Tobiášových listin, které nyní známe i jako originály. Většina z těchto originálů pochází z let 1288-1290⁴³⁹, a společně s dalšími formuláři královských listin pro křížovníky, z nichž jeden je dnes rovněž známý jako originál, tvoří v každé z dochovaných redakcí Tobiášovy sbírky jednotný celek. Dušková se tak domnívá, že celý tento soubor biskupských i královských (skutečných) listin „sloužili původci FTB za základ této sbírky“.⁴⁴⁰ Z toho důvodu uvažuje (a v podstatě se shoduje i s J. B. Novákem), že jádro formulářové sbírky vzniklo nejspíše v letech 1288-1290. Na základě faktu, že její písař T 1⁴⁴¹ byl autorem několika listin zapsaných i ve FTB a dále na základě domněnky, že písař T 1 ukončil svou činnost v roce 1290, kdy podle Duškové známe jeho poslední listinu, dochází k závěru o autorství původního jádra FTB. Své myšlenky o písaři rozvádí Dušková dále v práci o neznámé křížovnické listině, kde písaře T 1 již s jistotou označuje za notáře. Svému notáři přisoudila i onu neznámou křížovnickou listinu, která podle ní byla vydána biskupem Tobiášem a ne Janem IV., jak se domníval Palacký.⁴⁴² Dokládá to mimo jiné i na základě stylistického rozboru, zejména koroborace, kde se opírá o Nového stanovení několika typů koroborací, které zaznamenal u svého kancelářského písaře T11.⁴⁴³ V závěru práce shrnuje dosažené výsledky obou studií: „V citované práci⁴⁴⁴ jsem se snažila prokázat, že za notáře Petra byla v biskupské kanceláři založena kancelářská kniha, která se tam udržela po celé XIII. století, a že z této knihy čerpal i T 1 při zhotovování FTB. Je tedy užití části koroborace dokladem působení stylu notář Petra na styl T 1...“.⁴⁴⁵

Nyní se pokusme o podrobnější komentář k výkladu Duškové o tomto písaři/notáři. Jak uvádíme v části o písařských rukou, písmo užitě na listinách z let 1279-1283 nelze ztotožnit s

⁴³⁹ Kromě jediné listiny, která není původem Tobiášova, ale skutečným vydavatelem byl biskup Mikuláš.

⁴⁴⁰ Dušková, S.: *Formulář*, s. 58.

⁴⁴¹ Srov. ovšem zde studii k písařským rukám, kde písaře značím T11, který nebyl tožný s T1. Viz dále v textu.

⁴⁴² Dušková, S.: *Neznámá křížovnická listina*, s. 308-309.

⁴⁴³ Nový, R.: *Listiny*, s. 75.

⁴⁴⁴ Dušková, *Formulář*.

⁴⁴⁵ Dušková, *Neznámá křížovnická listina*, s. 308.

písmem, kterým jsou psány tři listiny z roku 1290. Pro bližší analýzu odkazujeme na příslušná místa. Již tato skutečnost sama o sobě lehce zpochybňuje předpoklad, na základě kterého Dušková stanovila dobu působnosti svého notáře T 1 v Tobiášově kanceláři – písař prvních třech listin (nás T1) je v Tobiášově kanceláři postihnutelný pouze do roku 1283, nikoliv až k roku 1290, jak se Dušková domnívala. Listiny z roku 1290 píše již jiný písař (zde T11). O písaři z počátku Tobiášova episkopátu (zde T 1) můžeme dále říci, že jej zaznamenáme od počátku devadesátých let 13. století v listinách krále Václava.⁴⁴⁶ Podstatnější v této souvislosti je ovšem ruka písaře T11. Ten je sice znám z Tobiášových listin pouze k roku 1290, ovšem jak správně ukázal Nový a Dušková jeho závěr přijímá, nalezneme jeho ruku i v přípiscích na nejstarším urbáři pražského biskupství. Otázka samozřejmě je, kdy své přípisky tento písař do urbáře zanesl. Vznik urbáře položil Nový mezi léta 1283-4⁴⁴⁷, podle něj jej napsala starší ruka, než přípisky – vyplývá to už ze samotného charakteru přípisků jako takových. Ohledně interpolací písaře (T11) v urbáři Nový přišel s domněnkou, že část z nich byla psána po roce 1290 (přípisky v urbáři na f 1^r-2^r), další část pak kolem roku 1295 (aktové zápisy na f 2^v).⁴⁴⁸ Ohledně omezení rokem 1290 píše, že nové přípisky souvisí s „pacifikací poměrů v zemi“ po smrti Záviše z Falkenštejna „a opětne konsolidaci biskupských statků.“⁴⁴⁹ V aktových zápisech na f 2^v, které Nový položil přibližně k roku 1295, se dočteme přesnější datum v jednom zápise, kde je uveden právě roku 1295. Obě domněnky jsou myslím věrohodné a logicky zdůvodněné, a tak můžeme bezpečně určit, že písař T 11 působil v okruhu biskupa Tobiáš ještě někdy ke konci jeho episkopátu. Dušková, jak jsme uvedli, přebírá Nového závěr ohledně autorství marginálních přípisků písaře T 11 (u ní T1), ale již tyto výsledky nedává do souvislostí s domněnkou o ukončení tohoto písaře v roce 1290.

Oba autoři přinesli ve svých pracích zajímavé postřehy, které se zde pokusíme trochu více rozebrat. Rostislav Nový přišel s velmi podstatným zjištěním, že písař T 11 působil ještě v roce 1295 v okruhu biskupa Tobiáše. Bohužel však od něj známe pouze listiny z roku 1290 a nemůžeme již s jistotou říci, zda se projevil i v dalších listinách. Podobně již nemůžeme ani říci, zda listiny, které tento písař psal, je i diktoval. Dvě ze tří listin jsou totiž svým obsahem konfirmace patronátních práv, ve kterých, jak jsme uvedli, se jednak projevil značný vliv papežských litterae cum filo serico, jednak obdobné znění známe i z listin dřívějších. Tím pádem ani úvodní, ani závěrečné formule není možné jednoznačně přisoudit autorství tohoto písaře, protože je známe i z předešlých listin. Můžeme tak sice usuzovat, že jsou tyto listiny dílem jediného člověka, ovšem jestli jím byl písař T 11 říci nemůžeme.

Poslední písař, který se uplatnil ve více listinách a současně v delším časovém rozmezí byl

⁴⁴⁶ Viz výše v textu u ruky T 1.

⁴⁴⁷ Nový, R.: *Nejstarší český urbář*, s 212-216.

⁴⁴⁸ *Tamtéž*, s. 212.

⁴⁴⁹ *Tamtéž*, s. 218.

písař T 19. Jeho ruka je postihnutelná v kanceláři biskupa Tobiáše od roku 1295, poté píše celkem osm listin biskupa Jana III. a 13 listin biskupa Jana IV. do roku 1310. Z Tobiášových listin jej známe pouze ze dvou konsensních formulí na odpustkových listinách cizích biskupů. Protože konsensní formule postrádají jakýkoliv prostor pro projev individuality jejich autorů, nelze na základě Tobiášových listin provést analýzu jeho stylu a posoudit, zda nemohl diktovat i listiny další. Protože se však uplatnil i v kancelářích Tobiášových nástupců, je možné posoudit jeho styl na základě těchto listin a porovnat jej s listinami biskupa Tobiáše.

Z roku 1295 se (vedle konsensních přípisů na odpustkových listinách) dochovaly tři listiny. První z nich je listina z 12. února roku 1295, ovšem protože její celé znění již není známo, nemůžeme ji příliš z diplomatického hlediska posoudit. Druhá listina z tohoto roku byla vydána 17. července pro Waldsasský klášter, kterému biskup potvrzuje donaci patronátního práva kostela v Radešově. Tato listina stylisticky velmi úzce souvisí s konfirmacemi, které sepsal pro biskupa Řehoře písař T 19, mohli bychom tak říci, že i listinu biskupa Tobiáše mohl tento písař diktovat. Problém však je, že shodný diktát konfirmačních listin nacházíme u biskupa Tobiáše již od roku 1292, kde nemáme ještě písaře T 19 doloženého. Stylizace konfirmací se musela zakládat na nějaké předloze, proto ani v případě listiny z roku 1295 nemůžeme s jistotou tvrdit, že ji mohl diktovat písař T 19. Ani opak však vyloučit nelze. Další listinu z roku 1295 psal písař T 21. V této listině se mi nepovedlo nalézt výraznější stylistické prvky či shody s listinami, psanými písařem T 21, ale nemůžeme vyloučit, že by ji nepsal. Druhá listina písaře T 19 byla sice vydána Bertramem, velkopreceptorem templářů v Německu atd. pro biskupa Tobiáše, ale protože ji psal Tobiášův písař, můžeme ji rovněž přiřadit do jeho kanceláře. Listina obsahuje na biskupovy písemnosti poněkud netypickou promulgaci ve znění *ad universorum notitiam tam praesentium, quam futurorum, cupimus devenire*. V žádné z dalších Tobiášových listin její obdobu nezachytíme, ovšem ve stejném znění se uplatnila v listině biskupa Řehoře, kterou psal jeho písař T 19.⁴⁵⁰ Další části listiny jsou pak již pro Tobiášovy listiny zcela obvyklé.

Je tedy otázka, zda můžeme na základě uvedených dílčích shod rozhodnout, jestli listiny z roku 1295 mohl diktovat písař T 19 a jestli o něm můžeme hovořit jako o notáři. Otázka již na tomto místě zůstane nezodpovězena. Doposud totiž chybí systematictější zpracování kanceláře biskupa Řehoře, ze kterého bychom mohli vyjít. Jeho listinami se pochopitelně zabýval ve své práci Rostislav Nový, ovšem jak jsme viděli v případě listin biskupa Jana III. i biskupa Tobiáše, v mnoha ohledech Nový přišel se závěry, které nelze pokládat za správné. Proto bude zapotřebí provést revizi jeho závěrů ohledně listin i kanceláře tak, abychom mohli posoudit i problematiku kanceláře biskupa Tobiáše na konci jeho episkopátu. Můžeme snad jen říci, že Řehořova kancelář v mnoha ohledech navázala na kancelář biskupa Tobiáše jak personálně, tak i z hlediska sestavování a

⁴⁵⁰ Listina z 29. října 1299, RBM II, č. 1848, s. 794.

stylizace listin.

Z předešlé analýzy tedy můžeme vyvodit, že se v Tobiášově kanceláři uplatnil na počátku jeho episkopátu notář T 1, který zřejmě ukončil svou činnost mezi léty 1283 a 1284. Poté v kanceláři působil ještě nějaký čas notář T 4, který je znám jako písař listiny z roku 1284 a jeho styl je pak patrný ještě v dalších Tobiášových listinách. Pro devadesátá léta platí, že stylizace listin, které jsme určili jako kancelářské, je navzájem podobná, v těchto letech dochází k unifikaci stylu některých typů listin, jejichž stylizaci nalezneme pak i v listinách dalších pražských biskupů. I ty části, které podléhaly často .. Můžeme tak soudit, že v devadesátých letech se na skladbě biskupových listin podílel jeden stylizátor, kterého můžeme zřejmě označit za notáře. Jestli ovšem jej můžeme ztotožnit s některým z písařů Tobiášových listin již říci jednoznačně nemůžeme.

Na základě výše uvedené analýzy můžeme shrnout několik poznatků ohledně fungování Tobiášovy kanceláře. V této souvislosti je velmi důležité zjištění, že se v letech 1279-1283 uplatnil v biskupově kanceláři notář T 1. Listiny, které psal, mají velmi specifické prvky, které neznáme z jiných listin biskupa Tobiáše ani Jana III. Proto jsme konstatovali, že písař, který psal tři listiny z uvedených let je současně i stylizoval a na základě dalších informací jsme jej označili za notáře. Diktát tohoto notáře je pak patrný i v konfirmaci z roku 1281, kterou však psal již jiný písař. Z tohoto poznatku můžeme vyvodit, že se v biskupově kanceláři uplatnil jeden notář, který diktoval i psal své listiny, ale z nějakého důvodu mohl listiny dát k sepsání i někomu jinému. Pokud posoudíme z uvedeného hlediska období po roce 1283, můžeme dojít ke stejnému závěru: v Tobiášových listinách je patrný sloh notáře T 4, který psal jedinou Tobiášovu listinu, ale jeho písařská účast se nedá vyloučit na listinách, které se z té doby dochovaly v opisech. I tento notář pak zřejmě nechává sepsat své listiny jinými písaři. Protože se období notářů T 1 a T 4 nekryje (vyplývá to alespoň ze stylistické analýzy *dochovaných* listin), můžeme dále soudit, že se v kanceláři uplatnil vždy jeden notář, na základě jehož diktátu pak listiny psal buď sám, nebo je nechal sepsat jiným písařem. Rostislav Nový ve své práci přichází v podstatě se shodnou myšlenkou o uplatnění jednoho notáře v biskupské kanceláři, domnívá se však, že ten měl při ruce jednoho ingrosátora, který notářovy koncepty přepisoval na pergamen.⁴⁵¹ Protože jsme však ukázali, že stylizátor listin své listiny často i sám psal, nemůžeme brát Nového závěr za obecný.

Rostislav Nový se dále věnoval otázce vzniku jednotlivých biskupských listin, jehož závěry pokládám veskrze za přesvědčivé, proto je jen ve stručnosti shrneme. Před samotným zlistiněním probíhalo jednání před biskupem, o kterém se v listinách dozvíme buď prostřednictvím narace, nebo vyplývá z podstaty listiny. Důležité je upozornit na dvě věci. Již jsme se zmínili o rozvoji biskupské správy v druhé polovině 13. století. Z listin vyplývá, že biskup v některých případech byl dokonce povinen osobně se zúčastnit jednání před vznikem listiny – bylo tomu tak

⁴⁵¹ Nový, R.: *Listiny*, s. 140 a 141.

vprávě v těch případech, kdy vystupuje jako duchovní správce své diecéze, tedy v situacích, kdy např. potvrzuje faráře ke kostelu. Tím je také dán velký podíl kancelářských listin biskupa

A konečně na závěr shrneme několik poznatků ohledně zdroje pro stylizaci biskupských písemností. Na tomto místě můžeme uvažovat o možnosti, kterou navrhla již Sáša Dušková, že totiž v kanceláři existovala (již za biskupa Jana) blíže neznámá kancelářská kniha, která jednak zprostředkovává kontinuitu mezi listinami biskupa Jana a Tobiáše, ale současně mohla být užívána i v kanceláři biskupa Tobiáše pro sestavování dalších listin. Problém je ovšem v tom, že v žádném mně známém pramenu nenajdeme o nějaké kancelářské sebemenší zmínku. Tuto knihu si zřejmě nemůžeme představit jako nějakou jednodušší obdobu biskupských register či kopiářů. Tuto myšlenku můžeme vyvodit z několika faktů. V práci jsme již na několika místech osvětlili problematiku dlouhotvajícího a závažného sporu o patronátní právo v Kynšperku. Víme, že král Václav II. daroval patronátní právo křižovníkům, které následně potvrdil biskup Tobiáš i přes to, že waldsasský klášter tam již nějakou dobu patronátní právo držel. Pokud by v kanceláři v té době existovala registra, či nějaká obdoba libri confirmationum, zřejmě by ke sporu dojít nemohlo. Někaká důslednější evidence listin tedy zřejmě v té době ještě nepřípadá v úvahu. Protože však jsme konstatovali, že některé typy listin musely vzniknout na základě jednoho vzoru, kterým zřejmě nemohly být samotné listiny, musíme o nějaké formě kancelářské knihy uvažovat.

Sáša Dušková tedy dospěla k závěru o kancelářské knize. Nijak blíže ji nespecifikovala, pouze konstatovala, že na základě této knihy jednak mohl notář diktovat další listiny, jednak z ní bylo rovněž čerpáno při sestavování formulářové sbírky biskupa. Její závěr není nepravděpodobný, už vzhledem k tomu, že z konce 13. století známe z biskupské kanceláře další kancelářské knihy – formulářovou sbírku a urbář – a tak existence další knihy není vyloučena. Mluvíme zde o knize, ale jakou formu tato sbírka měla říci nedokážeme. J. B. Novák přišel s názorem, který pak převzal i Rostislav Nový, že podobná stylizace listin je následkem užívání konceptů již vydaných listin pro sestavování listin nových. Ani jeden z názorů sice nemůžeme pokládat za definitivní ani jednoznačný, můžeme je však připustit. Současně se oba názory nijak nevylučují. Pokud by totiž stylizátor listin používal koncepty k sestavování listin, mohl mít vlastně funkci té kancelářské knihy, o které uvažuje Dušková. Navíc obraty, které známe z listin diktovaných notářem T 4 jsou patrné i v dalším období, proto biskupův notář mohl tyto obraty užívat na základě kancelářské knihy, která ...

Pokud o této kancelářské knize uvažujeme tak, jak ji popsala Dušková, tedy že byla založena již v kanceláři biskupa Jana IV. Notářem J III 6/T 4, musíme doplnit, že v devdesátých letech musela být aktualizována (či nově vytvořena) na základě aktuálních stylizací listin. V tomto smyslu pak můžeme najít rozdíl mezi touto knihou a formulářovou sbírkou, protože ta se opisovala dále i s listinami, které ve znění, v jakém jsou v ní uvedeny, se již nestylovaly. Kancelářská kniha tak vysvětluje i důvod, proč nelze příliš posoudit individuální styl biskupových notářů v

devadesátých letech. Pokud by totiž listiny vznikaly na základě této knihy (e které by se opisovaly jednak celé písemnosti, jednak některé stylistické fráze), není již zcela možné identifikovat v listinách individuální styl.

8. Závěr

Na úplný záver bych rád uvedl, že rozhodně nepokládám všechny otázky a problémy v této práci za definitivní ani vyčerpané. Vzhledem k rozsahu práce (za což se omlouvám případnému čtenáři a zejména mému oponentovi) nebylo již možné do práce zahrnout další listiny relevantní pro studium biskupské kanceláře. Jedná se zejména o listiny, ve kterých biskup Tobiáš vystupuje jako příjemce. Rovněž jsem v práci nastínil několik dalších problémů, které bude potřeba vyřešit v širších souvislostech. Přes to se domívám, že práce může být užitečná pro další studium v této oblasti.

Seznam edic a regest vydaných pramenů.

- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* IV, ed. A. Boczek, Olomucii 1845. V, ed. J. Chytil, Brunae 1850. VI, hg. v. P. Chlumecky u. J. Chytil, Brünn 1845.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* I, ed G. Friedrich, Pragae 1904. II, ed G. Friedrich, Pragae 1912. III/1 VI
- Codex diplomaticus Saxoniae regiae*, Tweiter Haubttheil, 1. Band, hg. v. E. G. Gersdorf, Leipzig 1864. Zweiter Haubttheil, XV. Band, hg. v. L. Schmidt, Leipzig 1895.
- Cosmae Pragensis chronica Boemorum*, MGH SS, Nova series II, ed. B. Bretholz, Berolini 1923
- Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, vyd. J. B. Novák, Praha 1903.
- Regesta archiepiscoporum Salisburgensium, inde ab anno MCVI usque ad annum MCCXLVI*, Regesten zur Geschichte salzburger Erzbischöfe Conrad I., Eberhard I., Conrad II., Adalbert, Conrad III. und Eberhard II., hg. v. A. v. Meiller, Wien 1866.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* II, ed. J. Emler, Pragae 1882. III, ed. J. Emler, Pragae 1890. IV, ed. J. Emler, Pragae 1892.
- Regesten der Bischöfe von Strassburg*, Band II, Regesten der Bischöfe von Strassburg vom Jahre 1202-1305, hg. v. A. Hessel u. M. Krebs, Innsbruck 1928.
- Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, Ed. Šebesta, J, Praha 1905
- Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, Fontes rerum Austriacarum, Zweite Abtheilung, Diplomata et acta, XXIII Band, Hg. v. M. Pangerl, Wien 1865.
- Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen*, Fontes rerum Austriacarum, Zweite Abtheilung, Diplomata et acta, XXVII Band, Hg. v. M. Pangerl, Wien 1872.
- Urkundenbuch des Hochstifts Merseburg*, Erster Theil (962-1357), hg. v. P. Kehr, 1899.

Seznam použité literatury:

- Beránek, K. – Beránková, V.: *Archiv křížovníků s červenou hvězdou v Praze*, Inventář SÚA, díl I. Listiny 1233 - 1872, Praha 1983.
- Bělohávek, P. V.: *Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou I*, Praha 1930.
- Boháček, M.: *Římské právo v listinné praxi českých zemí 12.-15. století*, in: SAP 24, 1974, s. 466-470, s.

- Dobiáš, J.: *Zlomky nového rukopisu formuláře biskupa pražského Tobiáše*, in: Sborník prací věnovaných prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 79 n
- Dušková, S.: *Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů*, SPFFBU C 12, 1965, s. 53-71.
- Dušková, S.: *Listiny Kladrubské* (Studie k českému diplomatáři), in: SPFFBU 2, 1953, s. 285 nn
- Dušková, S.: *Neznámá křížovnická listina ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně*, SPFFBU E 10, 1965, s. 303-311.
- Eubel, C.: *Hierarchia catholica medii aevi*, Monasterii 1913².
- Fiala, Z.: *Správa a postavení církve v Čechách od počátku do 13. století do poloviny 14. století*, Sborník historický 3, 1955, s. 64-88.
- Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáše*, Brno 2006 (Bakalářská diplomová práce FF MU).
- Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáše ve sféře spirituální správy*, in: Historie 2007, sborník prací z 13. celostátní studentské vědecké konference konané 6. a 7. prosince 2007 v Praze, ed: Mlada Holá et alii, Praha 2008, s. 35-63.
- Führer, L.: *Originály listin pražského biskupa Tobiáše ve sféře temporální správy*, in: Ad laetitia, Studenti doc. Vladimíru Vašků k 75. narozeninám, eds: Martina Kotlíková, Jaroslava Plosová, Brno 2008, s. 81-93.
- Havel, D.: *Listinné písmo v českých zemích na přelomu XIII. a XIV. století*, Brno 2008
- Havel, D.: *Paleografický příspěvek k tzv. svatováclavskému archivu na konci 13. století*, SPFFBU C 50, 2003, s. 75-87
- Hlaváček, Ivan, *Nový zlomek formuláře Tobiáše z Bechyně*, ČsČH VI, 1958, s. 545-561.
- Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R.: *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002³
- Hledíková, Z.: *Pražská metropolitní kapitula, její samospráva a postavení do doby husitské*, SH 19, 1972, s. 5-48.
- Hledíková, Z. - Polc, J. V.: *Pražské synody a koncily doby přemyslovské*, Praha 2002.
- Hosák, L.: *O nejstarších dějinách města Kojetína*, VVM 2, 1952, s. 47-52.
- Hrdina, J.: *Papežské odpustkové listiny pro duchovenské instituce pražské a olomoucké diecéze (1197-1342)*, in: Facta probant homines, Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, eds. Ivan Hlaváček, Jan Hrdina, Praha 1998, s. 205-220
- Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, 2. svazek (Kláštery založené ve 13. a 14. století), Praha 2002
- Jan, L.: *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006
- Kadlec, J.: *Bischof Thobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit 1278-1296*, in: Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 119-172.
- Kadlec, J.: *Církevní správa v Čechách do poloviny 14. století*, in: Česká církev v dějinách, ed.

- Jaroslav V. Polc, Praha 1999, s. 29-81.
- Kadlec, J.: *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag. Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit Edition seines Urkundenbuches*, Würzburg 1985.
- Kadlec, J.: *Dějiny kláštera Svaté Koruny*, České Budějovice 1949.
- Krejčíková, J.: *Společenská funkce listiny v českém státě v době cizí nadvlády (1278-1283)*, Brno 1982 (netištěná kandidátská disertační práce FF UJEP Brno).
- Krejčíková, J.: *Vnitřní poměry vyšehradské kapituly v letech braniborské nadvlády*, SPFFBU C 29, Brno 1982, s. 143-150.
- Krejčíková, J. – Krejčík, T.: *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, Praha 1987
- Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díly I-VI, Praha 1996-2004.
- Menclová, D.: *České hrady*, díl 1, Praha 1976².
- Pojsl, M. – Řeholka, I. – Sulitková, L.: *Panovnická kancelář posledních přemyslovců Václava II. a Václava III.*, SAP 24, 1974, s. 261-365.
- Profous, A. : *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, Díl I. A-H, Praha 1947; Díl II CH-L, Praha 1949; Díl III M-Ř, Praha 1951; Díl IV. S-Ž (spolu s Janem Svobodou), Praha 1957.
- Procházková, M.: *K otázce formulářových sbírek pražských biskupů Tobiáše z Bechyně a Jana IV. Z Dražic*, Brno 1956 (magisterská diplomová práce na FF MU).
- Novotný, Václav, *České dějiny III/1*,
- Nový, R.: *Listiny pražských biskupů XI.-XVI. století*, Diplomacko-správní rozbor, Praha 1961.
- Nový, R.: *Nejstarší český urbář z let 1283-1284*, ČČH VIII, 1960, s. 210-227.
- Nový, R.: *Pečeti pražských a olomouckých biskupů*, SAP 10, 1960, s. 181-213.
- Sameš, Č.: *Klášter Vilémovský*, Časopis společnosti přátel starožitností československých, roč. XLII 1934, s. 22-29, 77-86, 120-125, 159-163.
- Schlenz, J.: *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Prag 1928.
- Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze v Království českého*, Díl 7. Písecko, Praha 1998²
- Sedláček, A.: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*, svazek 5, vyd. Vladimír Růžek, Praha 2003.
- Smolová, M.: *Edice listin olomouckého biskupa Dětricha (1284-1302)*, Brno 2009 (magisterská diplomová práce FF MU).
- Sviták, Zbyněk, *Listiny vyhotovené společně vydavatelem i příjemcem* (příspěvek ke každodennosti při vyhotovování listin v době interregna, 1278-1283), in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*, Brno 2000, s. 175-183.
- Sviták, Z.: *Lze vznik listin ve 13. století omezit jen na vydavatelské a příjemecké prostředí?*, ČMM

117, 1998, s. 311-322.

Svoboda, J. – Šmilauer, V.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, Díl V, Dodatky k dílu Antonína Profouse*, Praha 1960.

Šebánek, J.: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských I.*, Inventář pergamenů z let 1078-1471, Brno 1932

Šebánek, J. – Dušková, S.: *Česká listina doby přemyslovské*, Díl první (Listina nižších feudálů duchovních – listina feudálů světských), SAP VI, 1956, s. 136-209.

Šebánek, J.: *Listiny přímětické a jiné naše listiny na patronátní práva z doby přemyslovské*, SPFFBU C 3, 1956

Šebánek, Jindřich, *Studie o kanceláři Dětricha, biskupa olomouckého (1281-1302)*, ČMM 50, 1926, s. 171-275.

Šimák, J. V.: *České dějiny I/V*, Středověká kolonizace v zemích českých, Praha 1938.

Tangl, M.: *Die Päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200 – 1500*, Innsbruck 1894.

Tomek, V. V.: *Dějiny města Prahy*, Praha 1855.

Vaněček, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12-15. stol.)*, část první, Zakladatelská práva, Praha 1933.

Vašků, V.: *K otázce individuálního stylu v listinách Václava II. a Václava III.*, SPFFBU C 7, 1960, s. 75-94.

Vlček, P. – Foltýn, D. – Sommer, P.: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998

Zaoral, P.: *Z nejstarší minulosti Polné*, in: 500 let privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné, Polná 1979, s. 10-23.

Žemlička, J. *Přemysl Otakar I*, Praha 1990.

Seznam zkratk:

AUC: Acta universitatis Carolinae

CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae

ČČH: Český časopis historický

ČD: České dějiny, Leichtova řada českých dějin

ČMM: Časopis matice moravské

ČsČH: Československý časopis historický

FTB: Formulář Tobíaše z Bechyně

RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae

SAP: Sbornák archivních prací

